

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Volnočasové aktivity žáků druhého stupně základních škol

Diplomová práce

Autor: Bc. Tereza Knapová
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: PaedDr. Monika Žumárová, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Tereza Knapová

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název závěrečné práce: **Volnočasové aktivity žáků druhého stupně základních škol**

Název závěrečné práce AJ: Leisure activities of the upper primary school pupils

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá problematikou volnočasových aktivit žáků druhého stupně základních škol v Hořicích. Teoretická část práce vymezuje základní pojmy, jako jsou volný čas a jeho funkce, volnočasové aktivity; charakterizuje danou věkovou kategorii a činitele, které ji ovlivňují. Dále mapuje prostředí a aktuální nabídku volnočasových aktivit ve vybraném městě. Součástí empirické části práce je kvantitativní výzkumné šetření zaměřené na oblast trávení volného času žáků druhého stupně základních škol v Hořicích.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PaedDr. Monika Žumárová, Ph.D.

Konzultant:

Oponent: Mgr. Jakub Holeček

Datum zadání závěrečné práce: 20. 12. 2013

Datum odevzdání závěrečné práce: 2. 3. 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala (pod vedením vedoucího diplomové práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Lánech dne 2. 3. 2015

.....

Bc. Tereza Knapová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí diplomové práce PaedDr. Monice Žumárové, Ph.D. za vstřícnost, trpělivost, cenné rady, připomínky a odborné vedení, které mi poskytla při zpracování diplomové práce.

Anotace

KNAPOVÁ, Tereza. *Volnočasové aktivity žáků druhého stupně základních škol*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015, 96 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se věnuje problematice volného času a volnočasových aktivit žáků druhého stupně základních škol v Hořicích. Práce je pomyslně rozdělena na dvě části, teoretickou a empirickou. Teoretická část přibližuje volný čas jako důležitou a nedílnou součást života každého jedince, jeho funkce a vztah k výchově. Popisuje volnočasové aktivity a vybraná zařízení pro výchovu mimo vyučování, která mohou žáci ve svém volném čase navštěvovat. Dále se práce věnuje vývojovým obdobím osobnosti, zejména pak staršímu školnímu věku a činitelům, které na osobnost dospívajícího dítěte působí a do jisté míry ho i ovlivňují. Poslední teoretická kapitola mapuje prostředí a aktuální nabídku volnočasových aktivit ve vybraném městě. Empirická část obsahuje průzkum, kdy na základě dotazníkového šetření jsou zjišťovány informace o tom, jakým způsobem žáci druhého stupně základních škol v Hořicích tráví svůj volný čas, jakým volnočasovým aktivitám se nejčastěji a nejraději věnují a kdo je ovlivňuje při jejich výběru.

Klíčová slova: Volný čas, volnočasové aktivity, výchova mimo vyučování, zájmový kroužek, žáci.

Annotation

KNAPOVÁ, Tereza. *Leisure activities of the upper primary school pupils*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015, 96 pp. Diploma Degree Thesis.

The thesis deals with the leisure time and leisure time activities of the second stage pupils of the basic schools in Hořice. The thesis is notionally divided into two parts, a theoretical one and an empirical one. The theoretical part focuses on the leisure time as an important and integral part of life of every individual, on its function and relation to education. It describes the leisure time activities and the facilities for the after school education, which pupils can attend in their free time. Furthermore, the thesis deals with the developmental stages of a personality, mainly with the older school age and the factors that affect the personality of an adolescent and influence it to some extent. The last theoretical chapter maps the environment and a current offer in the particular town. The empirical part contains a survey based on a questionnaire which tries to find out how the second stage basic school pupils in Hořice spend their leisure time, what leisure activities they most preferably and most frequently spend their time with and who influences their choice.

Keywords: Leisure time, leisure time activities, after school education, after school club, pupils.

Obsah

Úvod	9
1 Volný čas	11
1.1 Funkce volného času	14
1.2 Vztah výchovy a volného času	16
1.3 Volnočasové aktivity	20
2 Vybraná zařízení pro výchovu mimo vyučování	25
2.1 Školská zařízení pro výchovu mimo vyučování	25
2.2 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež	30
2.3 Organizace nekomerčního prostoru	31
3 Osobnost žáka	34
3.1 Vývojová období osobnosti	34
3.2 Bližší charakteristika staršího školního věku	38
3.3 Vybraní činitelé ovlivňující vývoj žáka a jeho způsob trávení volného času	40
3.3.1 Rodina	41
3.3.2 Škola	43
3.3.3 Vrstevnická skupina	44
3.3.4 Hromadné sdělovací prostředky	46
4 Město Hořice a volnočasová nabídka	50
4.1 Školská zařízení	51
4.2 Sportovní a další organizace	52
5 Výzkumné šetření zaměřené na oblast trávení volného času	55
5.1 Výzkumný cíl a stanovení hypotéz	55
5.2 Použité metody	58
5.3 Charakteristika respondentů	60
5.4 Prezentace a interpretace výsledků výzkumu	65

Závěr	87
Seznam použitých zdrojů	89
Seznam tabulek	94
Seznam obrázků	95
Seznam příloh.....	96
Přílohy	

Úvod

Specifickou oblastí lidského života je volný čas. Je to časový prostor, který v dnešní uspěchané době může člověk využít k odpočinku, relaxaci, ale i k zábavě. Je na každém, jak s ním naloží. Někdo volný čas tráví pasivně sledováním televize, nicneděláním, jiný se aktivně věnuje například svým koníčkům. Je to doba, kdy se můžeme věnovat činnostem, které nám přinášejí radost, uspokojení, naplňují nás příjemnými pocity a formují naši osobnost. Ne každý však dokáže tento čas smysluplně a plnohodnotně využít. Především děti k trávení volného času často potřebují ještě někoho dalšího, kdo jim pomůže se zorientovat ve všech oblastech volnočasových aktivit. Důležité je, aby tato mladá generace využívala svůj volný čas co nejaktivněji a pokud možno i organizovaně, například v zájmovém kroužku. Pokud děti necháme na pospas nudě, hrozí, že si najdou nevyhovující zábavu v podobě experimentování s drogami, záškoláctví, kriminality apod.

V rámci studia na vysoké škole jsem měla možnost vykonávat praxi v zařízení, které se v Hořicích věnuje organizované volnočasové činnosti. Absolvovaná praxe se stala podnětem k tomu, abych se problematikou volného času zabývala ve své diplomové práci a zaměřila se tak především na děti ve věku od 11 do 15 let. Výběr cílové skupiny byl záměrný, protože se domnívám, že právě v tomto věkovém období je vhodná doba k formování jedince k různorodým zájmům, které mohou ovlivnit i jeho volnočasový život v dospělosti. Už staré rčení praví: „*Co se v mládí naučíš, ve stáří jako když najdeš.*“

Problematicke volného času se ve svých publikacích věnuje celá řada českých autorů, ke kterým patří zejména Pávková, Hofbauer, Kraus, Hájek či Vážanský. Osobností žáka, jeho vývojem a výchovou se zabývá například Vágnerová, Matějček, Skorunková a Čáp. Nejenom z publikací těchto významných autorů bude čerpat předkládaná práce.

Cílem diplomové práce je charakterizovat základní pojetí volného času, vybraná zařízení pro výchovu mimo vyučování, osobnost žáka, nabídku volnočasových aktivit v Hořicích a následným výzkumným šetřením zmapovat současnou situaci týkající se trávení volného času žáky druhého stupně základních škol v tomto městě. Celá práce je pomyslně rozdělena na dvě části, teoretickou a empirickou. Teoretickou část tvoří čtyři tematické celky, kde jsou zpracovány

poznatky z odborné literatury, legislativních dokumentů, elektronických zdrojů a již realizovaných výzkumů. Úkolem první kapitoly je objasnit pojem volný čas, jeho funkce a vztah k výchově. Popsat volnočasové aktivity se zaměřením na zájmovou činnost. Druhá kapitola je věnována vybraným zařízením pro výchovu mimo vyučování (školským zařízením pro výchovu mimo vyučování, nízkoprahovým zařízením pro děti a mládež a organizacím nekomerčního prostoru), které mohou žáci ve svém volném čase navštěvovat. Třetí kapitola charakterizuje vývojová období osobnosti, zejména pak starší školní věk. Popisuje vybrané činitele, kteří na dospívající dítě nejvíce působí a do jisté míry ho i ovlivňují (i v oblasti volného času). Poslední teoretická kapitola mapuje prostředí a aktuální nabídku volnočasových aktivit pro žáky druhého stupně základních škol ve vybraném městě.

Následnou druhou část, pátou kapitolu práce, tvoří výzkumné šetření, jehož hlavním výzkumným nástrojem je nestandardizovaný dotazník vlastní konstrukce o osmnácti položkách. Do šetření byli zapojeni žáci šestých, sedmých, osmých a devátých tříd třech základních škol v Hořicích (ZŠ Na Habru, ZŠ Na Daliborce a ZŠ Komenského). Dílčími cíli výzkumného šetření diplomové práce je zjistit, jakým způsobem tráví volný čas žáci druhého stupně těchto základních škol, jakým volnočasovým aktivitám se nejčastěji a nejraději věnují a kdo je ovlivňuje při výběru těchto aktivit. Výsledná data jsou prezentována pomocí tabulek a barevných grafů s komentáři. Druhou zvolenou metodou empirického šetření je nestrukturovaný rozhovor se zástupci jednotlivých základních škol v Hořicích, ve kterých bylo realizováno výzkumné dotazníkové šetření. Získaná data byla použita ke zpracování charakteristik jednotlivých základních škol.

Práce a mnou zjištěné informace o způsobu trávení volného času žáků šestých až devátých tříd základních škol v Hořicích budou sloužit nejenom široké veřejnosti, ale budou i přínosem pedagogickým pracovníkům a lidem, kteří se realizování volnočasových činností pro tuto mladou generaci ve městě věnují a kteří podle nich budou moci orientovat své budoucí snažení – akce, přednášky, tábory, zájmové kroužky, ...

1 Volný čas

Volný čas je důležitou a nedílnou součástí života každého člověka. Je to oblast členitá, různorodá, zajímavá, podnětná a přínosná. Není tedy překvapivé, že jeho problematice se věnuje celá řada publikací, a přitahuje tak stále velkou pozornost mnoha badatelů, zejména pak pedagogů, psychologů a sociologů. Ale nejenom jich, jistý zájem o volný čas lze nalézt i ze strany politiků, ekonomů či lékařů.

Je to termín, který je mezi laickou veřejností velmi rozšířený a známý, často o něm slyšíme a často jej i používáme. Snad každý si pod tímto pojmem dokáže něco konkrétního vybavit. Ať jsou tyto představy jakékoli, nejspíše se ale shodují v tom, že volný čas v nás vyvolává především příjemné pocity. Přesto, že se volný čas zdá být pojmem známým a jasným, přesná definice tohoto pojmu není zcela tak jednoduchá, jak by se na první pohled mohlo zdát.

Například Průcha (2009, s. 379) hovoří o volném čase jako o „*svébytném, subjektivně vnímaném, kulturně a společensky podmíněném a časově vymezeném prostoru, ve kterém jedinec nebo skupina lidí svobodně rozhoduje o způsobu seberealizace prostřednictvím rozmanitých činností (sportovních, kulturních, technických apod.), jimiž naplňuje své potřeby a rozvíjí své zájmy.*“ Do kategorie volného času nezahrnuje čas vyhrazený pro školní vzdělávání či práci, stejně jako činnosti spojené se sebeobsluhou (hygiena, stravování, práce v domácnosti apod.). Hájek (2008, s. 10) chápe volný čas jako „*část lidského života mimo čas pracovní (návštěva školy a pracovní proces) a tzv. čas vázaný, který zahrnuje biofyziologické potřeby člověka (spánek, jídlo, osobní hygienu), chod rodiny, provoz domácnosti, péči o děti, dojíždění za prací a další nutné mimopracovní povinnosti.*“ Volným časem rozumí dobu, kterou má člověk k dispozici po splnění těchto potřeb a povinností pro činnosti sebeurčující a sebevytvářející.

Pávková (2008, s. 13) chápe volný čas jako opak nutné práce a povinností. Jako dobu, kdy si své činnosti můžeme sami vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám radost, pocit uvolnění a uspokojení. Jsou to takové činnosti, které dělat chceme a můžeme, na rozdíl od povinností, které vykonat musíme, ať již chceme, či nikoliv. Mezi těmito oblastmi nevede pevná hranice. To, co někdo považuje za povinnost, může být pro druhého příjemným uvolněním, zábavou a naopak

(př. práce na zahrádce, četba knih apod.). Pod pojem volný čas se běžně zahrnuje zábava, odpočinek, rekreace, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání a dobrovolná společensky prospěšná činnost (Faltýsková, 2002, s. 17). U dětí a mládeže do volného času nepatří vyučování a činnosti s tím související. Další definici přináší Filipcová (1966, s. 24), která definuje volný čas jako „čas, který člověk může využít bezprostředně pro sebe, čas, ve kterém patří maximálně sobě, v němž může dělat – více než kdykoli jindy – to, co jej baví a co mu přináší potěšení, zábavu a odpočinek.“ K často citovaným definicím volného času patří vymezení volného času dle Dumazdièra, který nejprve odděluje ty činnosti, které bezpochyby stojí proti volnému času. Sem řadí vedle zaměstnání také práci přes čas, domácí práce, jídlo, spánek, hygienu, činnosti spojené se závazky rodinnými či společenskými. Vlastní volný čas pak charakterizuje jako *“souhrn činností, jež může člověk provozovat s plnou libovůlí – buď aby si odpočinul, či aby se pobavil, nebo rozvinul své znalosti, svou dobrovolnou společenskou účast nebo svou svobodnou tvůrčí schopnost poté, když se uvolnil od svých závazků pracovních, rodinných a společenských“* (Filipcová, 1966, s. 21-22).

Tak jako můžeme na každou problematiku nazírat z různých úhlů pohledu, ani u problematiky volného času tomu není jinak. Pávková (2008, s. 15-18) uvádí těchto pět pohledů na volný čas, které se vzájemně prolínají a nelze je posuzovat odděleně:

- **Ekonomické hledisko** – důležitou roli hraje množství prostředků, které společnost investuje do zařízení pro volný čas, zda a jakým způsobem se alespoň část nákladů vrátí.
- **Sociologické a sociálně-psychologické hledisko** – sleduje, jak volnočasové aktivity přispívají k utváření mezilidských vztahů, zda pomáhají tyto vztahy kultivovat a rozvíjet.
- **Politické hledisko** – uvažuje nad tím, jak a do jaké míry bude stát svými orgány zasahovat do volného času obyvatel, jaká bude školská politika, zda v rámci školské soustavy bude věnována patřičná pozornost i zařízením pro ovlivňování volného času.
- **Zdravotně-hygienické hledisko** – na využívání volného času především sleduje, jak lze podporovat zdravý fyzický i psychický vývoj člověka.
- **Pedagogické a psychologické hledisko** – bere v úvahu věkové i individuální zvláštnosti a jejich respektování ve volném čase. Zvažuje, do jaké míry

a jakým způsobem volnočasové aktivity přispívají k uspokojování biologických a psychických potřeb člověka.

Z výše uvedených definic volného času vyplývá, že se autoři publikací ve svých tvrzeních shodují v zásadě v tom, že za volný čas považují veškerou dobu, která zůstává po splnění veškerých povinností – pracovních (popř. školních), rodinných, společenských a sebeobslužných (tuto skutečnost ilustruje tabulka 1). Dobu, kdy si jedinec vybírá aktivity, které ho naplňují příjemnými pocity a při kterých se může seberealizovat.

Tabulka 1 – Dělení celkového času

Celková doba		
Čas pro pracovní nebo přirovnatelné činnosti	Svobodný čas („potencionální volný čas“)	Tělesné potřeby
<ul style="list-style-type: none"> ▪ pracovní doba (výdělečně činní) ▪ doba vzdělávání (žáci studenti) ▪ čas domácích prací (hospodyně) ▪ jiné produktivní činnosti (důchodci, nezaměstnaní) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ spánek, hygiena, jídlo (fyzicky nutné) ▪ vedení domácnosti, domácí výroba a reprodukce, doba na cestu a čekání ▪ „vlastní volný čas“ 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ spánek ▪ jídlo ▪ hygiena ▪ ostatní tělesné potřeby (léčebného, lékařského a pečovatelského druhu)

Zdroj: Vážanský (2001, s. 28)

V literatuře se také můžeme setkat s tzv. pozitivním a negativním vymezením volného času: *negativní vymezení volného času* můžeme chápat jako zbývající dobu celkového dne, která zůstala po pracovní nebo studijně podmíněném čase, úkolech v domácnosti a po uspokojení základních fyziologických potřeb; *pozitivní vymezení volného času* můžeme chápat jako disponibilní časový prostor, v němž by volný čas pro jedince znamenal svobodu – dobu, kdy si jedinec může svobodně realizovat a dělat to, co sám chce a do čeho ho nikdo nenutí a k čemu též není podvědomě nucen (Vážanský, Smékal, 1995, s. 23-24). Výše uvedené definice vymezují volný

čas jak v negativní (např. Hájek, Pávková), tak i v pozitivní rovině (např. Průcha, Filipcová, Pávková).

1.1 Funkce volného času

Volný čas plní několik funkcí a tyto funkce se mohou odlišovat dle jednotlivých autorů. Rozdíly v členění funkcí mezi jednotlivými autory spatřuje Knotová (2011, s. 32-34) v jejich zaměření, tedy zda v centru jejich zájmu je spíše vztah společnosti a volného času, nebo vztah volného času a životního způsobu, či volný čas jako prostor člověka pro svobodnou volbu činností. Všechna členění považuje za teoretická, protože při skutečném naplňování volného času, při konkrétních činnostech ve volném čase, se jednotlivé funkce v různé míře vzájemně doplňují nebo nahrazují. Hofbauer (2004, s. 13) jako hlavní funkce volného času uvádí odpočinek, zábavu a rozvoj osobnosti. Toto členění se shoduje s dělením funkcí volného času dle Dumazdièra, který rozlišil také tři vzájemně se prolínající funkce:

- **odpočinek** – volný čas je prostředkem pro zotavení a regeneraci pracovní síly, odstraňuje fyzické i psychické napětí a únavu;
- **rozptýlení** – volný čas nabízí zábavu, odreagování se a kompenzaci nebo únik od monotónní práce;
- **rozvoj** – volný čas podporuje rozvoj osobnosti po všech stránkách (Knotová, 2011, s. 33).

Další dělení funkcí volného času podle jiných autorů uvádí ve své knize Hofbauer (2004, s. 14), jedním z nich je například francouzský sociolog volného času Roger Sue, který za hlavní funkce volného času považuje tyto funkce:

- **psychologická funkce** – představuje uvolnění, odreagování se, zábavu a rozvoj jedince;
- **sociální funkce** – zahrnuje socializaci v různých sociálních prostředích, symbolizuje příslušnost a vyjadřuje vztah k některé sociální skupině včetně sociálního uznání a potvrzení vlastní osobnosti;
- **terapeutická funkce** – zahrnuje zdravotní a smyslový rozvoj, prevenci chorob a zdravý životní styl;

- **ekonomická funkce** – doceňuje hospodářský význam volného času pro jednotlivce i společnost.

Hofbauer (2004, s. 14-15), Vážanský, Smékal (1995, s. 30-31) i Knotová (2011, s. 33) také uvádí komplexní výčet funkcí volného času dle německého pedagoga Horsta W. Opaschowského, který za základní funkce volného času považuje tyto funkce:

- **rekreační funkce** – odpočinek, uvolnění, zotavení a shromáždění sil;
- **kompenzační funkce** – vyrovnávání toho, co se nám v životě nedaří, odstraňování zklamání a frustrace, rozptýlení, potěšení a zábava;
- **edukační funkce** – příležitost k poznání, učebního podněcování a dalšího učení, aktivizace vlastních možností jednání;
- **kontemplační funkce** – potřeba klidu, pohody, sebevědomí, hledání smyslu života, duchovní rozměr činností;
- **komunikační funkce** – podpora sociálního kontaktu, partnerství, potřeba sdělení, touha nebýt sám;
- **participační funkce** – účast a angažování se na vývoji společnosti, občanské a spolkové aktivity;
- **integrační funkce** – vrůstání do společnosti, potřeba kolektivního vztahu a tvoření skupin, stabilizace života rodiny;
- **enkulturační funkce** – kreativní rozvoj, produktivní uplatnění a účast na kulturním životě.

Vážanský, Smékal (1995, s. 31) se shodují na tom, že rekreace, kompenzace, edukace a kontemplace představují více funkce individuální, zatímco komunikace, integrace, participace a enkulturační spíše funkce všeobecné. Obě skupiny však tvoří jednotu, založenou na dialektickém vztahu společnosti a jedince. V současnosti převládá funkce rekreační a kompenzační. Důležité je, aby se jednotlivé obsahy uvedených funkcí prolínaly a doplňovaly.

Pro účely této práce budeme vycházet ze základního členění funkcí volného času dle Hofbauera. Jeho členění je velmi přehledné a výstižné. Smyslem volného času dětí by měl být především odpočinek, díky němuž se vyrovnají s únavou, a naberou tak dostatek sil k tomu, aby se mohly věnovat dalším činnostem. Na dalším místě by měla být zábava, která přerušuje monotónnost denního života, a dětem tak přináší (např. prostřednictvím hry) nové zážitky a nová setkání s lidmi.

Volný čas by pro děti neměl být jen zdrojem odpočinku a rozptýlení, ale měl by být i prostorem k jejich dalšímu osobnostnímu rozvoji. Tyto základní funkce nelze takto jednoznačně rozlišovat, ve skutečnosti se prolínají a doplňují, v určitých případech některá z nich dominuje, kromě toho mohou být tyto funkce i dále členěny.

Trávení volného času žáky druhého stupně základní školy, tedy dětí ve věku od 11 do 15 let, má své zvláštnosti a odlišuje se od volného času dospělých. Podle Hájka (2008, s. 66-67) se liší především svým rozsahem, obsahem, mírou samostatnosti a závislosti a nezbytností pedagogického ovlivňování. Děti mají obecně více volného času než dospělí. Je to dáno také tím, že průměrná hodinová dotace na druhém stupni základní školy činí průměrně šest vyučovacích hodin za den. Oproti dospělému a pracujícímu jedinci je zde značný časový potenciál, který je potřeba správně využít, protože volný čas i přes svůj pozitivní vliv s sebou nese i různá rizika a nebezpečí (př. experimentování s drogami). Další odlišností je míra samostatnosti, kdy děti k trávení volného času často potřebují ještě někoho dalšího. Pro volný čas dětí je také charakteristické to, že je potřeba jej neustále pedagogicky ovlivňovat, a tím do určité míry na dítě i výchovně působit.

1.2 Vztah výchovy a volného času

Kromě pojmu volný čas, kterému se věnovaly předchozí kapitoly, je nutné si pro tuto práci vymezit pojem výchova. Stejně tak jako výchova existuje od vzniku společnosti, existuje široké spektrum názorů na to, jak vlastně výchovu definovat. V obecném slova smyslu můžeme výchovu chápat jako „*specifickou lidskou činnost zaměřenou na péči o tělesný a duševní vývoj člověka, včetně osvojení nezbytných vědomostí, dovedností, koncipování názorů na svět a dodržování v dané době platných, společensky žádoucích mravních norem*“ (Janiš, Kraus, Vacek, 2010, s. 20). Výchovu můžeme tedy vymezit jako pozitivně zaměřené formování vychovávaného vychovatelem, jde o proces záměrný a cílevědomý. Obdobně můžeme takto chápat i výchovu ve volném čase, kterou se zabývá jeden z oborů pedagogiky – pedagogika volného času, která nabývá na významu přibližně od druhé poloviny 20. století.

Pedagogika volného času je dle Průchy, Walterové a Mareše (2009, s. 198) „*pedagogická disciplína zabývající se výchovnými a vzdělávacími prostředky, které napomáhají autonomnímu a smysluplnému využívání volného času dětí,*

dospívajících a dospělých. Jde především o vědu, která reflektuje volný čas z hlediska osobnostního rozvoje jedince.“ Pedagogika volného času se dále zabývá pojetím a cíli, obsahem a způsoby zhodnocování volného času, organizací a institucemi, které tyto aktivity uskutečňují nebo pro ně vytvářejí podmínky (Hájek, 2008, s. 12). Při práci s dětmi a mládeží školního věku se používá označení výchova mimo vyučování, která je dle Pávkové (2008, s. 37) vymežována čtyřmi následujícími znaky:

- probíhá mimo povinné vyučování;
- probíhá převážně ve volném čase;
- probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny;
- je institucionálně zajištěna.

Baláž (1981, s. 228-229) výchovou mimo vyučování žáků základní školy rozumí takovou činnost školy nebo různých mimoškolních společenských institucí a organizací, kterou se mimo povinného školního vyučování a přímého a bezprostředního vlivu rodiny zabezpečuje cílevědomé pokračování výchovného procesu a kterou se současně utvářejí podmínky a možnosti různorodého aktivního společenského uplatnění a seberealizace žáků, a to prostřednictvím cílevědomého ovlivňování a organizace způsobu jejich odpočinku a rekreace, zábavy, dobrovolného sebevzdělávání, zájmové činnosti a společenské aktivity a angažovanosti.

Výchova mimo vyučování, jako specifická oblast výchovného působení, plní kromě funkcí volného času (viz kapitola 1.1) i řadu dalších funkcí, ve kterých vystupují i jiné aspekty, které je pro účely této práce potřeba znát a vycházet z nich. Tyto funkce vyplývají z potřeb společnosti a jednotlivá zařízení, instituce a organizace pro výchovu ve volném čase je plní v různé míře, různými způsoby podle svého charakteru a zaměření. Pávková (2008, s. 39-42) a Hájek (2008, s. 70-72) tak vymezují funkci výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní:

- **Funkce výchovně-vzdělávací** je v současné době považována za prioritní a je na ni kladen velký důraz. Jednotlivé instituce a zařízení se na plnění této funkce podílejí různým způsobem, především podle svého legislativně vymezeného poslání a specifických možností. Tato funkce spočívá „v záměrném a cílevědomém formování osobnosti vychovávaných jedinců, dosahování reálných cílů pomocí promyšlených pedagogických prostředků“

(Hájek, 2008, s. 70). Jako nejefektivnější se samozřejmě jeví působení na všechny složky osobnosti (tělesnou, psychickou i sociální), ovšem s ohledem na zaměření příslušné instituce může být toto propojení limitováno.

Jednotlivé instituce a zařízení pro výchovu mimo vyučování by se měly podílet na kultivaci a uspokojování potřeb, ovlivňování schopností a morálních vlastností, prohlubování a rozšiřování zájmů vychovávaných dětí. Prostřednictvím nejrůznějších činností mají být děti motivovány k takovému využívání volného času, které bude pro ně samotné, ale i pro společnost žádoucí. Díky volnočasovým aktivitám děti získávají nové vědomosti, dovednosti, rozvíjejí své poznávací procesy a utvářejí si žádoucí osobnostní rysy. Volnočasové aktivity přinášejí dítěti příležitost k seberealizaci, kladnému sebehodnocení a k vytváření názorů na vlastní život, společnost a svět kolem něj.

- Neméně významnou funkcí je **funkce zdravotní**. Ta přispívá k usměrňování režimu dne tak, aby podporoval nejenom zdravý tělesný vývoj, ale i psychickou a sociální pohodu dítěte. Je zapotřebí, aby se během dne střídaly různorodé činnosti – duševní i tělesné, práce i odpočinek, činnosti organizované i spontánní, aktivity individuální i skupinové. Tato funkce vede nejenom jedince ke zdravému stravování, pěstování a upevňování hygienických návyků, dodržování zásad bezpečnosti práce, ale i k podněcování a poskytování příležitostí k pohybu tak, aby kompenzovaly sezení ve škole a pobyt na čerstvém vzduchu se tak pro děti stal pravidlem a běžnou součástí dne.
- Mezi funkce výchovy mimo vyučování lze zařadit i **funkci sociální**, v rámci níž je zajištěna péče a bezpečnost dětí, dohled nad nimi a jejich zaměstnávání v době, kdy skončilo vyučování a rodiče jsou v práci či jiným způsobem zaneprázdněni. Tuto funkci plní především výchovně-vzdělávací instituce, jako je školní družina, domov mládeže, internát, ale také instituce pro ústavní a ochrannou výchovu a zařízení sociální péče. Sociální funkce může mít i jiná pojetí. Ve volném čase má jedinec možnost v rámci sociálního prostředí navázat nové vztahy, nejčastěji s jedinci podobných názorů, postojů a zájmů. Charakteristické pro tyto volnočasové skupiny je to, že mají pestrou strukturu, např. dle věku, sociálního postavení, zdravotního stavu apod.

Při interakci takto rozdílných jedinců dochází k rozvoji sociálních kompetencí, komunikativních dovedností, ale i k socializaci člověka. Volnočasové skupiny mohou také napomoci k vyrovnávání rozdílů mezi nestejnými materiálními i psychologickými podmínkami dětí v rodinách. Tím do určité míry mohou pomoci dětem z méně podnětných a problematických rodin.

- Poslední funkcí, kterou nelze opomenout a která hraje nezastupitelnou roli při výchově dětí, je **funkce preventivní**. Prevenci můžeme chápat jako opatření vedoucí k předcházení nežádoucím jevům vyskytujícím se ve společnosti. Dělíme ji na primární, sekundární a terciární. Na výchově ve volném čase se podílejí především školská zařízení, která pracují v oblasti nespécifické primární prevence. Tato oblast představuje „*působení směřující k celkovému formování osobnosti ve smyslu zdravého životního stylu. Tedy osobnosti, schopné odolávat nejrůznějším ohrožením, negativním vlivům a lákadlům*“ (Kraus, Hroncová, 2010, s. 301). Z hlediska efektivity je to oblast velmi výhodná – je totiž snadnější problémům předcházet než je řešit. A protože náklady na převýchovu jsou vysoké a výsledky nejsou zaručené, proto stojí za to, aby se primární prevenci věnovala co možná největší pozornost.

Pedagog, který pracuje s dětmi v době mimo vyučování, by měl dle Faltýskové (2002, s. 21) dokázat vytvořit takové prostředí, ve kterém se budou jeho svěřenci cítit bezpečně a příjemně a které bude podporovat jejich tvořivost. Dále by měl dbát o uspokojování individuálních potřeb, rozvoj zájmů a specifických schopností. K tomu je nezbytné, aby se zajímal o děti, uměl je pochopit, dokázal je vhodně motivovat, podporoval jejich nápaditost a zájem o činnost i vzdělávání. Pávková (2008, s. 38) dodává, že úspěšný může být jen ten vychovatel, který má děti rád, dokáže s nimi vytvořit kladné vztahy a získat jejich důvěru. Profese vychovatele zahrnuje pedagogické působení v různých typech zařízení pro výchovu mimo vyučování, kterým se bude více věnovat druhá kapitola této práce.

1.3 Volnočasové aktivity

Ve volném čase se můžeme věnovat nepřebornému množství aktivit. Tyto aktivity mohou být organizované i neorganizované. Můžeme je provozovat individuálně či skupinově, pravidelně nebo naopak příležitostně. Práce se zabývá trávením volného času dětí druhého stupně základních škol. Toto období je charakteristické tím, že jedinci mají dostatek volného času a možností, jak s tímto časem naloží. Na začátku tohoto období dítě mnohdy neví, co by ho doopravdy bavilo, jak by mělo trávit svůj volný čas, a proto potřebuje pomoc rodičů, pedagogů, vychovatelů. S rostoucím věkem se děti rozhodují především podle svého uvážení, vybírají si takové volnočasové aktivity, které je naplňují, obohacují, v kterých vidí možnost uplatnění a seberealizace. Pávková (2008, s. 38) dodává, že děti ještě nemají dostatek zkušeností, aby se dokázaly orientovat ve všech oblastech volnočasových činností. Potřebují citlivé a nenásilné vedení, nabízené činnosti musí být pestré a přitažlivé, účast na nich dobrovolná.

Volný čas se podílí na utváření životního stylu jedince. Důležité je, aby děti svůj volný čas trávily plnohodnotně, aktivně a organizovaně (například v zájmovém kroužku) a nepodléhaly nudě, neprovozovaly činnosti živelně (neorganizovaně), v partě, a neměly tak sklon k sociálně patologickým jevům (záškoláctví, drogy, kriminalita apod.).

Například Sak (2000, s. 136-141) rozlišuje volnočasové aktivity dle jejich orientace na aktivity: *kulturní* (např. návštěva divadla, četba knih, výtvarná činnost), *sportovní* (např. návštěva sportovních utkání, domácí práce, aktivní sportování), *extrovertní* (např. milenecké aktivity, návštěva kaváren), *manuální* (např. kutilství, chov zvířat, práce na zahradě) a *introvertně-konzumní* (např. sledování televize, poslech hudby, četba novin, nicnedělání). Jako další dělení uvádí vývoj aktivit v závislosti na věku. Volnočasové aktivity tak dělí na: *aktivity s věkem rostoucí* (např. poslech hudby, ruční práce, četba novin a časopisů), *aktivity s věkem klesající* (např. studium, chov zvířat, hudební a dramatická činnost), *aktivity s věkem rostoucí do určitého věku a pak klesající* (např. návštěva kina, nicnedělání, sledování videa) a *aktivity s věkem klesající do určitého věku a pak rostoucí* (např. četba knih, domácí práce).

Pro účely této práce je stěžejní členění volnočasových aktivit dle Pávkové (2008, s. 51), která je primárně dělí na:

- **odpočinkové a rekreační činnosti** (např. stolní společenské hry, práce s počítačem, poslech hudby, vycházky do přírody, drobné pohybové hry, hudební činnosti atd.)
- **zájmové činnosti** (např. společenskovední, pracovní-technické, přírodovědně-ekologické, estetickovýchovné, tělovýchovné, sportovní a turistické).

Pokud se chceme dále zabývat zájmovou činností, je zapotřebí vymezit první část tohoto slovního spojení. Zájem je pojem psychologický a můžeme jej definovat jako „*relativně trvalé zaměření jedince na určitou činnost*“ (Hartl, Hartlová, 2010, s. 684), která ho upoutává po stránce poznávací či citové. Jedinec rozvíjí zejména zájmy v těch oblastech, v nichž dosahuje úspěchu a uspokojení z činnosti (do jisté míry si tím může kompenzovat nezdary v jiných oblastech činnosti, např. při horším prospěchu ve škole). Vztah jedince k určité činnosti se projevuje tím, že předmětu svého zájmu přikládá zvláštní hodnotu, je schopen vyvinout úsilí při jeho naplňování a překonávat překážky (Hájek, 2008, s. 164).

Zájmovou činnost pak můžeme chápat jako „*cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností, které mají silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci*“ (Pávková, 2008, s. 92). Zájmové činnosti nám umožňují prožívat kladné city, odreagovat se od citů negativních, podporují a rozvíjejí naši samostatnost, tvořivost, společenskou aktivitu (na politickém, hospodářském a kulturním životě společnosti), působí jako motivační i socializační činitel, podporují seberealizaci a rozvoj celé osobnosti (Hájek, 2008, s. 164-165).

Zájmová činnost plní funkci výchovnou a vzdělávací, plní i úkoly zdravotně-hygienické. Je prostředkem relaxace, odpočinku, duševní i fyzické rekreace a regenerace sil, jedinci přináší hodnoty zdravotní, kulturní aj. Pro její rozvoj je třeba budovat ucelenou soustavu příležitostí k rozvíjení zájmů. Jejím hlavním ukazatelem by měla být především kvalita, skladba, výběr a obsah zájmových činností, ne množství jejich nabídky (Pávková, 2008, s. 98-99).

V odborné literatuře se můžeme setkat s různým dělením zájmů, zejména pak podle: úrovně činnosti, intenzity, časového trvání, stupně koncentrace, společenské

hodnoty a také podle obsahu. Přehled těchto dělení přináší Hájek (2008, s. 166-167): Podle úrovně činností se zájmy a činnosti dělí na *aktivní (produktivní) a receptivní*. Při aktivním zájmu jedinec sám vyvíjí činnost a produkuje nějaké hodnoty, aktivně se zabývá předmětem svého zájmu (hraje tenis, maluje, závodí). Receptivní zájmy jsou takové, při jejichž realizaci se aktivita omezuje jen na vnímání předmětu zájmu (sledování filmových představení, přednášky). Obě tyto úrovně činnosti se mohou doplňovat a prolínat. Dle intenzity zájmu, podle níž se určuje kvalita zájmu, můžeme zájmy rozdělit na *povrchní a hluboké*. Hloubkou chápeme úsilí, které jedinec vynakládá na uspokojení zájmu. Z pohledu časového trvání hovoříme o *krátkodobých, dočasných či přechodných* zájmech. Opakem těchto zájmů jsou zájmy *trvalé*. Podle stupně koncentrace dělíme zájmy na *jednostranné a mnohostranné*. Z hlediska společenských norem rozlišujeme zájmy *žádoucí (hodnotné) a zájmy nežádoucí*, které se neslučují se společenskými a právními normami. Pedagogicky motivovaná a řízená zájmová činnost vede ke společensky žádoucímu rozvoji společnosti. Pávková (2008, s. 92-97) uvádí, že nejčastěji se užívá tradičního dělení zájmových činností podle obsahu na:

- **Zájmové činnosti společenskovední** – zahrnují činnosti, které vedou jak k rozšíření poznatků o dění v současné společnosti, tak i o její historii a tradicích. Základními oblastmi jsou výchova k vlastenectví, partnerství a rodičovství a společenská výchova, sběratelství a jazykověda. Mezi okruhy společenskovední zájmové činnosti například patří: poznávání objektů v okolí dítěte, seznamování s jejich historií; informace o významných osobnostech; dodržování tradic školy (dny otevřených dveří, akademie); zájmové studium cizích jazyků.
- **Zájmové činnosti pracovní-technické** – tyto činnosti napomáhají k zdokonalování manuálních dovedností, získávání vědomostí o technických poznacích a jejich aplikaci do praxe, prohlubují u dětí zájem o tvořivou práci, rozvíjejí jejich technické myšlení a představivost, přispívají k profesní orientaci žáků. Do pracovní-technických zájmových činností například patří: práce s různými materiály (papír, dřevo, textil), stavebnicemi; montážní činnosti; modelářské práce; elektronika, výpočetní technika; vaření; dopravní výchova.
- **Zájmové činnosti přírodovědně-ekologické** – činnosti, které děti seznamují s přírodními vědami, pěstují u nich vztah k živé i neživé přírodě a její

ochraně, rozvíjejí jejich zájem o pěstitelství a chovatelství jak v teoretické, tak i praktické rovině. Mezi okruhy přírodovědně-ekologické zájmové činností patří: pozorování objektů živé i neživé přírody; pěstitelské práce; chovatelství; ochrana a tvorba životního prostředí; specializované zájmové činnosti (včelařství, rybářství, myslivost).

- **Zájmové činnosti estetickovýchovné** – činnosti, které jsou zaměřené na rozvíjení výtvarného, hudebního, literárního, dramatického a hudebně-pohybového projevu, na kulturu chování, výchovu vkusu a rozvoj tvořivosti. Do estetickovýchovných zájmových činností patří: výtvarné zájmové činnosti – malba, kresba, modelování, návštěvy výstav; hudební zájmové činnosti – sborový i sólový zpěv, hudebně pohybové a taneční hry, hry na hudební nástroje, poslech hudby; literárně-dramatické zájmové činnosti – četba, přednes, dramatické hry a cvičení, návštěvy divadel, besedy s umělci.
- **Zájmové činnosti tělovýchovné, sportovní a turistické** – činnosti přispívající k fyzické zdatnosti a psychické odolnosti, hrající důležitou roli také při sebepoznávání, při výchově k toleranci a smyslu pro fair play. Pohybová aktivita je podmínkou zdravého vývoje. Do tělovýchovných, sportovních a turistických zájmových činností například patří: kondiční a zdravotní cvičení; atletika; sportovní hry; sezónní sporty (hokej, lyžování, bruslení, pouštění draka); turistika (pěší, vodní, cykloturistika); návštěvy a sledování sportovních soutěží a branné sporty.

Existuje však řada hraničních zájmových oblastí, které nelze jednoznačně zařadit. Zájmová činnost je obsahem nabídky školských zařízení zájmového vzdělávání i dalších subjektů, které se věnují naplňování volného času dětí. Pávková (2008, s. 99) v této souvislosti uvádí, že zájmová činnost bývá buď *pravidelná* (činnost zájmových útvarů), nebo *příležitostná* (exkurze, soutěže, besedy). Podle podmínek zařízení lze provozovat jak zájmovou činnost *skupinovou* v zájmových útvech (kroužcích, klubech), tak i *individuální uspokojování* zájmů. Některé činnosti lze realizovat tzv. *hromadnou formou* (slavnosti, sportovní akce). Zájmová činnost se může nabízet v *organizované formě* pod přímým vedením pedagoga (např. kroužky, oddíly, kluby), nebo jako *spontánní aktivita* (např. herny, volně přístupná hřiště, knihovny, sportoviště).

Hájek (2008, s. 169) uvádí, že pravidelná zájmová činnost je organizována v zájmovém útvaru. Pod tímto obecným pojem si můžeme představit následující zájmové útvary:

- **kroužek** – menší zájmový útvar, např. rybářský, modelářský, čtenářský kroužek;
- **soubor** – zájmový útvar směřující k veřejné produkci výsledků činnosti, zpravidla má závaznější strukturu a více členů než kroužek, např. pěvecký, taneční, divadelní soubor;
- **klub** – zájmový útvar s volnější organizační strukturou, např. filmový klub, fanklub;
- **oddíl** – toto označení se užívá především u tělovýchovných nebo turistických útvarů, je součástí většího organizačního celku a má charakter kroužku;
- **kurz** – útvar s vymezenou délkou trvání, jeho činnost směřuje k osvojení určitých vědomostí a dovedností, např. kurz práce na počítači, kurz vaření.

To, jak jedinec tráví svůj volný čas, jakým volnočasovým aktivitám se věnuje, je ovlivněno mnoha faktory. Hlavním determinantem je bezesporu věk a pohlaví. Je zřejmé, že chlapci se budou věnovat jiným volnočasovým aktivitám než dívky. To dokládá i výzkum volného času školáků v Brně, který v roce 2002 realizoval Čech (2002, s. 36-42). Z výsledků výzkumu vyplynulo, že celkově (bez rozdílu pohlaví) je nejčastěji navštěvovanou zájmovou činností činnost tělovýchovná a sportovní. U chlapců je nejvyhledávanější zájmovou aktivitou sport, zatímco dívky mají spektrum zájmů vyváženější a preferují spíše činnosti estetickovýchovné. Zajímavé je i srovnání nejoblíbenějších činností ve volném čase s aktivitami, které děti vyhledávají nejčastěji a které jim zabírají nejvíce volného času. Autor výzkumu přišel se zjištěním, že nejoblíbenější činnosti nekorespondují s činnostmi nejvyhledávanějšími. To představuje na příkladu sledování televize, která figuruje jako nejoblíbenější činnost na pátém místě, zatímco u nejčastějších činností je na místě prvním. To dle Čecha poukazuje na skutečnost, že sledování televize není zdaleka nejoblíbenější volnočasovou aktivitou, ale tou nejpřístupnější, nejpohodlnější, provozovanou na úkor jiných činností. Dalším faktorům (místo bydliště, nabídka volnočasových aktivit, finanční situace rodiny apod.) a činitelům ovlivňujícím žáka a jeho způsob trávení volného času se bude více věnovat třetí kapitola této práce.

2 Vybraná zařízení pro výchovu mimo vyučování

Na výchově dětí mimo vyučování se kromě rodičů podílí i další činitelé výchovy. Patří k nim profesionální i neprofesionální pedagogové a dobrovolní pracovníci, ale také celá řada zařízení, institucí a organizací, ve kterých tito činitelé působí. Jsou ze soukromé, státní i nestátní sféry. Institucionální podmínky pro výchovu ve volném čase v České republice dle Knotové (2011, s. 54-55) vytvářejí:

- **státní instituce** – především instituce spadající pod resort školství (střediska volného času, školní družiny, školní kluby, základní umělecké školy, domovy mládeže, jazykové školy), resort kultury (muzea, galerie, hvězdárny, knihovny, kina, divadla) a částečně také pod resort zdravotnictví (lázně, léčebny apod.) a sociálních věcí (ústavy, nízkoprahové kluby, komunitní centra apod.)
- **organizace nekomerčního sektoru** (neziskové organizace);
- **círky a náboženské společnosti;**
- **privátní komerční sféra** – zaměřující se především na zájmové aktivity sportovní (např. vodní světy, sportovní kluby), společenské zábavy (např. zábavní centra, herny, parky, kluby), ale také na rekreaci, cestovní ruch a další.

Nejvíce podmínek pro výchovu ve volném čase dle odhadu Vackové (2005, s. 45) vytváří neziskový sektor (cca 60 %), na druhém místě státní sektor (cca 35 %), dále pak církve (3-4 %) a privátní sektor (cca 1-2 %). Z tohoto důvodu jsou v následujících podkapitolách postupně zmíněna ta zařízení, která jsou pro účely této práce považována za zásadní a důležitá. Nejprve jsou popsána jednotlivá školská zařízení pro výchovu mimo vyučování, dále pak nízkoprahová zařízení pro děti a mládež a v neposlední řadě se práce věnuje neziskovým organizacím.

2.1 Školská zařízení pro výchovu mimo vyučování

Podle školského zákona (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání) do školských zařízení pro zájmové vzdělávání (vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání) patří mimo jiné

střediska volného času, školní družiny a školní kluby, ale práce se bude věnovat i dalším typům školských zařízení a to základním uměleckým školám a jazykovým školám. Činnosti realizované s dětmi ve školských zařízeních (výchovy mimo vyučování) se od vzdělávacích činností ve škole liší dle Hájka (2008, s. 141-142) v následujícím:

- účast není společensky stanovenou povinností jako školní docházka, ale je motivována především dobrovolným a relativně svobodným rozhodnutím dítěte;
- program činností vychází ze skutečné úrovně zájmů dětí než ze závazných norem stanovených pro školní vzdělávání, je zde také vytvářen dostatečný prostor pro individuální přístup a tempo aktivit;
- časová volnost;
- činnosti jsou realizovány v prostorách, které mohou být dynamičtější, snadněji měnitelné, a které mohou i více podporovat tvořivost dětí.

Jednotlivé typy školských zařízení věnující se výchově ve volném čase mají svá specifika. Jejich struktura je různorodá svými funkcemi, zaměřením, obsahem činností i věkem vychovávaných.

Střediska volného času

Činnost středisek volného času (dále SVČ) je orientována na zájmové aktivity a vzdělávací činnosti. Zařízení s širokou zájmovou působností nesou název *domy dětí a mládeže* (dále DDM), pokud se zařízení věnuje pouze jedné zájmové oblasti, nazýváme ji *stanicí zájmových činností*. Nabídka rozmanitých zájmových činností je určena především dětem (hlavně ve věku od 6 do 15 let), dále pak mládeži, pedagogům, rodičům i dalším zájemcům. Provoz středisek volného času je celotýdenní a účastníci platí poplatek za činnost. Náplň činnosti středisek volného času určuje vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT) o zájmovém vzdělávání, kde dle § 2 vyhlášky do forem zájmového vzdělávání patří (Hájek, 2008, s. 142-144):

- zájmová činnost příležitostná – nabízí organizované příležitostné nebo cyklické akce výchovně-vzdělávacího či rekreačního charakteru, které jsou organizované nebo přímo řízené pedagogem a které jsou časově ohraničeny, patří sem např. místní soutěže a turnaje, přehlídky, výlety, exkurze, cykly přednášek, divadelní představení;

- zájmová činnost pravidelná – je organizována v zájmových útvarech (jejich přehled je uveden v kapitole 1.3) a je určena přihlášeným účastníkům;
- táborová činnost – jde o organizovanou činnost provozovanou zpravidla v době prázdnin a mimo sídlo SVČ;
- osvětová činnost – střediska volného času mohou poskytovat odbornou pomoc ostatním subjektům pečujícím o volný čas dětí a mládeže, a to formou seminářů, přednášek, školení, kurzů, vydáváním metodických materiálů aj.;
- individuální práce s účastníky vedoucí k rozvoji nadání – mezi její formy patří: vytváření speciálních zájmových útvarů pro talentované jedince, individuální práce s dětmi mimo zájmové útvary, pořádání turnajů (přehlídek, soutěží), vzdělávací akce, odborná soustředění, vyšší nabídka spontánních aktivit;
- nabídka otevřených spontánních aktivit – je průběžná nabídka činností (pedagogy ovlivňovaná nepřímo), kterou mohou využívat jednotlivci nebo skupiny účastníků podle jejich aktuálního zájmu v době provozu zařízení (otevřená hřiště, čítárny, herny, internetové kavárny apod.);
- organizace soutěží a přehlídek vyhlášených nebo spoluvyhlášených MŠMT – specifická forma zájmového vzdělávání, která může mít podobu soutěží a přehlídek, na jejíž přípravě, propagaci, zabezpečení průběhu, vyhodnocení soutěže a zveřejnění výsledků se SVČ podílejí.

Struktura činností a aktivit je u každého domu dětí a mládeže dána místními podmínkami. Dle Pávkové (2008, s. 125) je zpravidla náplň činností v DDM v těchto pásmech: zájmová činnost pravidelná (20-60 % náplně činnosti), zájmová činnost příležitostná (20-40 %), prázdninová a víkendová činnost (10-20 %), postupné soutěže (1-5 %), práce s talenty (2-7 %), nabídka spontánních aktivit (5-10 %), odborná pomoc (1-6 %) a jiné specifické činnosti (5-12 %). DDM se věnují minimálně dvěma zájmovým činnostem.

Ve školním roce 2013/2014 vyvíjelo činnost v České republice (dále ČR) 312 středisek volného času (ve školním roce 2004/2005 293 středisek). Jejich pravidelných aktivit se zúčastnilo celkem 270 699 jedinců (z toho 236 620 dětí a žáků). Zájmové činnosti vedli jak zaměstnanci středisek (1 996 interních zaměstnanců), tak především 12 851 externích spolupracovníků (Vývojová ročenka školství MŠMT, 2014).

Školní družiny

Školní družiny jsou určeny pro děti ve věku od šesti do dvanácti let, resp. pro žáky prvního stupně základní školy. Družiny jsou otevřeny ve dnech školního vyučování, podle potřeby i o prázdninách. Školní družiny dle Hájka (2008, s. 144-145) poskytují činnost: *pravidelnou* (každodenní pedagogickou práci s žáky přihlášenými k pravidelné docházce), *příležitostnou* (sportovní dny, karnevaly, besídky), *spontánní* (neorganizované hry při ranní a tzv. koncové družině) a *odpočinkovou* (klidové hry a zájmové aktivity). Družina umožňuje žákům i *přípravu na vyučování*. Družiny mohou zřizovat zájmové kroužky, jejichž členy mohou být i děti, které nejsou přihlášeny do školní družiny k pravidelné docházce, tato činnost může být poskytována za úplatu. Družiny jsou zřizovány při základních školách, mohou však být zřízeny i jako samostatná zařízení a mohou sloužit jedné či více základním školám.

Ve školním roce 2013/2014 v ČR fungovalo 3 981 školních družin (ve školním roce 2004/2005 4 036 družin), ve kterých bylo zapsáno 284 177 žáků (ve školním roce 2004/2005 212 664 žáků), podíl na počtu žáků prvního stupně základních škol činil 56,2 % (Vývojová ročenka školství MŠMT, 2014).

Školní klub

Školní kluby jsou zřizovány pro děti ve věku od dvanácti do patnácti let, resp. pro žáky navštěvující druhý stupeň základní školy a žáky nižších ročníků víceletých gymnázií. Jejich činnost je obdobná jako ve školních družinách. Vzhledem k věku žáků je program školního klubu uzpůsoben a je dán větší prostor pro volnost a samostatnost. Školní kluby na rozdíl od školních družin jsou založeny na principu dobrovolné docházky žáků. Stejně tak jako družiny jsou zřizovány při základních školách, mohou být zřízeny i jako samostatná zařízení a mohou tak sloužit více školám. V obcích, kde není středisko volného času, může klub přebírat jeho funkci.

Ve školním roce 2013/2014 v ČR existovalo 3 981 klubů (ve školním roce 2004/2005 4 036 klubů). Tyto kluby navštěvovalo 44 547 zapsaných žáků (ve školním roce 2004/2005 34 680 žáků), podíl na počtu žáků druhého stupně základních škol a nižších ročníků víceletých gymnázií činil 12,3 % (Vývojová ročenka školství MŠMT, 2014). Z údajů vyplývá, že počet školních družin a klubů se

během deseti let postupně snižoval, avšak jejich návštěvnost ze strany žáků měla naopak tendenci vzrůstající.

Základní umělecké školy

Základní umělecké školy, dříve lidové školy umění, poskytují zájmové vzdělávání v estetické a umělecké oblasti. Nabízejí pestrou nabídku hudebních, tanečních, výtvarných a literárně-dramatických aktivit nejenom dětem a mládeži, ale i dospělým (Knotová, 2011, s. 59). Mohou sloužit i jako příprava pro studium na dalších uměleckých školách (středních, vysokých). Činnosti jsou zpravidla organizovány v odpoledních hodinách a platí se za ně účastnický poplatek. Základní umělecké školy své činnosti prezentují při různých typech akcí, jako jsou veřejná vystoupení a soutěže, prázdninová soustředění apod.

V roce 2014/2015 pracovalo v ČR celkem 486 uměleckých škol a 905 jejich poboček. Činnosti byly nabízeny nejenom žákům, ale i dospělým. Činnosti navštěvovalo celkem 242 837 žáků, největší zájem byl o hudební obory (157 836 žáků). Nejčastějšími účastníky činností byly dívky (167 822), což činí 69 % z celkového počtu účastníků, i u dívek nejvyšší zájem vzbuzují hudební obory (Vývojová ročenka školství MŠMT, 2014). Tyto výsledky jen korespondují s výsledky výzkumu, který realizoval Čech (viz kapitola 1.3), kdy nejvyhledávanější zájmovou aktivitou u dívek byly činnosti estetickovýchovné.

Jazykové školy

Jazykové školy patří také do skupiny školských zařízení pro výchovu ve volném čase. Nabízené aktivity jsou výhradně orientované na jazykové vzdělávání. Do této skupiny školských zařízení dle Knotové (2008, s. 59) patří jen ty, které mají právo státní zkoušky. V roce 2013/2014 bylo v ČR těchto škol s právem státní jazykové zkoušky 41 (v roce 2004/2005 33 škol) a absolvovalo je 5 442 osob, což je o 15 707 osob méně než v roce 2004/2005. Na výuce jazyků se podílelo 153 interních a 239 externích učitelů (Vývojová ročenka školství MŠMT, 2014).

Kromě zmíněných školských institucí existuje celá řada dalších zařízení, která se také věnují výchově ve volném čase a jsou určena celé veřejnosti, tedy i dětem. Jsou jimi muzea, galerie, hvězdárny, knihovny, kina, divadla a mnoho dalších. Všechna tato zařízení plní v různé míře a různými způsoby funkci výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní. Školská zařízení pro výchovu mimo

vyučování se primárně věnují výchově a vzdělávání na rozdíl od nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, která se zaměřují zejména na prevenci. Nízkoprahovým zařízením pro děti a mládež je věnována další kapitola této práce.

2.2 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (dále NZDM) spadají pod resort Ministerstva práce a sociálních věcí a jejich činnost upravuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. NZDM mají především sociální poslání a jsou určena dětem a mládeži, když se ocitají v obtížné životní situaci (např. narušené rodinné či vrstevnické vztahy, nízká sociální a životní úroveň, problémy ve škole, zdravotní handicap), jsou ohroženi sociálně patologickými jevy (např. kriminalita, zneužívání návykových látek, násilí, záškoláctví) nebo mají vyhraněný životní styl neakceptovatelný většinou společností (Hájek, 2008, s. 150-151). Služby poskytované NZDM jsou ambulantní, popřípadě terénní a jsou určeny neorganizovaným dětem a mládeži ve věku od 6 do 26 let. Cílem služby je dle § 53 zákona o sociálních službách *„zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace.“* V prováděcí vyhlášce téhož zákona nalezneme v § 27 vyjmenované základní činnosti, které NZDM zajišťují v rozsahu těchto úkonů:

- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti – zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity, pracovní výchovná práce s dětmi, nácvik a upevňování schopností a dovedností (motorických, psychických a sociálních), zajištění podmínek pro přiměřené vzdělávání;
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím – aktivity umožňující lepší orientaci v sociálních vztazích;
- sociálně terapeutické činnosti – poskytování socioterapie, které vede k rozvoji a udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob;
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí – pomoc při vyřizování běžných záležitostí a pomoc při obnově

a upevnění kontaktu s rodinou, pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování osob.

Mezi další formy služeb, které NZDM nabízí, patří dle Herzoga (2003, s. 16-17) také volný vstup a pobyt v zařízení, sociální služby a aktivity (kontaktní práce, situační intervence, základní poradenství, doprovodné aktivity, terénní sociální práce) a činnosti zaměřené na prevenci sociálně patologických jevů.

Každé NZDM si vytváří program a rozsah činností podle svých podmínek. Služba zařízení je poskytována na základě „nízkoprahovosti“ – maximální přístupnosti a odstranění sociálních, psychických a jiných bariér (Hájek, 2008, s. 151). Služby NZDM jsou poskytovány bezplatně všem jedincům, kteří spadají do cílové skupiny. Pro užívání NZDM není potřeba žádná registrace ani členství, klient může zůstat v anonymitě. Může kdykoli přijít nebo odejít, nemusí se zapojovat do činnosti klubu, pokud sám nechce. NZDM je bezpečným místem pro trávení volného času, kde mohou děti a mládež najít odbornou pomoc a podporu, ale také zábavu a prostor pro rozvoj vlastních zájmů.

2.3 Organizace nekomerčního prostoru

Organizacemi nekomerčního prostoru rozumíme takové organizace, které nejsou zřizovány státem, jejich hlavním cílem není zisk, ale přímý užitek (v podobě veřejné služby). Nestátní neziskové organizace (dále NNO) pracující s dětmi a mládeží představují dle Hájka (2008, s. 150) důležitý prvek ve vytváření žádoucí nabídky pro aktivní využití volného času dětí a mládeže. Svou činností významně doplňují a obohacují výchovně-vzdělávací činnost škol, školských zařízení a rodin. Umožňují jejich účastníkům přirozeně rozvíjet schopnosti, dovednosti a talent a připravují je na budoucí život.

Nestátními neziskovými organizacemi, které se zabývají výchovou dětí a mládeže ve volném čase, jsou spolky (dříve občanská sdružení), obecně prospěšné společnosti, nadace, nadační fondy, církve a náboženské společnosti. Výchovou dětí a mládeže ve volném čase se nejčastěji zabývají spolky, orientované na různé sportovní, turistické, ekologické, kulturní, společenskovední, technické a další činnosti.

Mezi nejznámější a nejaktivnější spolky dětí a mládeže v České republice dle Pávkové (2008, s. 142-145) patří:

Junák – skautská organizace působící ve více než 214 státech a sdružující na 39 milionů skautů a skautek. U nás hnutí založil Antonín Benjamin Svojsík. Jeho posláním je „*působit na své členy a vést je k duchovní, mravní a tělesné zdatnosti tak, aby byli připraveni plnit své povinnosti vůči bližním, společnosti a vlasti*“ (Pávková, 2008, s. 143). Aktivity Junáka jsou především zaměřené na turistiku a pobyt v přírodě. K 26. 8. 2014 se skautingu věnovalo 50 439 jedinců všech věkových kategorií ve 2 113 oddílech (Skauting: zajímavá fakta a čísla, 2014).

Pionýr – je demokratický, dobrovolný, samostatný a nezávislý spolek dětí, mládeže a dospělých, zabývající se vzdělávací, kulturně výchovnou a zájmovou činností. Svým členům umožňuje uspokojovat jejich zájmy a potřeby v různorodých kolektivech prostřednictvím rozmanitých pravidelných celoročních činností a aktivit (přehlídek, soutěží, táborů). K 31. 12. 2013 měl Pionýr na 14 084 registrovaných členů v 569 oddílech (Pionýr: kdo jsme, 2014).

Česká tábornická unie – organizace sdružující na základě společného zájmu děti, mládež a dospělé. Navazuje na činnost svých předchůdců, zejména pak na trampské hnutí. Činnost je zaměřena na pobyt v přírodě. Česká tábornická unie (2014), kromě pravidelné činnosti v tábornických klubech a trampských osadách, pořádá tábornické školy, hudební soutěže, sportovní turnaje a zahraniční pobyty.

Duha – organizace nabízející dětem a mládeži pestrou paletu volnočasových aktivit. Jejím posláním je všestranný a harmonický rozvoj osobnosti. Má přes 4 500 členů ve více než stovce družin se zaměřením na turistiku a táboření, outdoorové sporty, deskové hry, amatérské umění a mezinárodní výměny (Duha, 2014).

Hnutí Brontosaurus – je nezávislé hnutí sdružující děti a mládež zaměřené na ochranu a tvorbu životního prostředí. Hnutí Brontosaurus (2014) má více než 1 000 členů ve 30 základních člancích po celé republice.

Tělovýchovné a sportovní organizace – organizace mající velkou tradici a vliv na děti, mládež i dospělé. Patří sem např. Sokol nebo Český svaz tělesné výchovy, který sdružuje národní sportovní svazy, tělovýchovné jednoty a sportovní kluby. Dle Pávkové (2008, s. 145) je u nás v současnosti registrováno v různých tělovýchovných a sportovních klubech na 250 tisíc dětí.

Dalšími NNO, které se primárně nevěnují výchově dětí a mládeže ve volném čase, ale svými finančními a dalšími prostředky podporují různé organizace či volnočasová zařízení věnující se této věkové skupině, jsou nadace a nadační fondy. Kromě poskytování nadačních příspěvků se tyto neziskové organizace zabývají i dalšími činnostmi, jako je pořádání benefičních akcí, sbírek, tombol apod.

O volný čas dětí a mládeže pečují také různé organizace vytvářené z podnětu církví a náboženských společností. Počet jejich členů však každoročně klesá. Dle Hofbauera (2004, s. 111-112) to souvisí se skutečností, že se příslušnost k církvím rostoucí měrou stává formální a vztah mladých lidí v tomto směru slábne rychleji než u dospělých. Mezi nejstarší a nejrozšířenější náboženskou organizací sdružující děti a mládež v současnosti patří **YMCA** a její obdoba pro dívky **YWCA**. YMCA je Křesťanské sdružení mladých lidí usilující o harmonický rozvoj člověka, jeho ducha, duše a těla. Tato organizace působí ve 119 zemích světa a má přes 58 milionů členů, z toho přes 3 tisíce z ČR (YMCA: info o YMCA, 2014).

Na závěr této kapitoly nemůžeme opomenout subjekty, které nabízejí širokou nabídku volnočasových aktivit na komerčním základě. Zřizují se jako živnosti (Hájek, 2008, s. 152). Mohou se zaměřovat jak na získávání jazykových znalostí, hudebního vzdělání, tanečních a pohybových dovedností, ale také na rekreaci a turismus. Z komerčních organizací můžeme uvést např. sportovní kluby, fitcentra, kulturní a zábavní střediska, herny, internetové kavárny, cestovní kanceláře apod. Knotová (2011, s. 55) v této souvislosti mluví o tzv. průmyslu volného času, do něhož patří nejen instituce, ale také produkce a prodej výrobků a potřeb pro volnočasové aktivity.

Předchozí kapitoly se věnovaly vymezení volného času a funkcím, které plní v životě každého člověka, zejména pak dětí. Trávení volného času touto věkovou skupinou má svá specifika, která je odlišují od volného času dospělých. Odlišují se především svým rozsahem, obsahem, mírou samostatnosti, závislosti, nezbytností pedagogického ovlivňování a výchovného působení (Hájek, 2008, s. 66). Následující kapitoly se budou věnovat osobnosti člověka (respektive žáka), jeho individualitě, která se utváří v průběhu ontogenetického vývoje působením různých činitelů. Kromě postavení a významu výchovy mimo vyučování, které byly věnovány dvě kapitoly předchozího textu, se práce zaměřuje na vybrané činitele vývoje jedince, a to na rodinu, školu, vrstevnické skupiny a hromadné sdělovací prostředky.

3 Osobnost žáka

Osobnost každého člověka prochází během života složitým vývojem. Každé vývojové období je charakteristické určitým způsobem prožívání, uvažování a chování. Informace o tom, jaké projevy jsou v určitém období běžné a normální či naopak, poskytuje vývojová psychologie. Znalosti z vývojové psychologie přispívají každému člověku nejenom k lepšímu porozumění sebe samého, ale mohou lidem pomoci pochopit chování a potřeby druhých. Zejména pak každý, kdo pracuje s dětmi, by měl mít dostatek znalostí o každém vývojovém období a jeho specifických znacích. Jen díky těmto poznatkům pak dokáže pochopit, co může od svých žáků očekávat, jak se k nim má chovat, aby se nevytvářely zbytečné problémy a aby výsledek jejich práce byl co nejlepší a nejpřínosnější pro obě strany.

3.1 Vývojová období osobnosti

Než se samotná kapitola bude věnovat jednotlivým vývojovým obdobím osobnosti, je nezbytné si toto slovní spojení nejprve ujasnit, tedy vymezit pojmy osobnost a vývoj. Dle Čápa (1996, s. 9) termínem osobnost označujeme „*člověka se všemi jeho psychickými, biologickými a sociálními znaky. K osobnosti patří všechny psychické procesy, stavy a vlastnosti určitého člověka.*“ Zároveň je dle autora každý člověk organismem s určitými tělesnými vlastnostmi patřící k určité rodině, školní třídě, národnosti apod. To vše ovlivňuje i jeho prožívání, psychické vlastnosti a motivaci. Pojem vývoj znamená „*proces změn v daném časovém období, jehož výsledkem jsou nové vlastnosti, vztahy a chování*“ (Hartl, Hartlová, 2010, s. 673). Vývoj osobnosti zahrnuje dva navzájem spjaté aspekty – zrání a vzájemné působení jedince s prostředím. Zrání je proces probíhající podle vnitřních zákonů, v němž rozhoduje dědičnost a vliv prostředí je minimální. Zrání však probíhá spolu se vzájemným působením jedince a prostředí. Teprve jejich jednota vytváří vývoj osobnosti (Čáp, 1996, s. 10-11). Prostředí a jednotlivým činitelům, kteří ovlivňují vývoj žáka a jeho způsob trávení volného času, se budě věnovat další kapitola práce.

Tato práce vychází z členění psychického vývoje dle Vágnerové (2000, s. 35), která rozlišuje tři základní stadia v životě člověka – dětství, dospělost a stáří. Jiné dělení přináší Kraus (2014, s. 62-63), který z dětství vyčleňuje adolescenci

a nazývá ji samostatným stadiem – mládím. Tato stadia se dále dělí na jednotlivá vývojová období, která se od sebe odlišují nápadnými znaky, biologickými, sociálními a psychickými změnami. Věkové vymezení jednotlivých období je pouze orientační, vývoj osobnosti u každého jedince neprobíhá stejně rychle a plynule (Skorunková, 2008, s. 26-43):

Psychický vývoj dítěte začíná už v prenatálním období, které trvá devět kalendářních měsíců do narození dítěte. V tomto období začíná první interakce matky a plodu, dochází zde k určitému způsobu komunikace. První měsíc po porodu můžeme nazvat novorozeneckým obdobím. Je to doba adaptace, kdy se dítě přizpůsobuje podmínkám nového prostředí a pro přežití je vybaveno řadou různých reflexů. Pro dítě je důležitý přímý kontakt s matkou. V prvním roce života, v kojeneckém věku, dochází k rozvoji dětské osobnosti, která je schopna základního osamostatnění a orientace ve svém nejbližším prostředí, ke kterému si vytváří určitý vztah. Dítě potřebuje pocit jistoty a bezpečí. Mezi druhým a třetím rokem života mluvíme o batolecím věku, ve kterém se dítě stává samostatnějším v oblasti pohybu i sebeobsluhy. Rozvíjí se u něj manuální zručnost, symbolické myšlení a řeč, dochází k formování jeho identity. O předškolním věku hovoříme jako o období od tří do šesti let věku dítěte, resp. do té doby, než dítě nastoupí do školy. V tomto období se u dítěte dále zdokonaluje pohybová obratnost a manuální zručnost, rozvíjí se názorné myšlení a fantazie, rozšiřuje se slovní zásoba. Důležitou roli v životě předškoláka představuje hra, která má předem stanovený cíl a úmysl. V tomto období dítě většinou navštěvuje mateřskou školu, kde přichází do kontaktu se svými vrstevníky, poznává zde nové věci a je připravováno na budoucí školní docházku.

Nástup do školy je významným mezníkem v životě každého dítěte, jež ovlivní další rozvoj jeho osobnosti. Školní věk, tj. období docházky do základní školy, lze dle Vágnerové (2000, s. 148) a Matějčka (2008, s. 57-64) rozdělit do tří dílčích fází na:

- **Raný školní věk** – trvá od nástupu do školy a pokračuje přibližně do osmi až devíti let. Dítě se v tomto období adaptuje na novou životní situaci, vytváří si vztah ke škole a emocionální vazbu na učitele, přijímá roli žáka a spolužáka. Učí se psát, číst, počítat, využívat paměť, logicky uvažovat. Raný školní věk „je přechodným obdobím mezi hravým předškolním věkem a vyspělejším chování školáka“ (Skorunková, 2008, s. 46).

- **Střední školní věk** – trvá od 8-9 let do 11-12 let. Z hlediska školní docházky jde o úsek mezi třetí až pátou třídou. U dítěte v tomto věku dochází k mnoha sociálním i biologickým změnám, které ho připravují na dobu dospívání. Žák v tomto věku je obvykle otevřený okolnímu světu, mění se jeho vztah k učiteli a na významu nabývá vrstevnická skupina.
- **Starší školní věk** – navazuje na období středního školního věku a trvá do ukončení základní školy, tj. přibližně do 15 let. Toto období lze označit jako první fázi dospívání – pubescenci.

V mnoha jiných dílech různých autorů, věnujících se vývoji osobnosti, se můžeme setkat se stejnými názvy vývojových období, avšak používaných pro věkově rozdílná období. Tato odlišná pojetí se týkají především školního věku a dospívání. Skorunková (2008, s. 25) uvádí, že „*např. Klindová a Rybárová (1974) nebo Čáp a Mareš (2001) umisťují střední školní věk až do období pubescence (neboli docházky na druhý stupeň základní školy) a starší školní věk se pak překrývá s obdobím adolescence.*“ Stejný názor zastává i Hájek (2008, s. 84-109), který školní věk dělí na mladší školní věk v období od 6 do 11 let (žáci prvního stupně základní školy), střední školní věk v období od 11 do 15 let (žáci druhého stupně základní školy) a starší školní věk v období od 15 do 20 let (žáci středních škol). Starší školní věk lze chápat jako druhou fázi dospívání – adolescenci, kterou Jandourek (2001, s. 160) popisuje jako „*fázi životního cyklu mezi dětstvím a dospělostí, která je charakterizovaná dokončováním fyzických změn organismu započatých v pubertě, přípravou na převzetí rolí dospělého, odpoutáním od primární rodiny, hledáním nové hodnotové orientace, hledáním nových autorit a konkrétnější přípravou na budoucí povolání.*“ V tomto období dále narůstá význam vrstevnických skupin, dochází k naplnění sexuality, tedy prvnímu pohlavnímu styku a dosažení plnoletosti. Někteří autoři kromě pojmu adolescence používají termín mládež. Dle Krause (2006, s. 7) je mládež společenskou kategorií, která má určující vliv na další vývoj společnosti. Je to právě ona, která představuje vzdělanostní, kvalifikační a tím produktivní potenciál pro další období. V tomto věkovém období se zájmy mladých lidí vyhraňují a ustalují, věnují se takovým činnostem, které vyhovují jejich potřebám a schopnostem. Avšak najdou se i tací, na které nebylo správně pedagogicky působeno ve výchově mimo vyučování v předchozích věkových obdobích, a mohou se tak cítit v této oblasti bezradní nebo zcela bez zájmu, což by mohlo poznamenat

jejich další vývoj (Hájek, 2008, s. 107). Proto je ještě nutné tyto jedince aktivně vést k některému druhu zájmových činností.

Dalším poměrně dlouhým obdobím v životě člověka je dospělost, a proto se dle Vágnerové (2000, s. 299-342) a jiných autorů dále dělí na:

- Mladší dospělost – období mezi 20 až 35 lety, kdy mladý člověk dosahuje fyzické vyspělosti, identifikuje se s dospělou rolí, je na začátku své profesní kariéry a ve většině případů uzavírá manželství a zakládá svou vlastní rodinu.
- Střední dospělost – období zahrnující věk mezi 35 až 45 lety, které je vrcholem produktivity a aktivního vyhledávání životních cílů. Dostavují se první projevy tělesného stárnutí.
- Pozdní dospělost – je obdobím mezi 45 až 60 lety, které je charakteristické pozvolným úpadkem tělesných funkcí. Je fází postupného uzavírání profesní kariéry. Je to období, kdy člověk přijímá novou roli, roli prarodiče.

Posledním vývojovým stadiem je stáří. Člověk je starý tehdy, když je za takového pokládán ostatními členy společnosti. Obecně lze říci, že období stáří nastává po šedesátém roku života. Stejně jako předchozí období, i staří lze rozdělit do několika etap. Např. Skorunková (2008, s. 63) člení stáří na rané stáří (60-75 let), pravé stáří neboli pokročilý věk (75-90 let) a dlouhověkost neboli vysoký věk (nad 90 let). Během stáří dochází k dalším involučním změnám organismu, tedy ke zhoršení tělesného i duševního stavu. Starým lidem se zhoršuje smyslové vnímání a paměť, klesá jejich inteligence a výkon, prodlužuje se jejich reakční čas a zhoršuje se jejich komunikace. Mnoho z nich je závislých na pomoci druhých osob, a proto mohou být mladšími lidmi chápáni za přítěž společnosti. Hlavním zdrojem opory se starému člověku stává rodina, důležitý je kontakt a trávení času se svými vrstevníky.

Účelem této práce není zcela popsat jednotlivá vývojová období, ale to, jaká období předcházejí období staršího školního věku či na něj navazují, tj. kdy žák navštěvuje šestou až devátou třídu základní školy. Starší školní věk je obdobím, ve kterém dochází k velkým tělesným a duševním změnám, k hledání a vytváření vlastní identity jedince. Obdobím, kdy se žák postupně odpoutává od rodiny a hledá oporu a přátelství mezi svými vrstevníky. Doba, ve které se vytvářejí hlubší a trvalejší zájmy než kdy dřív, které mohou ovlivnit jeho způsob trávení volného času v dalších etapách života. A proto se staršímu školnímu věku primárně věnuje tato práce i následující kapitola.

3.2 Bližší charakteristika staršího školního věku

Období staršího školního věku, tj. mezi 11. až 15. rokem, je první fází dospívání a je označováno jako pubescence. V tomto období dochází k proměně všech složek osobnosti dospívajícího. Nejnápadnější jsou tělesné změny, charakteristické rychlým růstem do výšky, změnou tělesných tvarů a pohlavním dozráváním. Právě vlastnímu vzhledu věnují pubescenti velkou pozornost. Často o něm pochybují, chtějí vypadat jinak, lépe, atraktivně a dospěle. Dle Vágnerové (2000, s. 211) je změna dětského těla doprovázena i změnou chování lidí, kteří jsou s pubescentem v kontaktu. Reakce dospělých i vrstevníků mohou být velmi rozmanité a jakékoliv nevinné kritické a ironické poznámky na velikost, tvar či vzhled těla mohou být pro některé pubertální děti zdrojem velkého trápení a sníženého sebehodnocení.

V období docházky na druhý stupeň základní školy dochází k proměně v prožívání pubescenta. Stejně jako u tělesných změn zde podstatnou roli sehrávají hormonální změny, které vedou k větší psychické labilitě, kolísavému emočnímu ladění, k přecitlivělým reakcím, zvýšené dráždivosti a napětí (Vágnerová, 2000, s. 214). Citové reakce pubescenta jsou intenzivnější než dříve, spíše krátkodobého charakteru, a navíc velice proměnlivé. Dle Hájka (2008, s. 91-92) proto musí vychovatelé „*počítat se zvýšenou vzrušivostí, vznětlivostí a bouřlivými afektivními reakcemi, nebo naopak s apatií, malátností, zasněností.*“ Dospívání u obou pohlaví neprobíhá stejně. Je všeobecně známo, že dívky dospívají tělesně i psychicky dříve než chlapci.

V rámci dospívání dále dochází k rozvoji poznávacích procesů. Dle Hájka (2008, s. 92-93) se zdokonaluje vnímání a jeho přesnost, zkvalitňuje se pozornost, jejíž kvalitu je možné sledovat zejména v souvislosti s upevňováním zájmů dětí staršího školního věku. Významnou změnou prochází i paměť, která se projevuje větší záměrností, přesností a trvalostí. Mechanická paměť dosahuje svého vrcholu, zkvalitňuje se paměť logická. Rozvíjí se myšlení, zejména pak myšlení abstraktní, logické, díky němuž dokáže pubescent uvažovat hypoteticky, řešit problémy a diskutovat o nich. Důležitou se pro dospívajícího stává budoucnost, nikoli současnost jako dřív.

Dalším znakem dospívání je kritičnost. Dospívající jedinec dokáže být kritický k sobě i ke svému okolí, zejména pak k dospělým. Má svou pravdu, svůj

názor, který považuje za ideální, neměnný, nechce o něm pochybovat a akceptovat jakýkoli kompromis. V komunikaci s dospělými se snaží neustále argumentovat, polemizovat, odmítá podřízenou roli, zpochybňuje jejich autoritu. Využívá cizích a neobvyklých slov, přezdívek a gest, kterým dospělí vesměs nerozumí a které chápou jen zasvěcení – vrstevníci. Touží po samostatnosti, jejímž typickým projevem je vzdor, odmítání, neochota plnit požadavky dospělých, snaha samostatně se rozhodovat. Ve snaze projevit se jako dospělý může pubescent přebírat i nežádoucí formy „dospěláckého“ chování, např. experimentovat s drogami. Z výsledků Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách vyplývá, že do věku 14 let měli nejčastěji respondenti zkušenosti s kouřením cigaret (68 % z těch, kteří někdy kouřili), konzumací piva (71 %) a vína (56 %). S denním kouřením začala do 14 let věku celkem třetina kuřáků (Csémy, Chomynová, 2012, s. 9). První zkušenosti s drogami děti staršího školního věku získávají v rodině (př. pití alkoholu jako rituál oslavy), zejména pak také ve vrstevnické skupině, které začíná jedinec v pubescenci přikládat větší význam nežli rodinnému prostředí. Více o rodině, vrstevnických skupinách a dalších činitelích ovlivňujících osobnost žáka a jeho způsob trávení volného času bude pojednávat další kapitola.

Hájek (2008, s. 97-98) dodává, že charakteristiku osobnosti dospívajících určují zejména potřeby, zájmy, vzory a ideály, postoje, životní plány a ambice, schopnosti, sebeuvědomění, sebehodnocení a vlastnosti osobnosti, jejichž rozvoj je ovlivňován jak vrozenými předpoklady, tak začleněním jedince do sociálního prostředí a výchovou. Zájmy pubescentů se během docházky na druhý stupeň základní školy, stávají hlubšími, trvalejšími a diferenciovanějšími než dřív. Ústřední celoživotní zájem, koníček, se může u některých jedinců vytvářet už v tomto vývojovém období. Vliv zájmů na člověka se může projevit např. při rozhodování o volbě povolání, resp. při volbě dalšího studia. V této souvislosti můžeme předpokládat, že žáci šestých ročníků budou ještě navštěvovat více zájmových činností než žáci ročníků devátých, jejichž zájem již bude vyhraněnější a trvalejší v rámci např. jedné zájmové činnosti.

Jakým způsobem žák druhého stupně tráví svůj volný čas, jakým volnočasovým (popř. zájmovým) aktivitám se věnuje, není determinováno pouze jeho věkem a pohlavím, ale i dalšími činiteli, kteří na něj během jeho vývoje přímo či nepřímo působí. Jsou jimi zejména rodina, škola, zařízení pro výchovu mimo

vyučování (viz druhá kapitola), vrstevnické skupiny a hromadné sdělovací prostředky. Tito činitelé, kterým je věnována následující kapitola, nepůsobí na jedince izolovaně, nýbrž se vzájemně doplňují, ovlivňují a prolínají.

3.3 Vybraní činitelé ovlivňující vývoj žáka a jeho způsob trávení volného času

Vývoj osobnosti každého žáka, včetně způsobu využívání jeho volného času, je ovlivněn mnoha faktory, které na něj během této doby ať už přímo, či nepřímo působí. Pro účely této práce si tyto činitele pomyslně rozdělíme na vnitřní (endogenní) a vnější (exogenní). K vnitřním faktorům patří vrozené předpoklady (vlohy), se kterými člověk přichází na tento svět a které dále rozvíjí, dále pak pohlaví a věk. Trochu odlišně probíhá vývoj u dívek i u chlapců (viz kapitola 3.2), stejně tak to je s výběrem zájmových činností, které se s rostoucím věkem stávají hlubšími, trvalejšími a vyhraněnějšími. Chlapci na druhém stupni základní školy dávají přednost zejména činnostem sportovním, zatímco dívky estetickovýchovným (viz kapitola 1.3). Další vliv na vývoj jedince a výběr volnočasových činností má bezesporu i jeho zdravotní stav. Případná zdravotní omezení či postižení mohou u jedince zapříčinit nerovnoměrný vývoj a nemožnost se věnovat takovým činnostem, které by ho bavily a kterým se věnují jeho vrstevníci. Nesmíme zapomenout i na vlastní aktivitu žáka, bez které by jakékoliv snažení a působení ze strany např. vychovatelů nemělo cenu.

Dalším činitelem, tentokrát vnějším, který má nezastupitelný vliv na utváření osobnosti žáka i na jeho způsob trávení volného času, je prostředí. Prostředí můžeme chápat jako prostor, který nás obklopuje a vytváří podmínky pro život. Prostředí je tvořeno přírodou, kulturou a lidmi – společnostmi, zahrnuje hmotné předměty (materiální povahy), ale i vztahy (duchovní povahy). Prostředí člověka Kraus (2014, s. 66-67) vymezuje jako „*tu část světa, s níž je člověk ve vztahu vzájemného působení, prostředí tedy na člověka působí určitými podněty, ovlivňuje jeho vývoj a on na tyto podněty reaguje, přizpůsobuje se a také prostředí svou prací aktivně mění.*“ Prostředí lze vymezit dle různých kritérií (Kraus, 2014, s. 68-69):

- podle velikosti prostoru – makroprostředí, regionální prostředí, lokální prostředí (bydliště) a mikroprostředí (rodina);

- podle povahy realizované činnosti – pracovní (školní třída), obytné a rekreační (hřiště, park, klubovna)
- z hlediska podílu člověka na podobě prostředí – přirozené a umělé (člověkem vytvořené);
- podle charakteru prvků – přírodní, společenské a kulturní;
- podle povahy teritoria – prostředí venkovské, městské a velkoměstské;
- z pohledu frekvence, pestrosti a kvality působících podnětů – prostředí podněťově chudé či přesycené, jednostranné či mnohostranné, zdravé či závadné.

Všechna uvedená prostředí se různě prolínají a doplňují. Podněty z těchto prostředí mohou na jedince působit a ovlivňovat jeho vývoj záměrně i nezáměrně, pozitivně i negativně. Zvláště velký vliv na jedince, resp. žáka i na jeho způsob trávení volného času má dle Pávkové (2008, s. 33) sociální prostředí, tedy v první řadě rodina, škola, vrstevnické skupiny a hromadné sdělovací prostředky. Všichni tito činitelé se různým způsobem podílejí na socializaci jedince, kterou lze charakterizovat jako „*proces postupné proměny člověka jako biologické bytosti v bytost společenskou, tedy postupné začleňování se do dané společnosti, proces, v němž se učíme v dané společnosti žít*“ (Kraus, 2014, s. 59). Socializaci lze chápat jako proces „vrůstání“ člověka do společnosti, kdy si osvojuje její kulturu, normy, hodnoty a specifické způsoby chování tak, aby se aktivně mohl účastnit společenského života. Prvním a dle mnoha autorů nejdůležitějším prostředím, do kterého se rodíme, ve kterém vyrůstáme a žijeme, které nás poznamená na celý život a má silný a nezastupitelný vliv na jedince, je rodina.

3.3.1 Rodina

Rodinné prostředí je jedno z nejdůležitějších a nejvýznamnějších činitelů podílejících se na formování osobnosti jedince, jeho výchově a způsobu trávení volného času. Rodina je malá primární sociální skupina, propojená pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Je považována za nepostradatelnou a nenahraditelnou instituci v životě člověka, zejména pak dítěte. Dle Krause (2014, s. 79) je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci, funguje jako nejvýznamnější socializační činitel, který stojí na počátku rozvoje osobnosti a má

možnost ho i v rozhodující fázi ovlivňovat. Stašová (2001, s. 79-80) a Kraus (2014, s. 81-83) uvádí, že současná rodina by měla plnit řadu funkcí; jedná se o funkci biologicko-reprodukční, sociálně-ekonomickou, ochrannou, socializačně-výchovnou, emocionální, ale i funkci rekreační, relaxační a zábavnou. Pro účely této práce je stěžejní poslední zmíněná funkce, protože to, jak rodina plní tuto funkci, se projeví v tom, jakým způsobem rodina tráví svůj volný čas, zda ho tráví pohromadě, jakým volnočasovým, popř. zájmovým činnostem se věnuje či nevěnuje, jak tráví víkendy, dovolené apod.

Rodina je pro dítě prostředím, ve kterém získává první zkušenosti s využíváním volného času. Rodiče, sourozenci, ale i ostatní příbuzní jsou pro děti prvními vzory, od kterých se učí, napodobují je a přebírají jejich životní styl, tedy i způsob trávení volného času. Způsob, jakým rodina tráví svůj volný čas, je závislý na mnoha faktorech – na sociálním statusu a finančních možnostech rodiny, na již zmíněném způsobu života, stylu výchovy a vztahu rodiny k volnočasovým aktivitám. Nemůžeme od dítěte očekávat, že se bude aktivně věnovat plnohodnotným volnočasovým aktivitám v nějakém zájmovém kroužku, když jeho rodiče budou trávit volný čas vysedáváním u televize, počítače, v horším případě v nějakém restauračním zařízení. Stejně tak tito rodiče nemohou očekávat od svých dětí, že z nich vyrostou vrcholoví sportovci či uznávaní umělci. Proto je dle Hofbauera (2004, s. 61) důležité, aby každá rodina měla aktivní zájem o to, aby její děti svůj volný čas prožívaly bohatým a smysluplným způsobem, na základě svého dobrovolného rozhodnutí a současně za citlivého a nenásilného vedení ze strany rodiny.

V mnoha rodinách je dítě již od útlého věku jednostranně přetěžováno aktivitou, která dominuje u rodičů. Kraus (2014, s. 69) tuto jednostrannost považuje za problém, avšak dodává, že rodina, která nežije ničím jiným než např. určitým druhem sportu, nepochybně skýtá lepší podmínky pro výchovu než rodina, kde se o dítě nikdo nestará, takže končí na ulici a věnuje se např. živelným a neorganizovaným aktivitám v partě. Rodiče by proto měli dítěti poskytnout více možností a způsobů, jak trávit volný čas. Nesmí však dle Hofbauera (2008, s. 57) působit direktivně, nýbrž by měli být spíše inspirátorem, iniciátorem nebo spoluorganizátorem aktivit svých dětí, potažmo i celé rodiny.

Způsob, jakým děti a jejich rodiny tráví svůj volný čas, je dle Stalkera (2011, s. 26-28) ovlivněn např. i velikostí rodiny, její úplností či neúplností, věkovým odstupem mezi rodiči a jejich dětmi či časem rodičů, který věnují svému zaměstnání. Dle Čápa (1997, s. 266-267) svou roli sehrává i lokalita, ve které rodina bydlí. Na venkově se v mnoha případech rodiny (i s dětmi) po pracovní době věnují péči o dům, zahrádce a domácím zvířatům, což jim zabere mnoho času a nevěnují tolik času sledování televize a zájmové činnosti. Naopak ve městě taková práce odpadá, dospělí i děti sledují více televizi, popř. se věnují ve větším rozsahu zájmovým činnostem. Dalším důvodem, včetně nedostatku času, může být i dle Žumárové (2006, s. 51) špatná dostupnost zájmových aktivit v okolí (př. špatné dopravní spojení), špatné vybavení včetně podmínek k provozování vybrané volnočasové aktivity, finanční nedostupnost, zákaz rodičů či příprava dětí do školy.

V průběhu první fáze dospívání, v době docházky dítěte na druhý stupeň základní školy, dochází k postupnému odpoutávání se pubescenta od rodiny. Vágnerová (2000, s. 237-240) dodává, že tato emancipace od rodiny nevede ke zrušení citové vazby k rodičům, nýbrž k její přeměně. Toto odpoutávání se od rodiny se může projevit i ve vztahu v trávení volného času se svými rodiči. Můžeme tak logicky předpokládat, že žáci deváté třídy nebudou trávit tolik času se svými rodiči jako žáci třídy šesté, stejně tak nebudou tolik ovlivněni svými rodiči při výběru volnočasové aktivity, ale budou se rozhodovat podle svého uvážení, dle svých potřeb a schopností. Dle Hofbauera (2008, s. 57) i přes všechny problémy rodina zůstává východiskem, na kterém bezesporu závisí bohatost zážitků dítěte a jeho připravenost na volnočasový život v dospělosti. Svoji úlohu ve zhodnocování volného času žáků sehrává i škola, jednak přímo nebo prostřednictvím svých zařízení pro výchovu mimo vyučování.

3.3.2 Škola

Škola je společenskou institucí, která zajišťuje výchovu a vzdělávání svých členů, resp. žáků a studentů a plní celou řadu funkcí – funkci socializační, výchovnou, pečovatelskou, poradenskou, profesionalizační, selektivní a rekreační (Kraus, 2014, s. 102-104). Stejně jako u rodiny, i zde nás nejvíce zajímá poslední zmíněná funkce, protože i škola je sociálním prostředím, které svým přístupem

ovlivňuje způsob trávení volného času svých žáků. Volnočasové aktivity školy, jak uvádí Hofbauer (2008, s. 66-71), působí oproti školní výuce výběrově a méně plošně. Účast na nich je dobrovolná a svým zaměřením žáky méně zavazují a řídí, o to více je podněcují a inspirují. Školy tak činí zejména prostřednictvím jednorázových aktivit (př. návštěvy historických památek, kulturní a sportovní akce, školní slavnosti, školy v přírodě, lyžařské výcviky, zahraniční zájezdy, prázdninové tábory apod.), soutěží (místní, regionální, celostátní, popř. mezinárodní olympiády navazující na předměty přírodovědné, společenskovední či sportovní) a pravidelných zájmových činností (sborový zpěv, jazykové kroužky, keramika apod.).

Mnohé základní školy pro své žáky zřizují ve svých prostorách koutky různého zaměření (dětský, sportovní, společenský, výtvarný apod.), jejichž vybavení mohou žáci využívat v rámci přestávek mezi školním vyučováním. Tyto prostory neslouží jenom k regeneraci sil a relaxaci, ale napomáhají k utváření dobrého sociálního klimatu ve škole. Na realizaci volnočasových aktivit se škola podílí buď přímo (viz výše), nebo prostřednictvím svých specifických zařízení. Mezi školská zařízení (blíže viz kapitola 2.1) věnující se výchově mimo vyučování patří střediska volného času, školní družiny, školní kluby, základní umělecké a jazykové školy. Tato výchovná zařízení si dle Pávkové (2008, s. 33) nekladou za cíl odpoutávat děti od rodinného prostředí, nýbrž se snaží navázat na výchovu v rodině a spolupracovat s ní, a to i v oblasti volného času. Škola a ostatní její instituce jsou mimo jiné i místem, kde se žák denně setkává se svými spolužáky a kamarády – vrstevníky, kterým obzvlášť ve starším školním věku začíná připisovat značnou roli a význam.

3.3.3 Vrstevnická skupina

Vrstevníci hrají nezastupitelnou roli v životě každého jedince. Avšak největší význam je vrstevnickým vztahům připisován v období dospívání, kdy chlapci a dívky tráví ve společnosti svých vrstevníků většinu svého času, a to jak formou organizovanou (ve škole a volnočasových institucích atd.), tak i neorganizovaně (s kamarády, v partě, v parku, na hřišti atd.). Obsáhlou a přehlednou definici vrstevnické skupiny přináší pedagogický slovník: „*Vrstevnická skupina, angl. peer group. Skupina dětí nebo mladých lidí přibližně stejného věku a často i s přibližně stejným sociálním statutem. Má významnou úlohu při socializaci jedince, zejména*

při přechodu k dospělé roli, nabízí určitou ochranu a zázemí, může částečně kompenzovat sociální a citovou deprivaci svého člena. Může mít na své členy výrazně pozitivní vliv (jaký se realizuje prostřednictvím některých organizací a hnutí mládeže), ale i vliv výrazně negativní, vedoucí k porušování kulturních norem (delikventní party, gangy)“ (Průcha, Walterová a Mareš, 2009, s. 341). Dospívajícího člověka poutá vrstevnická skupina v mnoha směrech. Má stejné názory, zastává souhlasné postoje a toleruje chování, které dospělí, zejména pak rodiče a učitelé neakceptují. Má vlastní cíle, normy, hodnoty, ale i sankce, které pubescent uznává, spoluvytváří a jimiž se dobrovolně řídí. Vrstevnická skupina svým členům dodává pocit přátelství, opory, solidarity, ochrany a pocit nezávislosti na dospělých lidech. Dle Krause (2014, s. 88-89) jsou vrstevnické skupiny pro mladého člověka současně prostředkem, kterým projevují svou touhu po samostatnosti a dospělosti.

Vrstevnické skupiny můžeme rozlišovat podle různých kritérií, platných i pro jiné sociální skupiny. Mohou se dělit podle velikosti, struktury, pohlaví, věku, sociální příslušnosti, náboženské, politické či zájmové orientace apod. Ale také podle toho, jaký vliv (pozitivní či negativní) na jedince mají a jak je tato skupina vnímána většinou společností. Pávková (2008, s. 34) uvádí, že některé skupiny mohou vytvářet rizikové prostředí, v jehož důsledku se jedinci mohou chovat delikventně, antisociálně. Ale jsou tu i skupiny pozitivně zaměřené, které se dle Hofbauera (2008, s. 99) věnují společným hrám, soutěžím, sportu nebo prozkoumávání svého okolí. Skupiny, jež svým členům umožňují vstupovat do vzájemné komunikace, osvojovat si způsoby samostatného jednání, profilovat spektrum svých zájmů, přijímat a realizovat hodnoty. Nejenom blízkost, ale i malý impulz ze strany vrstevníků může být pro jedince spouštěčem zájmu o určitou volnočasovou aktivitu.

Obecně platí, že členství v jakékoli sociální skupině, tedy i té vrstevnické, má v životě člověka velký význam, který Řezáč (1998, s. 159) ve stručnosti charakterizuje následujícím způsobem: *„Skupina zprostředkovává působení makrosociálního prostředí, má formativní vliv na osobnost člověka, ovlivňuje individuální výkonnost, posiluje sociální identitu jedince a uspokojuje jeho důležité sociální potřeby – být s lidmi, být akceptován, získat uznání a seberealizovat se.“* Ve starším školním věku se u jedince objevuje potřeba zamilovanosti. Je to období prvních lásek, v mnoha případech platonických. Sexuální zájem pubescentů se zprvu projevuje vyhledáváním teoretických informací a autosexuálními praktikami.

Na konci období někteří dospívající začínají již s experimentováním v sexuálních vztazích. Dle Vágnerové (2000, s. 250) nemusí být toto chování motivováno vlastní potřebou, nýbrž může být výsledkem tlaku vrstevnických norem. To je důvod, proč se takovým způsobem chovají např. i ti, kteří o chození s vrstevníkem s opačným pohlavím zatím nestojí. Snaží se většinou nevyčnívat z davu, protože by byli vrstevníky negativně hodnoceni, a to nechťejí. I přes to všechno je vrstevnická skupina důležitým faktorem zdravého vývoje jedince.

Každý člověk potřebuje získávat nové informace, komunikovat, sdělovat své myšlenky a pocity, vyměňovat si názory s jinými lidmi. Může tak činit tváří v tvář nebo pomocí komunikačních technologií – masmédií, kterým bude věnována další kapitola práce. Hromadné sdělovací prostředky se staly v dnešní moderní době významnou součástí volnočasového života dětí a mládeže.

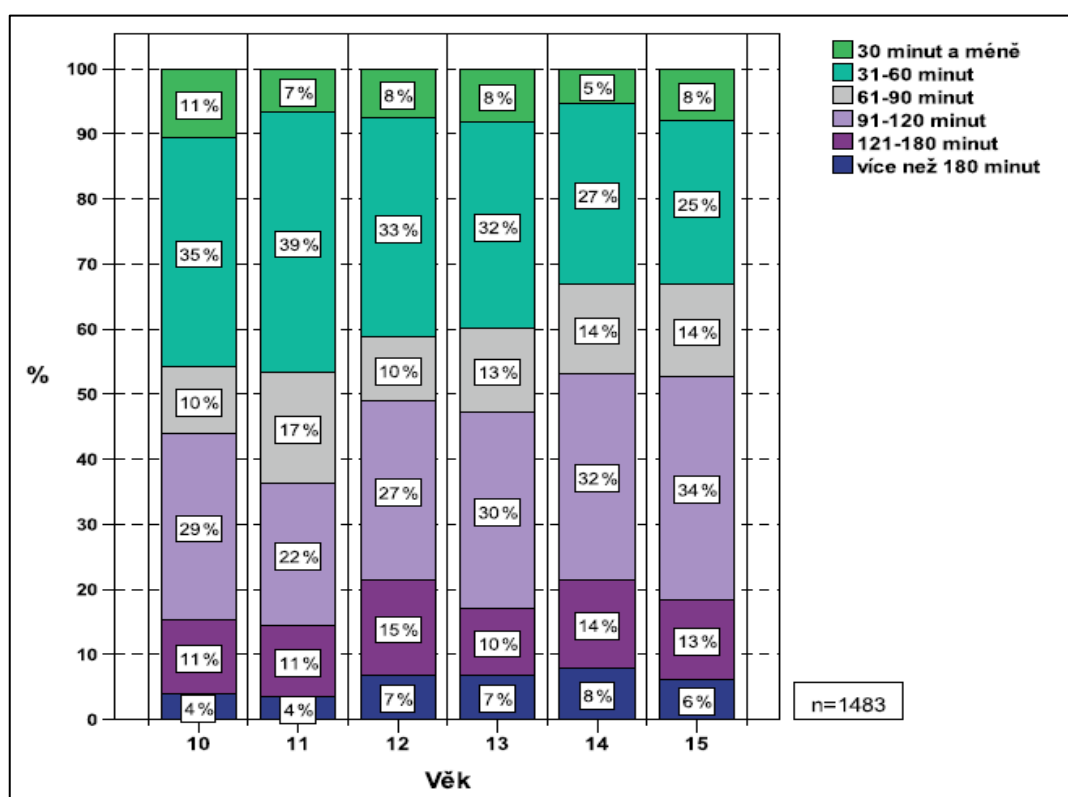
3.3.4 Hromadné sdělovací prostředky

V neposlední řadě je třeba zmínit obrovský vliv hromadných sdělovacích prostředků na člověka i na jeho způsob trávení volného času. Význam masmédií ve společnosti je založen na dlouhodobém, nepřímém působení na co největší část populace. Dle Hofbauera (2008, s. 128) prošla ve 20. století prudkým vývojem jak tradiční tištěná média – knihy, časopisy, tak i média auditivní – rozhlas a audiovizuální – televize. Na přelomu století je doplnila média spjatá s rozvojem elektronických technologií – mobilní telefony, počítače a internet. Všechna tato média plní v životě člověka a společnosti podle Krause (2014, s. 126-127) čtyři základní funkce – funkci informativní, formativní, komunikativní a rekreativní. Média jsou nejenom významným zdrojem informací, ale mají schopnost s lidmi manipulovat, utvářet si je k obrazu svému, jsou zdrojem zábavy a relaxace, napomáhají k rychlé komunikaci s ostatními lidmi, spojují se světem, ale zároveň uzavírají člověka v samotě.

Z hlediska příjemce zasluhují zvláštní pozornost děti a mladí lidé, kteří se s médii dnes a denně setkávají v rodině, ve škole i ve volném čase. Tyto technické vynálezy mají bezesporu pozitivní vliv na formování jedince, protože prostřednictvím médií člověk získává informace o světě dospělých i vrstevníků, uspokojuje a rozvíjí své zájmy, inspiruje se pro nové způsoby oddechu a zábavy, prožívá chvíle napětí, dobrodružství nebo radosti a někdy se i na mediální tvorbě sám

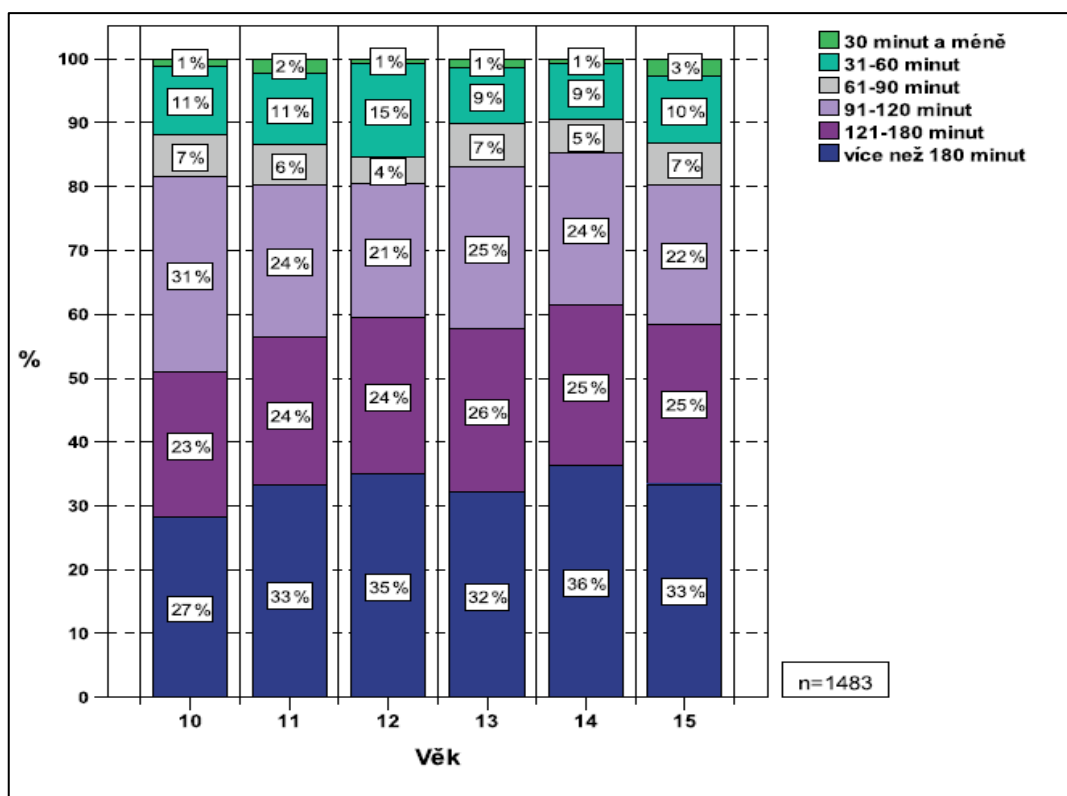
podílí (Hofbauer, 2008, s. 129). Působení médií má však na tuto mladou generaci i nepříznivý vliv. Zejména některé pořady v televizi i na internetu propagující násilí, pornografii, drogy a další negativní jevy, ohrožují postoje této generace a ovlivňují i její chování. Po zhlédnutí takto „nevhodných“ pořadů (filmů, videí, článků apod.) někteří jedinci mají tendenci toto chování napodobovat a žijí tak v mylné představě, že je všechno dovoleno a že se jim nemůže nic stát.

Sledování televize, používání počítače (internetu), poslech hudby, patří vedle trávení času s kamarády a přípravou do školy dle výzkumu MŠMT k nejčastějším neorganizovaným volnočasovým aktivitám dnešních žáků základních škol. Výzkumu přinesl také zjištění, že s postupným věkem žáci opouštějí zájmové činnosti v kroužcích a oddílech a svůj volný čas tak tráví individuálně a neorganizovaně u televize, počítače a s přáteli (Bocan a kol., 2012, s. 25). Z výsledků výzkumu vyplývá, že většina dětí ve věku od 10 do 15 let se ve všední den na televizi dívá více než hodinu, přičemž skoro každé páté dítě déle než dvě hodiny. O víkendu děti tráví u televizních obrazovek podstatně více času než ve všední den. S věkem rovněž roste čas, který děti televizi věnují (viz obrázek 1 a 2).

Obrázek 1 – Sledování televize ve všední den, děti ve věku 10-15 let

Zdroj: Bocan a kol., 2012, s. 36

Obrázek 2 – Sledování televize o víkendů, děti ve věku 10-15 let

Zdroj: Bocan a kol., 2012, s. 37

Další fenomén, který výzkum MŠMT zkoumal, je internet. Internet patří k nejrychleji se vyvíjejícímu masmédiu, které je takřka neomezené a mnohostranně využitelné, je místem, které je mezi žáky druhého stupně základních škol velmi populární. Každý jedinec si zde najde to, co ho zrovna zajímá či baví. Někdo komunikuje s přáteli po sociálních sítích (př. Facebook, Twitter) či komunikačních programech (př. ICQ, Skype), jiný sleduje filmy či videa (př. Youtube), hraje hry, poslouchá muziku, vytváří svůj blog, přispívá do diskuzí atd.

Výsledky výzkumu MŠMT, týkající se doby strávené ve virtuálním světě, přinesly obdobná zjištění jako výsledky u sledování televize. Přes týden žáci druhého stupně základních škol tráví na internetu nejčastěji něco přes hodinu denně. Jak se zlepšuje jejich uživatelská dovednost a znalost, prodlužuje se i čas věnovaný tomuto médiu. O víkendů, podobně jako v případě sledování televize, je více času i na internet, u kterého děti tráví něco kolem dvou hodin. Z výsledků výzkumu lze také vysledovat, že čím více času děti tráví sledováním televize, tím pravděpodobněji tráví i více času na internetu (Bocan a kol., 2012, s. 37-41). Pro mnohé žáky druhého stupně základní školy se sledování televize, používání

internetu, telefonu a dalších moderních komunikačních technologií stává denní realitou, bez které si řada z nich nedokáže představit svoji existenci. Na druhou stranu hromadné sdělovací prostředky na děti nepůsobí izolovaně, nýbrž v souvislosti s dalšími výchovnými činiteli, o kterých zde už bylo napsáno. Důležitou roli zde podle Krause (2014, s. 130) sehrává mediální výchova ze strany dospělých – rodičů, vychovatelů či pedagogů, jejímž cílem „*je naučit mladou generaci využívat média racionálně a ke svému prospěchu tak, aby sloužila, a nikoli zotročovala.*“

Podstatné je také děti vhodně motivovat, aby svůj volný čas trávily aktivněji a smysluplněji, aby si dokázaly vybrat kvalitní volnočasovou aktivitu, a nepropadaly tak pasivnímu a konzumnímu způsobu života. Aby se ve svém volném čase věnovaly takovým činnostem, které je budou naplňovat, přinášet potěšení, zábavu i odpočinek. Realizaci takových volnočasových aktivit se věnuje i celá řada zařízení, institucí a organizací, které jsou jak ze státní, nestátní, ale i komerční sféry. Na to, jakou nabídku a možnosti volnočasových aktivit nabízí město Hořice svým občanům, zejména pak žákům druhého stupně tamních základních škol, se pokusí zaměřit další kapitola.

4 Město Hořice a volnočasová nabídka

Město Hořice se nachází v blízkosti dvou měst – 25 km jihovýchodně od okresního města Jičína a 25 km severozápadně od krajského města Hradce Králové. Město se rozkládá na jižním úbočí Hořického chlumu označovaného jako poslední výběžek Krkonoš (proto též známé jako Hořice v Podkrkonoší). Hořice jsou městem kamenné krásy (díky sochařsko-kamenické škole), městem známým především výrobou hořických trubiček a každoročně pořádanými motocyklovými závody 300 zatáček Gustava Havla a Českou Tourist Trophy. V Hořicích dle Českého statistického úřadu (Hořice (JI), 2015, s. 1) k 31. 12. 2013 žilo 8 733 obyvatel (4275 mužů a 4458 žen). Z tohoto počtu bylo 1213 obyvatel ve věku 0-14 let, 5845 ve věku 15-64 let a 1675 ve věku nad 65 let. Průměrný věk obyvatel činil 42,8 let. Správní obvod Hořic čítá dalších 29 obcí (viz obrázek 3).

Obrázek 3 – Správní obvod Hořic

Zdroj: oficiální stránky města (www.horice.org)

Historie města sahá až do 14. století. Město však nežije pouze svou minulostí. Hořice jsou městem moderním, žijícím bohatým kulturním a sportovním

životem, nabízejícím pestrou paletu volnočasových aktivit, pohodlné bydlení, pracovní příležitosti, kvalitní služby, dobré dopravní spojení a v neposlední řadě krásnou přírodu. Účelem práce není popsat veškerou nabídku volnočasového vyžití, ale zaměřit se na instituce a organizace, které se dětem a aktivitám ve volném čase ve městě primárně věnují. Nejprve se práce bude věnovat školským zařízením, zejména Domu dětí a mládeže Domeček, pak sportovním a dalším organizacím působícím v Hořicích.

4.1 Školská zařízení

Občanská vybavenost v oblasti školství je v Hořicích velice dobře zabezpečena. Ve městě fungují čtyři mateřské školy, z nichž jedna kromě běžných tříd disponuje i speciálními třídami pro děti s poruchami řeči a kombinovanými vadami. Základní vzdělávání ve městě zabezpečují tři běžné základní školy a jedna základní škola vykonávající činnost základní školy praktické a speciální. Při základních školách fungují školní družiny. Ve městě jsou dále dvě základní umělecké školy – Základní umělecká škola Hořice a soukromá Základní umělecká škola Melodie, které nabízejí svým žákům vzdělání ve výtvarném, hudebním, tanečním a dramatickém oboru. Středoškolské vzdělání ve městě zajišťují čtyři školy, při kterých fungují tři domovy mládeže.

Práce se primárně věnuje dětem staršího školního věku, tj. mezi 11. až 15. rokem, které navštěvují druhý stupeň základní školy. V rámci výzkumného šetření této práce byly osloveny tři základní školy – Základní škola na Habru, Základní škola Na Daliborce a Základní škola Komenského, jejich zřizovatelem je mimo jiné město Hořice. Jim bude více věnována kapitola v empirické části práce. Na realizaci volnočasových aktivit se základní školy v Hořicích podílejí buď přímo (jednorázové akce, soutěže, zájmová činnost apod.), či prostřednictvím svých zařízení pro výchovu mimo vyučování – školních družin, středisek volného času či základních uměleckých škol. Jedním z takových zařízení, která stojí za připomenutí, a která si v následujícím textu blíže představíme, je Dům dětí a mládeže Domeček.

Dům dětí a mládeže Domeček je státním školským zařízením věnujícím se výchově žáků mimo vyučování, jehož zřizovatelem je město Hořice. DDM Domeček

zajišťuje pravidelnou zájmovou činnost ve více jak šedesáti zájmových kroužcích nebo kurzech, které jsou určeny pro začátečníky i pokročilé, pro děti i dospělé. V průběhu roku DDM Domeček organizuje různá soustředění, letní či příměstské tábory (i v zahraničí), jednorázové společenské akce určené i pro širokou veřejnost (př. dětské karnevaly, Den dětí, drakiády, Mistrovství ČR v mažoretkovém sportu apod.). DDM Domeček ve školním roce 2014/2015 nabízí žákům druhého stupně základních škol následující zájmové kroužky (Dům dětí a mládeže: kroužky, 2015):

- angličtina pro školáky;
- mažoretky;
- večerní cvičení;
- keramický kroužek;
- letečtí modeláři;
- hra na kytaru;
- aikido – bojové umění;
- taneční kroužek Fitdance;
- scrapbooking – výroba z papíru;
- paličkování;
- základy elektroniky.

Poplatky za jednotlivé zájmové aktivity se pohybují v rozmezí od 400 Kč do 1100 Kč za pololetí, v některých případech lze platit za každou hodinu zájmového kroužku zvlášť. Kromě zájmových kroužků realizovaných v rámci DDM mohou žáci základních škol navštěvovat ve svém volném čase i jiné aktivity, a to v rámci sportovních a dalších organizací a klubů působících v Hořicích.

4.2 Sportovní a další organizace

Město Hořice i jeho přilehlé okolí pro své občany vytváří vhodné podmínky pro sportovní vyžití. Krásná okolní příroda, členitý terén a udržované cesty a stezky jsou ideální pro realizaci různých sportovních aktivit, např. jízdu na kole či kolečkových bruslích, běh, turistiku a mnohé další. V letních měsících mohou občané využít přírodní koupaliště Dachova, v jehož areálu se nachází i hřiště pro plážový volejbal a stolní tenis. V zimních měsících mohou využít místní autobusové dopravy či speciálních skibusů, které je dopraví i s lyžemi

až ke sjezdovce v Krkonoších. Pokud však zůstaneme v prostoru města, může nám nabídnout spoustu venkovních sportovišť (např. volejbalové kurty, tenisové kurty, fotbalový areál, venkovní minihřiště, atletický ovál), ale i vnitřních sportovních zařízení (např. sokolovna, plavecký bazén, sportovní hala, kurty na squash, lezecká stěna, kuželna se čtyřmi dráhami). Ve městě funguje velké množství sportovních organizací a spolků. V následujícím přehledu jsou uvedeny nejvýznamnější sportovní oddíly a kluby, které nabízejí zájmové aktivity pro žáky druhého stupně základních škol v Hořicích:

- TJ Sokol Hořice;
- Tenis club Hořice;
- Oddíl orientačního běhu Hořice;
- Sportovní klub – kuželky Hořice;
- Klub českých turistů Hořice;
- Jezdecký klub Šmaspol Hořice;
- Jezdecký spolek TJ Start Hořice;
- Horolezecký klub Hořice;
- Florbalový klub Hořice;
- TJ Jiskra Hořice – oddíl kopané, basketbalu a volejbalu;
- Klub aikido Hořice.

Během týdne mohou zájemci využít i nabídku dalších sportovních volnočasových aktivit – kondiční plavání, zumba, capoeira, spinning, aerobic, pilates, jóga, jumping, břišní tanec, zdravotní cvičení aj. Kromě sportovního vyžití město Hořice nabízí i mnoho dalších možností, jak aktivně a smysluplně trávit volný čas. Žáci mohou navštěvovat kroužek šachového oddílu TJ Jiskra Hořice i Taneční školu Timedance.

Nabídka města je poměrně bohatá i v oblasti kultury a volnočasových aktivit. Ve městě je možné navštívit městské muzeum, Galerii plastik, Věž samostatnosti či sochařský park. Dále pak Biograf na Špici a Dům kultury Koruna, ve kterém během roku probíhají nejrůznější divadelní představení, plesy, karnevaly, taneční kurzy a koncerty. Nesmíme zapomenout také na městskou knihovnu, která kromě půjčování knih a časopisů realizuje různé přednášky, besedy, soutěže a další akce pro veřejnost, tedy i pro děti. Ve městě se každoročně koná řada kulturních akcí – Mezinárodní sochařské symposium, festivaly JazzNights Hořice a Cultural Reggae

Vibez, Hořické hudební slavnosti, Mezinárodní klarinetová soutěž Czech Clarinet Art, Slavnosti hořických trubiček a další.

Pokud se zabýváme volnočasovými aktivitami žáků základních škol, nesmíme zapomenout na činnost dalších subjektů, jako je např. Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež PoHoDa a skautský oddíl. NZDM PoHoDa (2015) je církevním zařízením spadajícím pod Oblastní charitu Jičín. Cílovou skupinu NZDM PoHoDa tvoří děti a mládež ve věku od 10 do 21 let z města Hořic a jeho okolí, kteří tráví svůj volný čas živelně a neorganizovaně. Služby a volnočasové aktivity NZDM jsou bezplatné (kromě akcí pořádaných mimo klub – výlety apod.) a jsou určeny zejména těm, kteří jsou ohroženi nebo zasaženi společensky nežádoucími jevy. V klubu se této mladé generaci čtyřikrát v týdnu věnují dvě sociální pracovnice. Ty pro své klienty připravují různé akce, workshopy, dílny, výlety, exkurze, besedy, besídky, fotbalové zápasy a turnaje. Klub je mimo jiné vybaven stolním fotbálem, kulečnickem, šípkami, stolním počítačem s připojením na internet a různými stolními hrami. Od roku 2010 (z iniciativy uživatelů klubu) funguje fotbalový tým FC PoHoDa, který se účastní různých turnajů proti ostatním NZDM v Královéhradeckém kraji.

Junák – svaz skautů a skautek v Hořicích spadá společně se střediskem v Jičíně, Nové Pace, Lázních Bělhradě a Miletíně pod okresní radu Junáka Jičín. V Hořicích fungují tři oddíly pro děti od 5 do 15 let (oddíl Zlatěnka, Jitřenka a oddíl skautů). Každý oddíl se pak skládá z družin (skupin asi šesti dětí stejného pohlaví a věku), které se společně scházejí na každotýdenních schůzkách. Dětem se ve skautských oddílech věnují jejich vedoucí – dobrovolníci z řad starších skautů, kteří pro ně připravují různé hry, rukodělné činnosti, sportovní zápolení, lanové aktivity, učí je tábornickým dovednostem, poznávat přírodu, pracovat s mapou apod. Junák kromě pravidelného scházení pro své členy pořádá různé výlety, víkendové výpravy a letní tábory (Junák: o nás, 2015).

Z uvedeného vyplývá, že město Hořice disponuje bohatou volnočasovou nabídkou kulturního a sportovního vyžití, která je určena jak pro jednotlivce, tak i pro celé kolektivy. Následující empirická část práce se bude věnovat výzkumnému šetření, které bylo realizováno na třech základních školách v Hořicích a jehož cílem bylo zjistit, jakým způsobem oslovení respondenti – žáci druhého stupně – tráví svůj volný čas a jakým volnočasovým aktivitám se věnují.

5 Výzkumné šetření zaměřené na oblast trávení volného času

5.1 Výzkumný cíl a stanovení hypotéz

Volný čas v každém z nás jistě vyvolává příjemné pocity a můžeme si pod ním představit např. zábavu, odpočinek, rekreaci, zájmovou činnost apod. Zvláštní pozornost v oblasti trávení volného času si bezesporu zaslouží dnešní mladá generace – děti a mládež. V tomto vývojovém období mají jedinci dostatek volného času a velké množství možností, jak s tímto časem naloží. Řada z nich dokáže trávit svůj volný čas aktivně, smysluplně, plnohodnotně a organizovaně. Ale najdou se i tací, kteří volný čas plnohodnotně nevyužívají a věnují se činnostem živelným a neorganizovaným. Proto si tato empirická část práce klade za cíl zmapovat současnou situaci týkající se trávení volného času žáky druhého stupně základních škol v Hořicích.

Díličními cíli výzkumného šetření předkládané práce je zjistit, jakým způsobem tráví volný čas žáci druhého stupně těchto základních škol, jakým volnočasovým aktivitám se nejčastěji a nejraději věnují a kdo je ovlivňuje při výběru těchto aktivit. K realizaci výzkumného šetření bylo stanoveno, na základě prostudované literatury, dosavadních výzkumů, vlastních subjektivních zkušeností a na základě konzultací s vedoucím práce, následujících šest hypotéz:

Hypotéza č. 1: Existuje rozdíl mezi nejčastějšími a nejoblíbenějšími volnočasovými aktivitami žáků.

Osobností člověka, jeho vývojem a zejména pak charakteristikou staršího školního věku se zabývala třetí kapitola této práce. Žáci se ve svém volném čase, v době mimo vyučování, mohou věnovat nepřebornému množství aktivit (kapitola 1.3). Jako zajímavé se jeví srovnání nejoblíbenějších činností ve volném čase s aktivitami, které žáci vyhledávají nejčastěji a které jim zabírají značnou část volného času. Čech (2002, s. 37) na základě výsledků svého výzkumu přišel se zjištěním, že nejoblíbenější činnosti nekorespondují s činnostmi nejvyhledávanějšími. To představuje na příkladu sledování televize, která figuruje

na prvním místě jako nejčastější činnost, zatímco v rámci nejoblíbenějších činností je až na místě pátém. Tato hypotéza vychází právě z těchto zjištění.

Hypotéza č. 2: Existuje vztah mezi ročníkem, bydlištěm a návštěvností zájmových činností.

Mezi volnočasové aktivity můžeme zařadit i zájmovou činnost, kterou Pávková (2008, s. 92) definuje jako „*cílevědomé aktivity jedince zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností.*“ Žák rozvíjí své zájmy zejména v těch oblastech, v nichž dosahuje úspěchu. Část této hypotézy je podložena tvrzením Hájka (2008, s. 97), který dodává, že zájmy se během docházky na druhý stupeň základní školy stávají hlubšími, trvalejšími a diferenciovanějšími. Na základě tohoto tvrzení, můžeme předpokládat, že žáci nižších ročníků (šesté a sedmé třídy) budou navštěvovat více zájmových činností než žáci starších ročníků (osmé a deváté třídy), jejichž zájem bude vyhraněnější a trvalejší např. v rámci jedné zájmové činnosti.

Druhá část hypotézy vychází z předpokladu, že návštěvnost zájmových činností je ovlivněna také lokalitou, ve které žák se svou rodinou bydlí. Dle Čápa (1997, s. 266-267) se děti z vesnice nevěnují tolik zájmovým činnostem jako děti městské, protože většina z nich se se svými rodiči po práci (škole) věnuje péči o dům, zahradě a zvířatům, což jim zabere mnoho času. Dalším důvodem, který uvádí Žumárová (2006, s. 51), může být i špatná dostupnost zájmových aktivit v okolí (př. špatné dopravní spojení).

Hypotéza č. 3: Předpokládám, že nejčastěji navštěvovanými zájmovými kroužky jsou kroužky sportovní.

Tato práce se opírá o členění zájmových činností dle Pávkové (2008, s. 51), která je podle obsahu dělí na činnosti společenskovední, pracovní-technické, přírodovědně-ekologické, estetickovýchovné a sportovní. Tato hypotéza nevychází z pouhé domněnky, ale je podložena výzkumy v oblasti trávení volného času. Např. z výsledků výzkumu Čecha (2002, s. 41) vyplynulo, že žáci základních škol bez rozdílu pohlaví nejčastěji navštěvují zájmové činnosti sportovní a tělovýchovné. Tento fakt, lze podložit i skutečností, že město Hořice pro své občany vytváří velmi dobré podmínky pro sportování a tělovýchovu. Ve městě funguje celá řada

sportovních oddílů a klubů, které se snaží své aktivity zaměřovat i na žáky staršího školního věku (více kapitola 4.2).

Hypotéza č. 4: Předpokládám, že žáci šesté třídy tráví více času se svými rodiči než žáci třídy deváté.

Jedním z charakteristických znaků první fáze dospívání je, že pubescent během docházky na druhý stupeň základní školy se postupně odpoutává od rodiny. Vágnerová (2000, s. 238) v této souvislosti dodává, že tato emancipace dítěte od rodiny nevede ke zrušení citové vazby k rodičům, nýbrž k její přeměně. Na základě tohoto tvrzení můžeme postavit i tuto hypotézu a předpokládat pak, že se tato emancipace projeví i ve vztahu v trávení volného času dítěte se svými rodiči, tj. že žáci třídy deváté nebudou trávit tolik času se svými rodiči jako žáci třídy šesté, nýbrž budou více času trávit např. ve společnosti svých vrstevníků.

Hypotéza č. 5: Předpokládám, že žáci šestých tříd jsou při výběru volnočasových aktivit ovlivněni především rodinou (rodiči, sourozenci, širší rodinou) více než žáci tříd devátých, kteří si volnočasové aktivity vybírají na základě svého vlastního rozhodnutí.

Způsob, jakým člověk tráví svůj volný čas, je ovlivněn mnoha faktory, které na něj během života přímo či nepřímo působí (viz kapitola 3.3). Jedním z těchto činitelů je rodina, která je pro dítě prostředím, ve kterém získává první zkušenosti s využíváním volného času a které ho při výběru volnočasových aktivit nejvíce ovlivňuje, ale jen do určité doby – do období pubescence. Období první fáze dospívání, jak již bylo uvedeno v předchozích hypotézách, je dle Vágnerové (2000, s. 238) obdobím postupného odpoutávání se dítěte od rodiny a obdobím, v jehož průběhu se zájmy dítěte stávají hlubšími, trvalejšími a diferencovanějšími. Na základě těchto skutečností je postavena i tato hypotéza, která předpokládá, že žák šesté třídy ještě mnohdy neví, co by ho doopravdy bavilo, jak by měl trávit svůj volný čas, a proto potřebuje pomoc rodiny (rodičů, sourozenců, širší rodiny). S rostoucím věkem se žák začne rozhodovat především podle svého uvážení a vybírá si takové volnočasové aktivity, které jej budou bavit, obohacovat, ve kterých vidí možnost seberealizace.

Hypotéza č. 6: Existuje vztah mezi ročníkem a dobou strávenou u televize a internetu.

Hromadným sdělovacím prostředkům a jejich vlivu (i v oblasti volného času) na člověka, zejména pak na děti, se v této práci věnovala kapitola 3.3.4. Při formulaci této hypotézy jsem vycházela z výzkumu MŠMT, z jehož výsledků je patrné, že mezi nejčastější neorganizované aktivity u žáků na druhém stupni základních škol patří sledování televize a používání internetu (Bocan a kol., 2012, s. 25). Televize a internet se staly dostupnými a všeobecně rozšířenými médii v českých domácnostech. Pro děti, aniž by musely vyvinout jakoukoli námahu, představují nejjednodušší způsob, jak trávit svůj volný čas. Dle výzkumu (Bocan a kol., 2012, s. 36-41) v případě sledování televize platí, že čím jsou děti starší, tím déle televizi denně sledují. Např. zatímco u mladších žáků (šesté a sedmé třídy) je nejčastější doba sledování televize do jedné hodiny denně, u starších žáků (osmé a deváté třídy) jsou to hodiny téměř dvě (viz obrázek 1 uvedený v kapitole 3.3.4). Obdobné výsledky výzkum MŠMT přinesl i v oblasti používání internetu – s rostoucím věkem žáků vzrůstá i délka času stráveného na tomto médiu.

Jedním z důvodů, proč se se zvyšujícím věkem prodlužuje doba strávená u televize a internetu může být fakt, jako v předchozích případech, že během dospívání vliv rodičů na dítě v oblasti trávení volného času slábne. Dítě během této doby opouští činnosti ve řadě kroužků, a svůj volný čas tak může trávit individuálněji, především mezi svými vrstevníky anebo právě u televize a internetu.

5.2 Použité metody

Pro realizaci výše uvedeného výzkumného záměru byla zvolena kvantitativní metoda sběru dat. Jako výzkumný nástroj byl použit dotazník, který Gavora (2000, s. 99) považuje za nejfrekventovanější metodu pro zjišťování údajů. Dotazníková metoda představuje způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Dotazník je považován za ekonomický výzkumný nástroj, který umožňuje v poměrně krátkém časovém období sběr velkého množství informací, které lze snadno i počítačově zpracovat.

Výzkumné šetření bylo realizováno prostřednictvím nestandardizovaného dotazníku vlastní konstrukce, jehož znění je uvedeno v příloze A. Dotazníky byly

zpracovány pro děti staršího školního věku, které navštěvují druhý stupeň základní školy. Dva týdny před samotným šetřením na základních školách ve vybraném městě byl proveden předvýzkum za účelem ověření kvality dotazníku. Předvýzkumu se zúčastnilo osm žáků, kteří měli možnost dotazník vyplnit a vyjádřit svůj názor na jeho srozumitelnost. Na základě jejich připomínek bylo upraveno zadání otázek č. 9 a 13 tak, aby byly lépe pochopitelné. Tito žáci se nezapočítávali do cílové skupiny respondentů.

Vlastní dotazníkové šetření probíhalo v měsíci listopadu roku 2014 na třech základních školách v Hořicích. Aby bylo dosaženo co největší návratnosti, snažila jsem se dotazníky distribuovat osobně a být přítomna v jednotlivých třídách při jejich vyplňování. Na přání jedné ze základních škol byly dotazníky (z časových a organizačních důvodů) předány učitelům, kteří je sami žákům v jednotlivých třídách rozdali k vyplnění během vyučovacích hodin. Vyplnění dotazníků bylo dobrovolné a trvalo dětem přibližně dvacet minut.

Dotazník se skládal ze dvou částí. Úvodní část respondentů seznamovala s tématem dotazníku, zdůrazňovala jeho anonymitu, obsahovala instrukce k jeho vyplnění a poděkování za vyplnění. Zbylou část dotazníku tvořilo osmnáct otázek, které byly sestaveny tak, aby byly přiměřeně náročné. Konstrukci dotazníku tvořily položky uzavřené (8 otázek) – kde žáci vybírali z výčtu možných odpovědí, polouzavřené (7 otázek) – jejichž prostřednictvím žáci mohli prezentovat i jinou než nabízenou odpověď, a položky otevřené (3 otázky) – kde žákům nebyly předloženy žádné odpovědi a museli na ně odpovědět podle svého uvážení. U všech uzavřených a polouzavřených otázek, kromě tří otázek (otázka č. 5, 9 a 13), respondenti mohli zaškrtnout pouze jednu nabízenou odpověď. Dvě otázky v dotazníku byly identifikační.

Druhou zvolenou metodou empirického šetření byl nestrukturovaný rozhovor se zástupci jednotlivých základních škol v Hořicích, ve kterých bylo realizováno výzkumné dotazníkové šetření. Rozhovor obsahoval šest otevřených otázek (viz příloha B), probíhal v klidném pracovním prostředí, nebyl ničím rušen. Vzhledem k počtu otázek rozhovoru byly odpovědi respondentů na místě doslovně přepsány a následně použity ke zpracování charakteristik jednotlivých základních škol, které jsou uvedeny v další kapitole práce.

5.3 Charakteristika respondentů

Výzkumné šetření bylo realizováno na třech základních školách – na Základní škole Na Habru, Základní škole Na Daliborce a Základní škole Komenského v Hořicích. Cílovou skupinu respondentů hlavního souboru tvořili žáci druhého stupně těchto základních škol. Jednalo se tedy o žáky šesté, sedmé, osmé a deváté třídy. Výběr těchto škol byl záměrný. Jiné základní školy, jejichž zřizovatelem by bylo město Hořice, ve městě nefungují. Proto lze považovat výzkumný soubor za reprezentativní. Než se práce bude věnovat samotným respondentům dotazníkového šetření, považují za vhodné čtenáře seznámit s prostředím, ve kterém byl průzkum prováděn. Doplňkový výzkumný soubor tvořili zástupci škol, s nimiž byly vedeny rozhovory, které se staly podkladem k vytvoření následujících charakteristik těchto škol.

Základní škola Na Habru, Jablonského 865, Hořice

Základní škola na Habru je největší základní školou v Hořicích. Její kapacita činí 360 žáků a 96 žáků ve školní družině. Ve vedení školy stojí ředitel a jeho zástupkyně. Pedagogický proces zajišťuje 29 pedagogů, z toho tři vychovatelky školní družiny a čtyři asistentky pedagoga. Vzdělávání žáků se uskutečňuje dle Školního vzdělávacího programu – I cesta je cíl. Na základní škole jsou skoro vždy dvě třídy jednoho ročníku (mimo druhé, třetí a sedmé třídy). Škola pro své žáky realizuje různé projektové dny i dlouhodobé projekty, exkurze, výlety, školy v přírodě, lyžařské a plavecké výcviky, nepedagogické akce, jako je barevný den, pyžamový den, herní odpoledne pořádané žáky starších ročníků, spaní ve škole, školní diskotéky, karnevaly apod. Škola pravidelně organizuje různé soutěže (např. Haberský malíř, Nejbystřejší počítač), připravuje výstavy žákovských prací, vede školní a třídní kroniky, vydává vlastní školní časopis Habřík. Žáci se v průběhu roku mohou účastnit různých školních, okresních, popř. krajských kol soutěží (př. literární soutěž, matematická olympiáda, sportovní soutěže) apod. Ve školním roce 2014/2015 nabízí škola svým žákům tři zájmové útvary – hru na flétnu, výuku anglického jazyka a výtvarný kroužek, které navazují na rozvrh hodin ve škole.

Základní škola Na Daliborce, Žižkova 866, Hořice

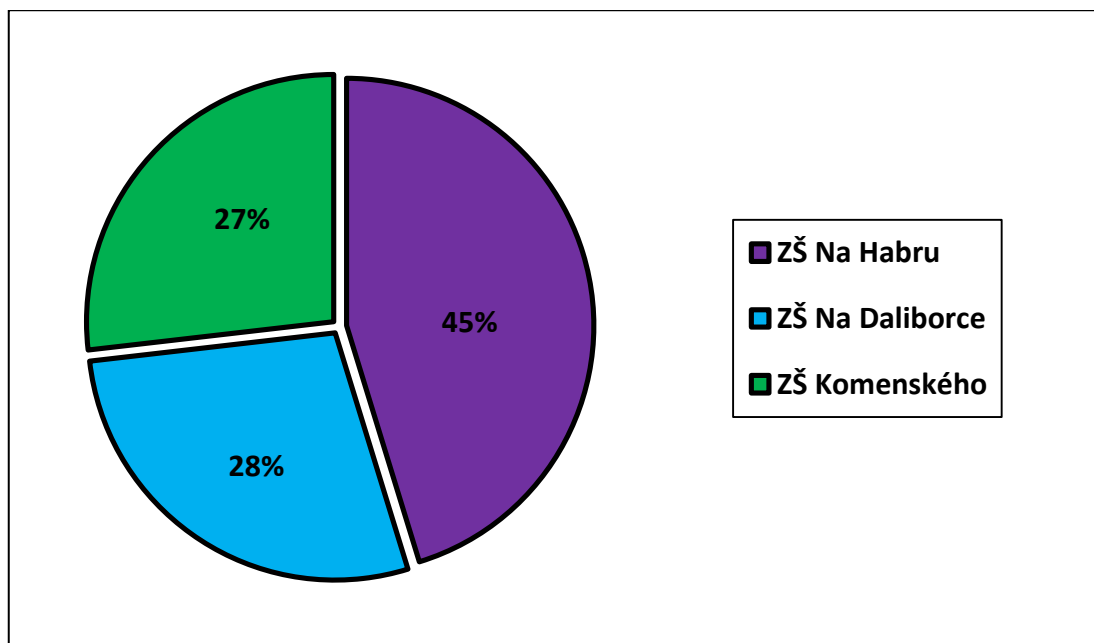
Základní škola Na Daliborce je druhou největší základní školou ve městě a její kapacita je kolem 300 žáků a 100 žáků ve školní družině. Součástí základní školy je i mateřská škola se dvěma odděleními a čtyřmi pedagogickými pracovníci. Pedagogický sbor tvoří kolem 20 pedagogů, z toho pět vychovatelek školní družiny a dva asistenti pedagoga. Vzdělávání žáků se uskutečňuje dle Školního vzdělávacího programu – Devět let pro život. Základní škola má dvanáct kmenových tříd, z toho čtyři třídy na druhém stupni. Základní škola Na Daliborce, stejně jako výše uvedená škola, pro své žáky realizuje celou řadu celodenních projektů (př. sportovní den, Den Země, ochrana člověka za mimořádných událostí), tvůrčích dílen, výletů, exkurzí i výcviků. Své žáky zapojuje do různých soutěží, veřejných vystoupení, kulturních i společenských akcí. Ve školním roce 2014/2015 mohou žáci v rámci školy navštěvovat dva zájmové útvary – výuku anglického jazyka a cvičení na trampolínách, vedené zaměstnanci školy.

Základní škola Komenského 338, Hořice

Poslední základní školou v Hořicích, na kterou se práce zaměřuje, je základní škola Komenského, která stejně jako předchozí dvě základní školy je školou úplnou s devíti postupnými ročníky a s kapacitou 340 žáků a 75 žáky ve školní družině. Jedenácti kmenovým třídám se věnuje osmnáctičlenný pedagogický sbor, dvě asistentky pedagoga a tři vychovatelky školní družiny. Vzdělávání žáků se uskutečňuje dle Školního vzdělávacího programu – Můžeme jen to, co známe. Žáci se v rámci školního roku zúčastňují různých třídních a dalších akcí školy – kurzů plavání, turistických akcí, dopravní výuky, přednášek, seminářů, odborných exkurzí, kulturních vystoupení apod. Práce školy je doplněna nabídkou jedné zájmové činnosti – divadelního kroužku vedeného zaměstnancem školy.

Celkově bylo rozdáno 280 dotazníků, vyplněných se vrátilo 275 dotazníků. Návratnost tedy činila více jak 98 %. Důvodem takto vysoké návratnosti je fakt, že ve dvou školách byly dotazníky distribuovány osobně. Tři dotazníky musely být pro chybné vyplnění vyřazeny. Správně vyplnilo dotazník 272 respondentů.

Jak již bylo uvedeno, dotazníkové šetření probíhalo na třech základních školách v Hořicích a zúčastnilo se ho na 272 respondentů, 123 žáků ze ZŠ Na Habru, 76 žáků ze ZŠ Na Daliborce a 73 žáků ze ZŠ Komenského. Z obrázku 4 je patrná převaha respondentů ze ZŠ Na Habru, kteří tvořili více jak 45 % z celkového počtu dotázaných.

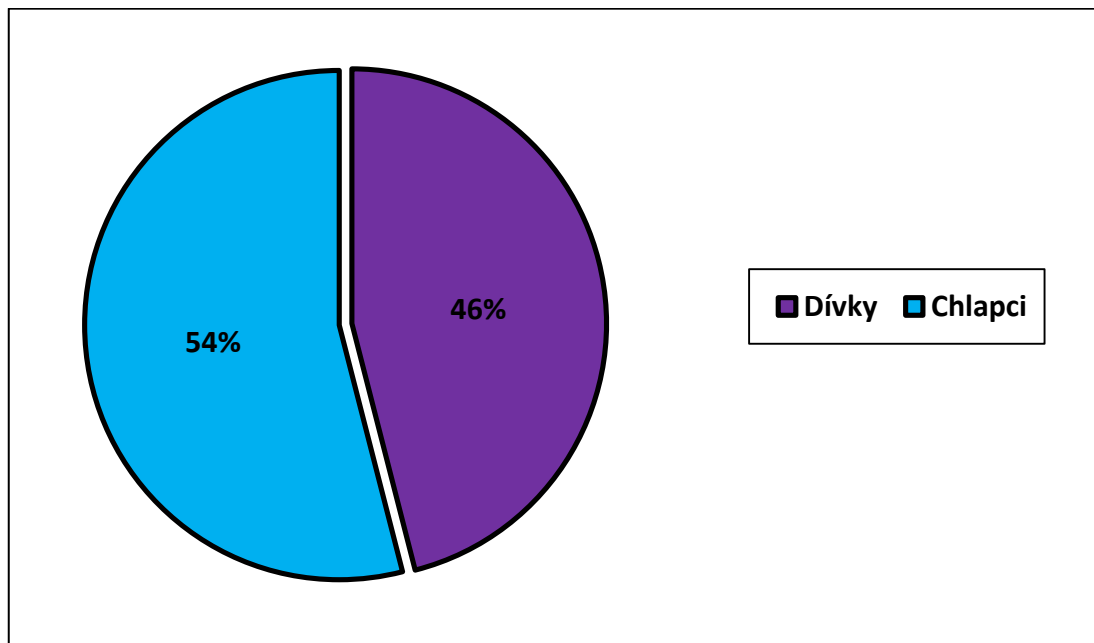
Obrázek 4 – Procentuální zastoupení základních škol

Osloveni byli žáci druhého stupně základních škol. Z celkového počtu respondentů (272, 100 %) se dotazníkového šetření zúčastnilo 71 žáků z šestých tříd, 65 žáků ze sedmých tříd, 70 žáků z osmých tříd a 66 žáků z tříd devátých. Zastoupení jednotlivých tříd ve výzkumném souboru bylo vyrovnané (viz tabulka 2).

Tabulka 2 – Počty žáků podle tříd a pohlaví

Třída	Pohlaví					
	Dívka		Chlapec		Souhrn	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
6. třída	30	24,0	41	27,9	71	26,1
7. třída	29	23,2	36	24,5	65	23,9
8. třída	35	28,0	35	23,8	70	25,7
9. třída	31	24,8	35	23,8	66	24,3
Celkem	125	100,0	147	100,0	272	100,0

Z tabulky 2 lze také vyčíst početní i procentuální zastoupení pohlaví v jednotlivých třídách. Počet chlapců v šesté, sedmé a deváté třídě převažoval nad počtem dívek stejného ročníku, v osmé třídě byl počet chlapců a dívek stejný. Celkově se výzkumného šetření zúčastnilo 61 dívek a 62 chlapců ze ZŠ Na Habru, 36 dívek a 40 chlapců ze ZŠ Na Daliborce a 28 dívek a 45 chlapců ze ZŠ Komenského. Na obrázku 5 je znázorněno procentuální zastoupení dívek (125) a chlapců (147) ve výzkumném souboru.

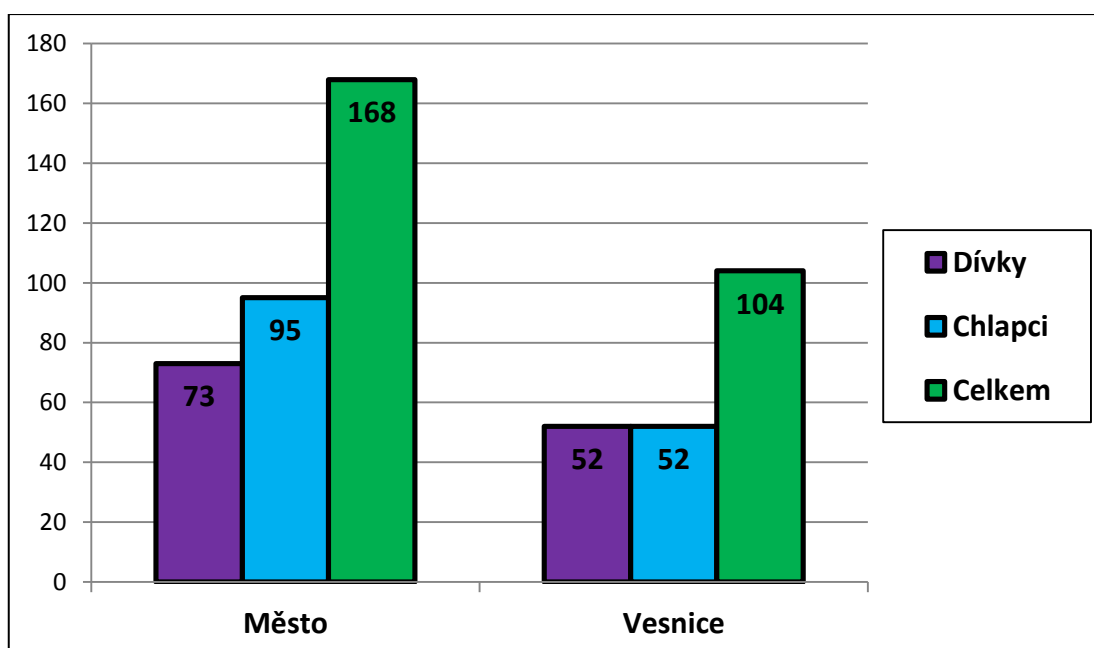
Obrázek 5 – Procentuální zastoupení dívek a chlapců

Poslední charakteristikou, kterou se výzkumné šetření zabývalo, bylo bydliště žáků. Dotazník zjišťoval, zda žáci bydlí ve městě (v Hořicích) nebo musí do školy a zájmových kroužků dojíždět z přilehlých obcí. Ve městě bydlí 168 dotázaných žáků (61,8 %) a zbylých 104 žáků (38,2 %) na vesnici (viz tabulka 3).

Tabulka 3 – Počty žáků podle školy a místa bydliště

Bydliště	Základní škola							
	Na Habru		Na Daliborce		Komenského		Souhrn	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Město	74	60,2	54	71,1	40	54,8	168	61,8
Vesnice	49	39,8	22	28,9	33	45,2	104	38,2
Celkem	123	100,0	76	100,0	73	100,0	272	100,0

Z tabulky 3 lze také vysledovat, že ZŠ na Daliborce navštěvují převážně městské děti (71,1 %). Domnívám se, že tomu tak je vzhledem k jejímu umístění. Na rozdíl od zbylých dvou ZŠ se nachází v největší vzdálenosti od autobusového a vlakového nádraží. Největší procentuální zastoupení vesnických dětí (45,2 %) má ZŠ Komenského. Pro úplnost následující informace doplníme o počty žáků podle místa bydliště a pohlaví, které znázorňuje obrázek 6. Z obrázku 6 je patrné, že z celkového počtu 168 respondentů žijících ve městě je 95 chlapců (56,5 %) a 73 dívek (43,5 %). V okolních vesnicích žije zbylých 104 respondentů, z toho polovinu tvoří dívky a polovinu chlapci.

Obrázek 6 – Počty žáků podle pohlaví a místa bydliště

Doplňkový výzkumný soubor tvořili tři respondenti, s nimiž byly vedeny rozhovory. Jednalo se o dlouholeté zaměstnance jednotlivých základních škol, v nichž bylo realizováno dotazníkové šetření. Byly osloveny dvě ženy (zástupkyně ředitele, učitelka) ve věku do 45 let a jeden muž (ředitel) ve věku přes 55 let. Vzhledem ke svému postavení ve školách se aktivně podílejí na realizaci školních volnočasových aktivit. Rozhovory a sběr dotazníků proběhl v měsíci listopadu roku 2014. Závěry z výzkumného šetření byly zpracovány v lednu roku 2015.

5.4 Prezentace a interpretace výsledků výzkumu

V této kapitole jsou zpracována výsledná data realizovaného dotazníkového šetření. Výsledky jsou pro lepší přehlednost prezentovány pomocí tabulek a grafů s komentáři. Výsledná data výzkumného šetření byla nejprve zanesena do programu Microsoft Excel 2010 a následně zpracována v programu SPSS. K realizaci výzkumného šetření předkládané práce bylo stanoveno šest následujících hypotéz, ke kterým jsou postupně prezentována výsledná data.

Hypotéza č. 1: Existuje rozdíl mezi nejčastějšími a nejoblíbenějšími volnočasovými aktivitami žáků.

Tuto hypotézu ověřovaly položky č. 9 a 13. Položky č. 14, 16, 17 a 18 byly doplňující. Hypotéza bude přijata za předpokladu, pokud minimálně tři z prvních pěti nejčastějších aktivit budou figurovat u nejoblíbenějších aktivit na nižších příčkách.

Položky č. 9 a 13 zjišťovaly, které z nabízených aktivit žáci dělají nejčastěji (9. položka) a které by dělali nejraději (13. položka) ve svém volném čase. Jednotlivé aktivity museli respondenti ohodnotit jako ve škole podle četnosti (1 – nejvíce časté/nejvíce oblíbené, 5 – nejméně časté/nejméně oblíbené). Pro vyhodnocení těchto položek a pro sestavení pořadí nejčastějších aktivit a aktivit, které by žáci dělali nejraději, byly využity průměrné hodnoty jednotlivých odpovědí. Následující tabulka 4 znázorňuje pořadí prvních deseti nejčastějších a nejoblíbenějších aktivit.

Tabulka 4 – Nejčastější a nejoblíbenější aktivity žáků ve volném čase

Pořadí	Nejčastější aktivity		Nejoblíbenější aktivity	
	Ø	Aktivita	Ø	Aktivita
1	1,90	počítač, notebook, tablet	1,60	trávení času s kamarády
2	2,05	trávení času s kamarády	2,02	sportování, vycházky
3	2,05	poslech hudby, rádia	2,08	trávení času s rodinou
4	2,15	sledování TV, DVD	2,19	poslech hudby, rádia
5	2,34	trávení času s rodinou	2,32	počítač, notebook, tablet
6	2,45	sportování, vycházky	2,42	péče o domácí zvíře
7	2,67	učení, příprava do školy	2,56	péče o zevnějšek a zdraví
8	2,69	péče o domácí zvíře	2,58	zájmový kroužek
9	2,70	péče o zevnějšek a zdraví	2,82	nicedělání, odpočinek
10	2,90	domácí práce	3,13	sledování TV, DVD

Z tabulky 4 lze vyčíst, že nejčastěji respondenti tráví svůj volný čas používáním hromadných sdělovacích prostředků (televize, počítače, rádia) anebo v přítomnosti svých vrstevníků či rodiny. Nejčastějšími aktivitami, které se neobjevily mezi deseti nejoblíbenějšími aktivitami, jsou domácí práce, učení a příprava do školy. Tyto aktivity žáci nejspíše vnímají jako povinnosti než jako svobodné a dobrovolné rozhodnutí o způsobu trávení volného času.

Nejoblíbenější a zároveň druhou nejčastější aktivitou mezi žáky staršího školního věku je trávení času se svými kamarády. Toto zjištění jen potvrzuje, jak silnou roli sehrává pro dospívající dítě vrstevnická skupina. Mezi nejoblíbenější aktivity dále patří sportování a vycházky do přírody, trávení času s rodinou, poslech rádia a používání počítače, notebooku či tabletu. Mezi deset nejoblíbenějších ani mezi deset nejčastějších aktivit se nedostaly aktivity, jako je četba knih a návštěva kulturních a společenských akcí.

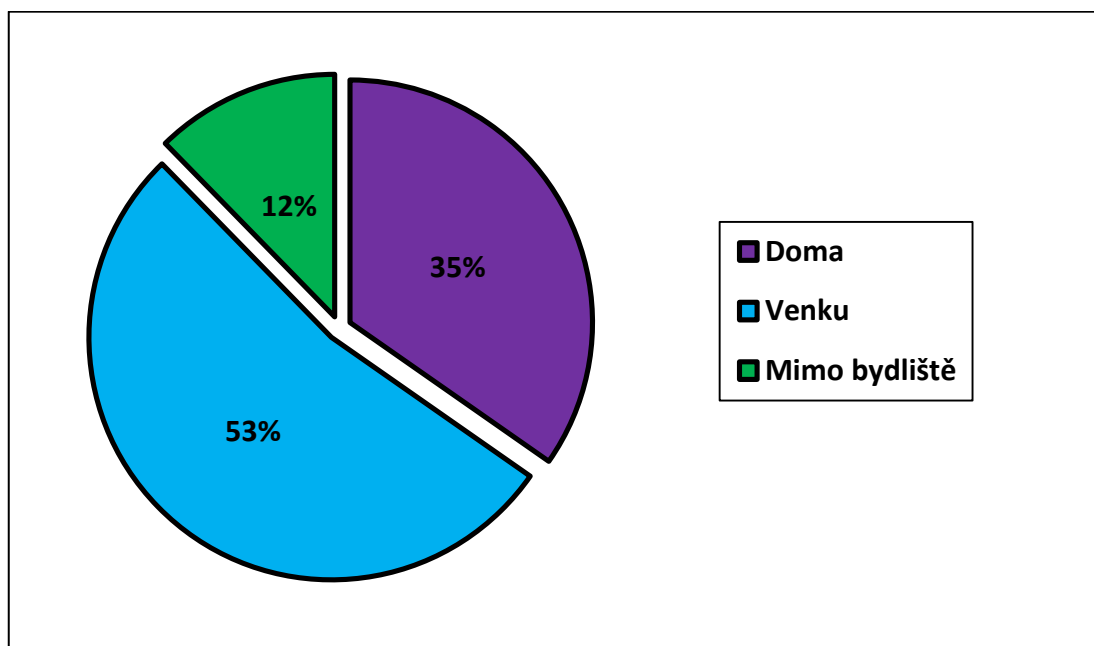
Položka č. 14 zjišťovala jak, kde a s kým respondenti nejčastěji tráví víkendy. Na tuto otevřenou otázku odpovědělo 268 respondentů (98,5 %) z celého souboru. Odpovědi na otázku, jak nejčastěji žáci tráví víkendy, znázorňuje tabulka 5.

Tabulka 5 – Jak nejčastěji žáci tráví víkendy

Jak?	Počet	%
Sledování TV, používání PC	43	16,0
Hraní různých her (venku i doma)	32	11,9
Domácí práce, práce na zahradě	12	4,5
Příjemně, zábavně	37	13,8
Nakupování	5	1,9
Výlety a procházky	34	12,7
Sportovní aktivity	52	19,4
Povídání si	32	11,9
Nicnedělání, nuda, odpočinek	13	4,9
Péče o domácího mazlíčka	8	3,0
Celkem	268	100,0

Z tabulky 5 lze vyčíst, že téměř pětina žáků (17 dívek a 35 chlapců) se o víkendu věnuje sportovním aktivitám. Tento vysoký počet je dán tím, že o víkendu se koná většina sportovních utkání v rámci zájmových kroužků. Další aktivitou, které

se o víkendů věnuje 16 % dotázaných (29 chlapců a 14 dívek), je sledování televize a používání počítače, které patří mezi pět nejčastějších volnočasových aktivit (viz tabulka 4). Shodný počet (32, 11,9 %) respondentů o víkendů hraje různé hry nebo si povídá. Někteří z respondentů tráví víkendy procházkami a výlety (12,7 %), nicneděláním (4,9 %), péčí o domácí zvířata (3 %) či nakupováním (1,9 %). Téměř 14 % respondentů se shodlo na tom, že víkend tráví příjemně a zábavně. Kde tyto aktivity žáci nejčastěji provozují, znázorňuje následující obrázek 7.

Obrázek 7 – Kde nejčastěji žáci tráví víkendy

Žáci ve více jak v polovině případů tráví víkendy venku (např. na zahradě, ve městě, na hřišti), dále pak v pohodlí domova (např. u počítače či televize) či mimo bydliště (např. u babičky, na chalupě, na zápasech a utkáních, na rybách, u kamaráda na vesnici). Na závěr se tato položka zaměřila i na to, s kým nejčastěji žáci tráví víkendy. Necelá polovina žáků (130, 48,5 %) uvedla, že tráví víkendy nejčastěji se svými vrstevníky. S rodinou tráví víkendy 39,5 % žáků (106) a 12 % žáků (27 chlapců a 5 dívek) je nejčastěji o víkendů samo.

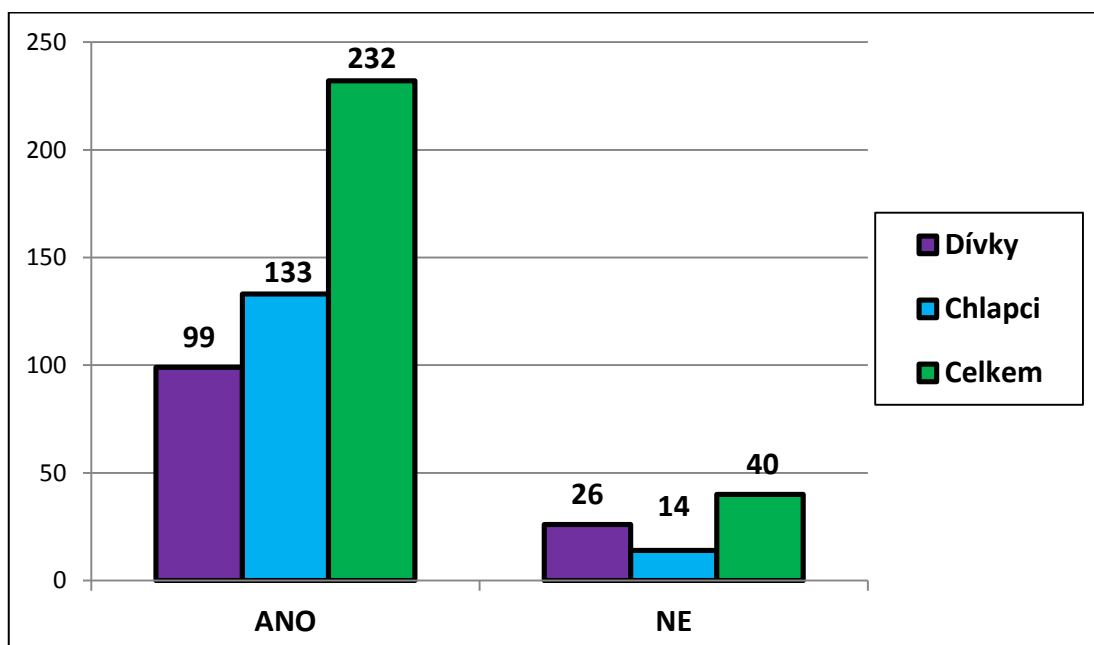
Jedním z charakteristických znaků první fáze dospívání je, že žák během docházky na druhý stupeň základní školy se postupně odpoutává od rodiny a začíná přikládat větší význam vrstevnické skupině. To se projevuje i ve způsobu trávení volného času (tuto skutečnost ilustruje tabulka 6). Z tabulky 6 je patrné, že s rostoucím věkem klesá počet těch, kteří tráví víkend s rodinou, naopak roste počet

těch, kteří tráví víkend se svými kamarády. Počet těch, kteří tráví víkend sami, je v každém ročníku podobný.

Tabulka 6 – S kým nejčastěji žáci tráví víkendy, podle tříd

Třída	S kým?					
	S rodinou		S kamarády		Sám	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
6. třída	36	34,0	26	20,0	8	25,0
7. třída	30	28,3	26	20,0	9	28,1
8. třída	23	21,7	38	29,2	6	18,8
9. třída	17	16,0	40	30,8	9	28,1
Celkem	106	100,0	130	100,0	32	100,0

Položky č. 16 a 17 od respondentů zjišťovaly, zda se domnívají, že mají dostatek volného času, a zda jsou spokojeni s tím, jak tento čas tráví. Na tyto otázky odpovědělo všech 272 respondentů. V době docházky na základní školu mají žáci ještě dostatek volného času (oproti dospělému pracujícímu člověku), i přesto si 30,9 % respondentů (37 dívek a 47 chlapců) myslí, že dostatek volného času nemá. Tento názor nezastává 69,1 % respondentů (88 dívek a 100 chlapců). Výsledky týkající se spokojenosti žáků s využitím volného času znázorňuje obrázek 8.

Obrázek 8 – Spokojenost žáků s využitím volného času

Z obrázku 8 je patrné, že celkem 85,3 % žáků (99 dívek a 133 chlapců) je spokojeno s tím, jak tráví svůj volný čas. Nespokojeno je pouze 14,7 % respondentů (26 dívek a 14 chlapců). Tito jedinci mohli v položce č. 18 vyjádřit důvod své nespokojenosti. Jako nejčastější tři překážky uváděli přípravu do školy, rodiče a lenost.

*Závěr k H1: Z výše uvedených údajů v tabulce 4 vyplývá, že tři z pěti nejčastějších aktivit figurují mezi nejoblíbenějšími aktivitami na nižších příčkách, než na kterých figurovaly mezi nejčastějšími aktivitami. Jedná se o odpovědi označené modrou barvou – používání počítače, poslech hudby a sledování televize. Aktivity označené barvou fialovou – trávení času s kamarády a rodinou – mají naopak tendenci vzestupnou. Údaje potvrzuje i doplňující položka č. 14, která uvádí, že děti tráví svůj čas nejraději venku s kamarády a rodinou. Na základě těchto zjištění můžeme **H1 přijmout** za platnou.*

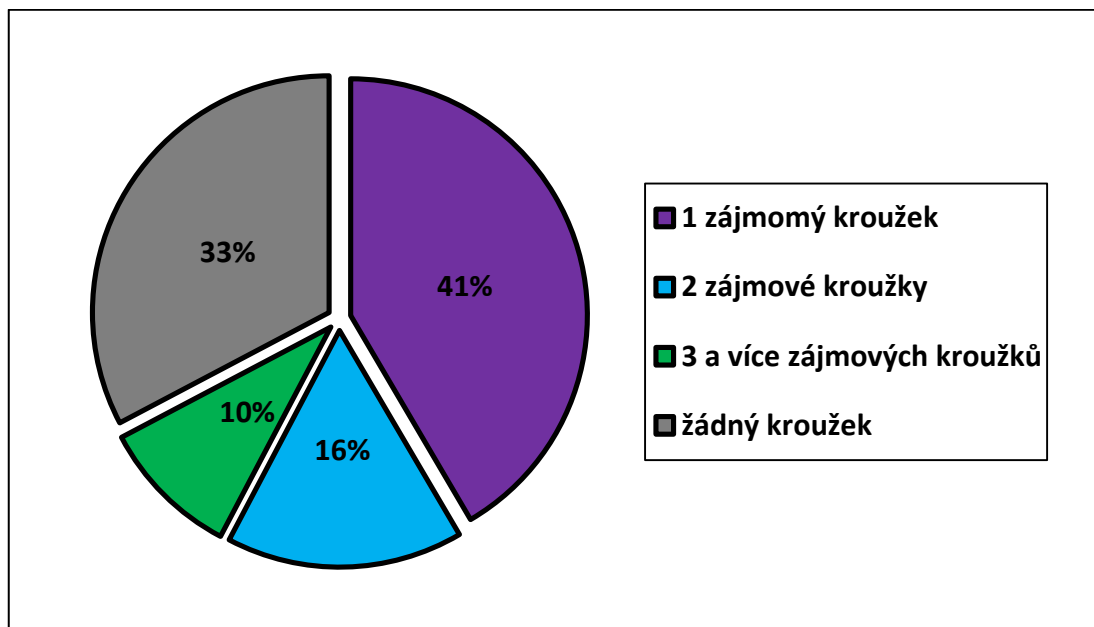
Hypotéza č. 2: Existuje vztah mezi ročníkem, bydlištěm a návštěvností zájmových činností.

Při ověřování této hypotézy bylo zkoumáno, zda existuje statisticky významná závislost (vztah) mezi ročníkem, bydlištěm a návštěvností zájmových činností. Hypotézu v dotazníku sytila položka č. 3, položka č. 4 byla doplňující. Hypotézu lze považovat za přijatou, pokud bude prokázána závislost u obou charakteristik (ročníku i bydliště).

Položkou č. 3 jsme zjišťovali, kolik zájmových kroužků žáci navštěvují, pokud žádný nenavštěvují, tak proč tomu tak je. Na otázku odpovědělo všech 272 dotazovaných respondentů.

Z obrázku 9 je zřejmé, že jeden a více zájmových kroužků navštěvuje 67 % všech dotázaných (183 respondentů – 85 dívek a 98 chlapců). Žádné zájmové činnosti se nevěnuje třetina všech dotázaných (40 dívek a 49 chlapců). Proč žádný zájmový kroužek těchto 89 žáků nenavštěvuje, tyto jedinci nejčastěji odůvodnili, že tomu tak je, protože je žádný kroužek nebaví, nemají na něj čas či si vystačí sami. Dalšími důvody, které žákům brání navštěvovat zájmovou činnost, je špatné dopravní spojení, příprava do školy a finance. Většina zájmových kroužků totiž vyžaduje minimálně nějakou počáteční investici. Kromě zaplacení kroužku musí

rodiče svým dětem pořídit i vybavení potřebné pro zájmovou činnost, např. helmu pro jízdu na koni, fotbalový míč, hudební nástroj apod. Zájmové aktivity se tak mohou stát finančně velmi nákladnou záležitostí.

Obrázek 9 – Návštěvnost zájmových kroužků

Pokud jsme chtěli tuto hypotézu statisticky testovat a ověřovat závislost (vztah) mezi ročníkem, bydlištěm a návštěvností zájmových kroužků, bylo zapotřebí si stanovit nulové hypotézy:

- **H2⁰¹** Předpokládám, že neexistuje statisticky významná závislost mezi ročníkem a návštěvností zájmových kroužků.
- **H2⁰²** Předpokládám, že neexistuje statisticky významná závislost mezi bydlištěm a návštěvností zájmových kroužků.

Pro ověření hypotéz jsme zvolili testové kritérium – Test dobré shody chí-kvadrát, na hladině významnosti 0,05. Výpočet testového kritéria vycházel z údajů z tabulky 7 a 8 (viz dále).

Tabulka 7 – Návštěvnost zájmových kroužků podle tříd

Třída	Celkem respondentů	Počet zájmových kroužků			
		0	1	2	3 a více
6. třída	71	16	28	11	16
7. třída	65	19	33	10	3
8. třída	70	21	27	16	6
9. třída	66	33	25	7	1
Celkem	272	89	113	44	26

Z tabulky 7 jsme vypočítali hodnotu testového kritéria $\chi^2 = 32,394$ a následně ho porovnali s kritickou hodnotou. Při porovnání vypočítané hodnoty s příslušnou kritickou hodnotou zvoleného testového kritéria $\chi^2_{0,05}(9) = 16,919$ jsme dospěli k závěru, že vypočítaná hodnota $\chi^2(32,394)$ je větší než kritická (16,919), a proto zamítáme H_2^{01} a přijímáme alternativní hypotézu na hladině významnosti 0,05, což znamená, že existuje statisticky významná závislost mezi ročníkem a návštěvností zájmových kroužků.

Z tabulky 7 můžeme vyčíst, že s rostoucím věkem roste počet žáků, kteří do žádného zájmového kroužku nedocházejí. Pokud nějaký kroužek žáci přece jen navštěvují (186 respondentů), děje se tak nejčastěji v rámci jedné zájmové činnosti. Dvěma a více zájmovým činnostem se nejvíce věnují žáci šestých tříd (27 respondentů), nejméně žáci tříd devátých (8 respondentů). Domnívám se, že je tomu tak především z důvodu, že zájem žáků deváté třídy je už trvalejší a vyhraněnější v rámci např. jedné zájmové činnosti.

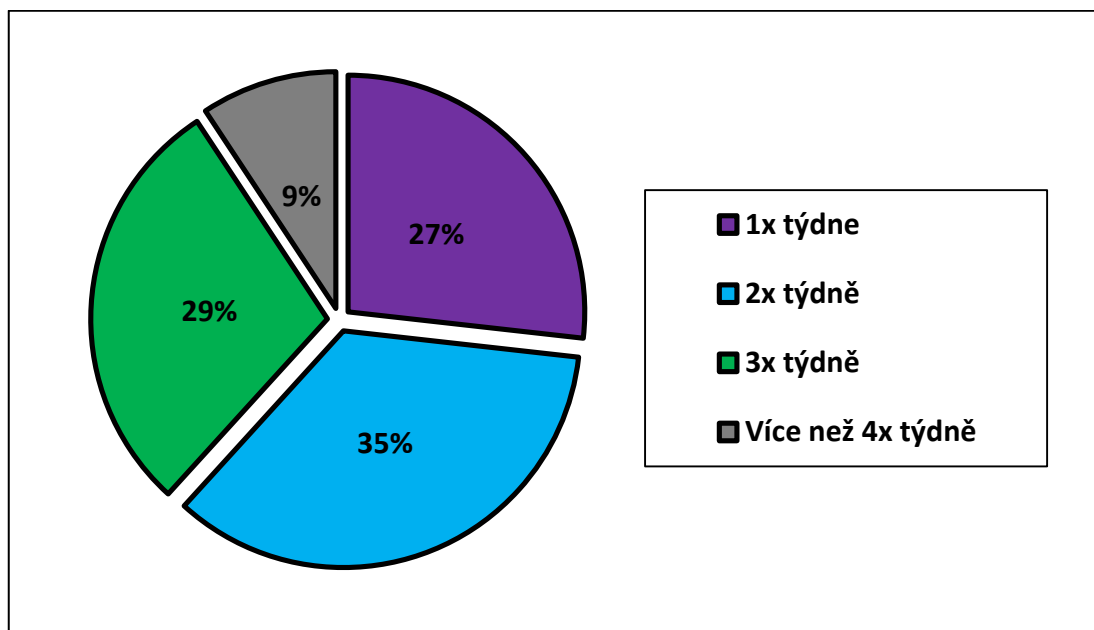
Tabulka 8 – Návštěvnost zájmových kroužků podle místa bydliště

Bydliště	Celkem respondentů	Počet zájmových kroužků			
		0	1	2	3 a více
Město	168	49	71	33	15
Vesnice	104	40	42	11	11
Celkem	272	89	113	44	26

I z tabulky 8 jsme vypočítali hodnotu testového kritéria $\chi^2 = 5,197$ a následně ho porovnali s kritickou hodnotou. Při porovnání vypočítané hodnoty s příslušnou kritickou hodnotou zvoleného testového kritéria $\chi^2_{0,05}(3) = 7,815$ jsme dospěli

k závěru, že vypočítaná hodnota χ^2 (5,197) je menší než kritická (7,815), a proto zamítáme alternativní hypotézu a přijímáme H₂⁰² na hladině významnosti 0,05, což znamená, že neexistuje statisticky významná závislost mezi bydlištěm a návštěvností zájmových kroužků.

Z tabulky 8 lze vyzorovat, že žádné zájmové činnosti se nevěnuje 29,2 % žáků s bydlištěm ve městě a 38,5 % žáků s bydlištěm na vesnici. Ostatních 119 městských dětí a 64 vesnických dětí se věnuje alespoň jedné zájmové činnosti. Nejvíce žáci (183, 100 %) bez rozdílu bydliště navštěvují jeden zájmový kroužek (113, 61,7 %), 44 respondentů (24,1 %) navštěvuje dva zájmové kroužky a 26 respondentů (14,2 %) navštěvuje více jak tři zájmové kroužky. Jak často tyto zájmové činnosti žáci staršího školního věku navštěvují, ověřovala položka č. 4. Procentuální zastoupení odpovědí na tuto otázku demonstruje obrázek 10.

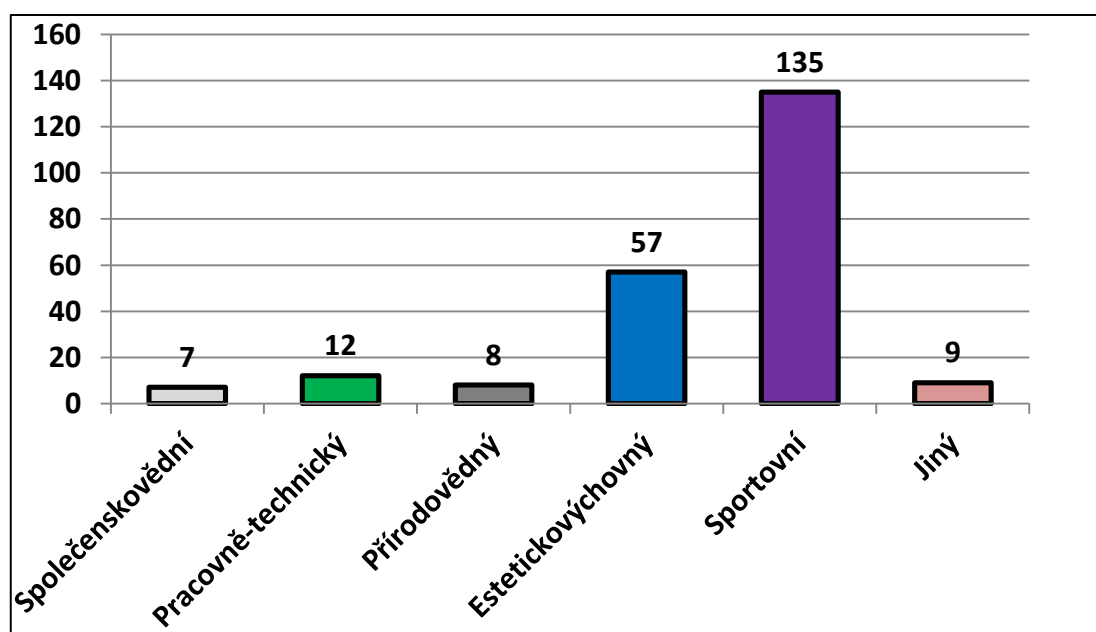
Obrázek 10 – Frekvence návštěvnosti zájmových kroužků

Nejvíce žáků navštěvuje zájmové aktivity 2x do týdne (32 dívek a 32 chlapců). Téměř shodný počet žáků provozuje zájmovou činnost 1x (49 respondentů, z toho 25 chlapců) nebo 3x (53 respondentů, z toho 30 chlapců) za týden. Nejmenší zastoupení měla odpověď 4x do týdne, kterou označilo 6 dívek a 11 chlapců.

Závěr k H2: Z výše uvedených výsledků vyplývá, že v našem výzkumném souboru je návštěvnost zájmových kroužků determinována ročníkem, nikoli však bydlištěm žáků. Vzhledem k počátečnímu předpokladu pro přijetí hypotézy o existenci závislosti (vztahu) u obou charakteristik (ročníku i bydliště) a návštěvnosti zájmových kroužků, nelze H2 přijmout za platnou.

Hypotéza č. 3: Předpokládám, že nejčastěji navštěvovanými zájmovými kroužky jsou kroužky sportovní.

Tuto hypotézu ověřovala položka č. 5, položky č. 6 a 7 byly doplňující. Položka č. 5 zjišťovala od respondentů, kteří navštěvují nějaký zájmový kroužek (kroužky), o jaký druh činnosti se jedná. Zájmovým činnostem se věnuje 85 dívek a 98 chlapců (183 respondentů, 100 %). Počty žáků, kteří se věnují jednotlivým zájmovým činnostem, prezentuje následující obrázek 11.

Obrázek 11 – Druh zájmové činnosti

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že žáci nejvíce navštěvují sportovní (135 respondentů, 73,8 %) a estetickov ýchovné kroužky (57 respondentů, 31,1%). Nejméně navštěvované jsou kroužky společenskovědní a pracovní-technické. Devět respondentů uvedlo, že navštěvují skautský kroužek, který nelze jednoznačně zařadit mezi ostatní zájmové činnosti. Z tabulky 12 lze vyčíst, které zájmové činnosti

preferují dívky a které chlapci. U chlapců dominují na prvním místě činnosti sportovní (77), poté činnosti estetickovýchovné (13) a pracovní-technické (12). Dívky mají spektrum zájmů na prvních příčkách vyváženější. Nejčastěji se dívky věnují činnostem sportovním (58) a estetickovýchovným (44). Žádná dívka nenavštěvuje pracovní-technický kroužek.

Tabulka 9 – Nejčastěji navštěvované zájmové činnosti

Pořadí	Dívky		Chlapci	
	Počet	Činnost	Počet	Činnost
1	58	sportovní	77	sportovní
2	44	estetickovýchovný	13	estetickovýchovný
3	6	jiný (skaut)	12	pracovní-technický
4	5	přírodovědný	3	jiný (skaut)
5	5	společenskovední	3	přírodovědný
6	0	pracovní-technický	2	společenskovední

Položka č. 6 dotazníku ověřovala, které konkrétní zájmové kroužky žáci druhého stupně základních škol v Hořicích nejraději navštěvují. Pro tyto účely byla vytvořena tabulka 10, která znázorňuje osm nejoblíbenějších zájmových kroužků. K jednotlivým kroužkům je zároveň přiřazen druh zájmové činnosti, které se kroužek primárně věnuje.

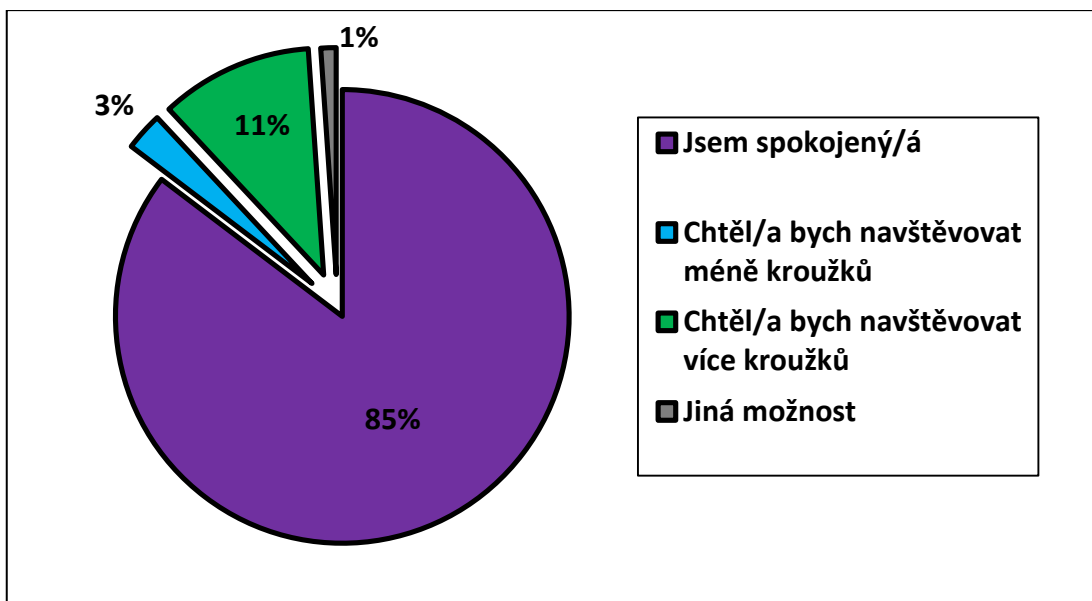
Tabulka 10 – Nejoblíbenější zájmové kroužky mezi žáky

Pořadí	Počet	Zájmový kroužek	Druh zájmové činnosti
1	25	fotbal	sportovní
2	16	taneční kroužek	estetickovýchovná
3	15	jezdecký kroužek	sportovní
4	13	hra na kytaru	estetickovýchovná
5	12	florbal	sportovní
6	11	volejbal	sportovní
7	10	hasičský kroužek	sportovní
8	9	skaut	jiná
8	9	dramatický kroužek	estetickovýchovná

Výsledky z tabulky 10 jen doplňují předchozí zjištění, že nejčastěji navštěvované zájmové činnosti (sportovní a estetickovýchovné) jsou mezi žáky i těmi nejoblíbenějšími. Ze sportovních kroužků žáci nejčastěji navštěvují fotbalový a jezdecký kroužek, florbalový a hasičský kroužek. Hasičské kroužky realizují zejména sbory dobrovolných hasičů na vesnici, proto hasičský kroužek není zmíněn mezi volnočasovou nabídkou města Hořic (viz kapitola 4). Mimo zmíněné kroužky žáci navštěvují sportovní kroužky, jako je tenis, bojové sporty (judo, aikido, karate), kuželky, mažoretky, orientační běh, plavecký kroužek, horolezecký kroužek, stolní tenis, gymnastika, basketbal a další.

V rámci estetickovýchovných činností žáci nejraději navštěvují taneční kroužek, hru na kytaru a dramatický kroužek. Mezi další oblíbené estetickovýchovné kroužky, které se nedostaly mezi osm nejoblíbenějších, patří výtvarný kroužek, pěvecký kroužek, keramický kroužek a hra na hudební nástroj, jako je klavír, piano, flétna, housle a bicí. Mezi další oblíbené kroužky patří skaut (osmé místo v tabulce), přírodovědný kroužek, kroužek základů elektroniky, jazykový kroužek, kroužek leteckých modelářů, šachový kroužek atd. Ve výčtu zájmových kroužků jsou zastoupeny jednak kroužky kolektivního charakteru (př. fotbal, volejbal), individuálního charakteru (př. hra na hudební nástroj), ale i kroužky kolektivní, kde převažuje individuální tvorba (př. kroužek leteckých modelářů, keramický kroužek).

Sedmá položka dotazníku se zaměřila na to, zda jsou žáci (183 respondentů, 100 %) spokojeni s kroužky, které navštěvují. Procentuální zastoupení jednotlivých odpovědí interpretuje obrázek 12. Z něho je patrné, že více než čtyři pětiny respondentů (68 dívek a 89 chlapců) jsou spokojeny se zájmovými kroužky, které navštěvují. Jedenáct procent respondentů (14 dívek a 6 chlapců) by chtělo navštěvovat více zájmových kroužků. Pouze 3 dívky a 2 chlapci uvedli, že by chtěli navštěvovat méně kroužků. Jako jinou možnost jeden chlapec uvedl, že se do zájmového kroužku nejdříve netěší, ale když tam je, tak ho to tam baví. Možnost odpovědět „*nejraději bych nechodil/a do žádného kroužku*“ nikdo z respondentů nevyužil.

Obrázek 12 – Spokojenost žáků se zájmovými kroužky

*Závěr k H3: Podle zjištěných údajů patří sportovní zájmová činnost k nejčastějším a nejoblíbenějším zájmovým činnostem ve vybraném městě. Sportovní zájmovou činnost navštěvuje více než 70 % ze 183 dotázaných. Na základě těchto zjištění **H3 přijímáme** za platnou.*

Hypotéza č. 4: Předpokládám, že žáci šesté třídy tráví více času se svými rodiči než žáci třídy deváté.

Hypotézu č. 4 sytila v dotazníku položka č. 12, která od respondentů zjišťovala, kolik času denně (ve školní den a o víkendu) tráví alespoň s jedním ze svých rodičů. Hypotéza bude přijata za předpokladu, pokud většina žáků šestých tříd bude trávit se svými rodiči denně více než tři hodiny a zároveň většina žáků devátých tříd bude s rodiči trávit méně než tři hodiny denně. Většinou rozumíme nadpoloviční počet.

Na položku č. 12 odpovědělo všech 272 respondentů. Než se práce bude věnovat vyhodnocení hypotézy, považuji za zajímavé porovnat dobu, kterou žáci se svými rodiči tráví ve všední den a o víkendu.

Tabulka 11 – Čas žáků strávený s rodiči ve všední den a o víkendu

Počet hodin	Školní den		Víkend	
	Počet	%	Počet	%
Méně než 1 hod.	29	10,7	11	4,1
1-2 hod.	65	23,9	29	10,7
2-3 hod.	50	18,4	45	16,7
3-4 hod.	47	17,3	50	18,4
4-5 hod.	41	15,0	54	19,9
5 a více	40	14,7	83	30,2
Celkem	272	100,0	272	100,0

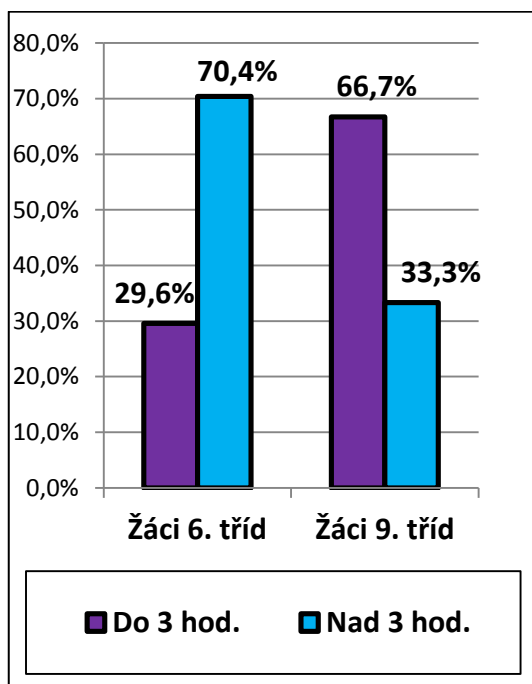
Z tabulky 11 lze vyčíst, že ve všední den respondenti se svými rodiči nejčastěji tráví 1-2 hodiny (65 žáků, 23,9 %) denně, zatímco o víkendu více než 5 hodin denně (83 žáků, 30,2 %). Výsledky nejsou nijak překvapivé, protože o víkendu lidé disponují větším množstvím volného času než ve všední den. Pro většinu lidí je víkend dobou odpočinku, kdy jsou oproštěni od pracovních a školních povinností a zbývá jim tak více času na rodinu a společné zájmy. O víkendu 187 žáků (68,5 %) tráví alespoň s jedním ze svých rodičů více než tři hodiny denně, zatímco ve všední den tomu tak není ani v polovině případů. Z tabulky 11 je také patrné, že procentuální zastoupení odpovědí „*ve všední den*“ je vcelku vyrovnané, u odpovědi „*o víkendu*“ tomu tak není.

K vyhodnocení této hypotézy je zapotřebí porovnat odpovědi žáků šestých tříd (71 respondentů) s odpověďmi žáků tříd devátých (66 respondentů). Odpovědi „*ve všední den*“ prezentuje tabulka 12 a obrázek 13, odpovědi „*o víkendu*“ tabulka 13 a obrázek 14. Tabulky 12 a 13 jsou uvedeny v příloze C práce.

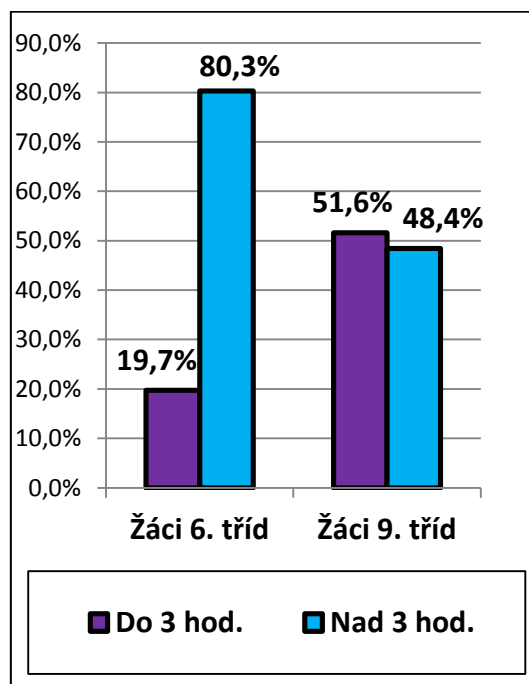
Z obrázku 13 vyplývá, že 21 žáků šestých tříd (29,6 %) a 44 žáků tříd devátých (66,7 %) tráví se se svými rodiči (alespoň s jedním z nich) ve všední den méně než 3 hodiny denně. Zbýlých 50 žáků šestých tříd (70,4 %) a 22 žáků devátých tříd (33,3 %) tráví s rodiči více než 3 hodiny denně.

Jakou dobu tráví žáci šestých a devátých tříd se svými rodiči o víkendu, dokládá obrázek 14, ze kterého je zřejmé, že 14 žáků šestých tříd (19,7 %) a 34 žáků tříd devátých (51,6 %) tráví se se svými rodiči o víkendu méně než 3 hodiny denně. Zbýlých 57 žáků šestých tříd (80,3 %) a 32 žáků devátých tříd (48,4 %) tráví s rodiči

více než 3 hodiny denně. O tom, že s rostoucím věkem klesá počet těch, kteří tráví víkend s rodinou, nás přesvědčil nejenom obrázek 14, ale i odpovědi na položku č. 14 (viz tabulka 6). Stejně jako z tabulky 11, tak i z obrázku 13 a 14 lze vyčíst, že respondenti (žáci šesté i deváté třídy) se svými rodiči tráví více času o víkendu než v týdnu. I přesto, že žák deváté třídy netráví se svými rodiči tolik času jako žák třídy šesté, jsou pro něho rodiče nejdůležitějšími a nenahraditelnými osobami v jeho životě. Rodiče jsou pro žáka oporou, partnerem, mravním vzorem, ...

Obrázek 13 – Doba strávená s rodiči ve všední den

Obrázek 14 – Doba strávená s rodiči o víkendu

*Závěr k H4: Podle zjištěných údajů nadpoloviční většina žáků šestých tříd (70,4 % ve všední den, 80,3 % o víkendu) tráví alespoň s jedním ze svých rodičů denně více než tři hodiny a zároveň nadpoloviční většina žáků devátých tříd (66,7 % ve všední den, 51,6 % o víkendu) tráví alespoň s jedním ze svých rodičů denně méně než tři hodiny denně. Vzhledem k těmto zjištěním lze **H4 přijmout** za platnou.*

Hypotéza č. 5: Předpokládám, že žáci šestých tříd jsou při výběru volnočasových aktivit ovlivněni především rodinou (rodiči, sourozenci, širší rodinou) více než žáci tříd devátých, kteří si volnočasové aktivity vybírají na základě svého vlastního rozhodnutí.

Pátou hypotézu ověřovala položka č. 15, položka č. 8 byla doplňující. Hypotéza bude přijata, jestliže většina žáků šestých tříd bude při výběru volnočasových aktivit ovlivněna rodinou a zároveň většina žáků tříd devátých si bude volnočasové aktivity vybírat na základě svého rozhodnutí. Většinou rozumíme nadpoloviční počet respondentů. Rodinou máme na mysli rodiče, sourozence, širší příbuzenstvo (sestřenice/bratrance, tety/strýce, babičky/dědečky).

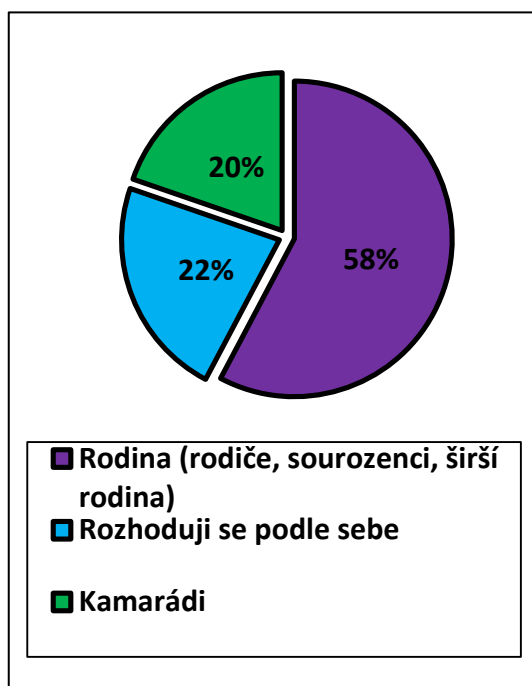
Položka č. 8 od respondentů zjišťovala, kdo je nejvíce ovlivňuje při výběru volnočasové činnosti. Na tuto položku odpovědělo všech 272 zúčastněných respondentů. Jak tito respondenti odpovídali, znázorňuje tabulka 12. Nikdo nevyužil možnost odpovědi „někdo jiný“, proto není v tabulce 12 ani v obrázku 15 a 16 uvedena.

Tabulka 12 – Činitelé ovlivňující výběr volnočasové činnosti

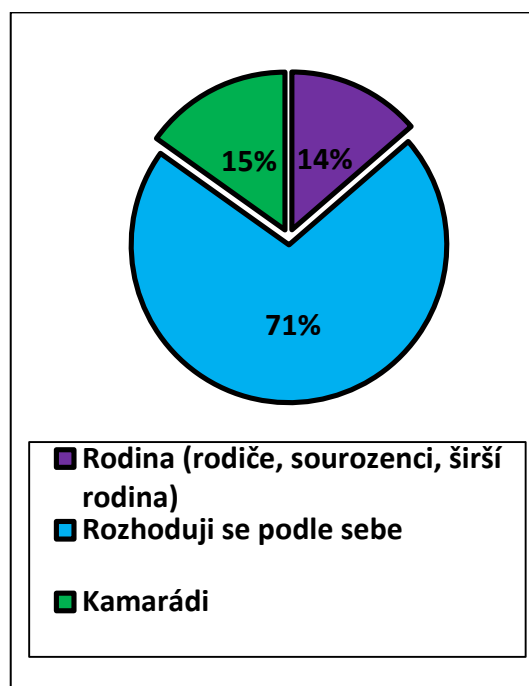
	Pohlaví					
	Dívka		Chlapec		Souhrn	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Rodiče	51	40,8	55	37,4	106	39,0
Rozhodují se podle sebe	46	36,8	59	40,1	105	38,6
Sourozenci	5	4,0	6	4,1	11	4,0
Širší rodina	6	4,8	0	0,0	6	2,2
Kamarádi	17	13,6	27	18,4	44	16,2
Celkem	125	100,0	147	100,0	272	100,0

Z tabulky 12 vyplývá, že nejvíce respondentů je při výběru volnočasových aktivit ovlivněno rodinou (45,2 %), zejména pak rodiči. 38,6 % všech dotázaných se rozhoduje podle sebe (46 dívek a 59 chlapců) a 16,2 % žáků dá na své kamarády (17 dívek a 27 chlapců). Rozdíly v odpovědích dívek a chlapců jsou zanedbatelné. Významné rozdíly v odpovědích lze zaznamenat při porovnání odpovědí žáků

šestých tříd (30 dívek a 41 chlapců) s odpověďmi žáků tříd devátých (31 dívek a 35 chlapců), jejichž procentuální zastoupení prezentuje obrázek 15 a 16.

Obrázek 15 – Činitelé ovlivňující výběr volnočasové činnosti žáků šesté třídy

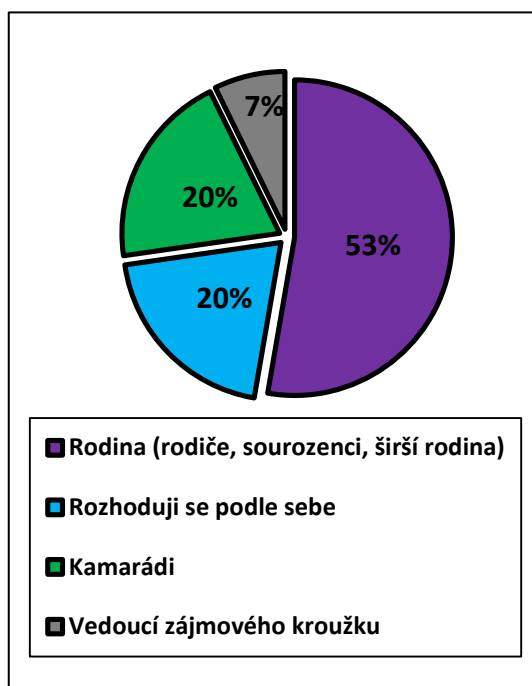

Obrázek 16 – Činitelé ovlivňující výběr volnočasové činnosti žáků deváté třídy

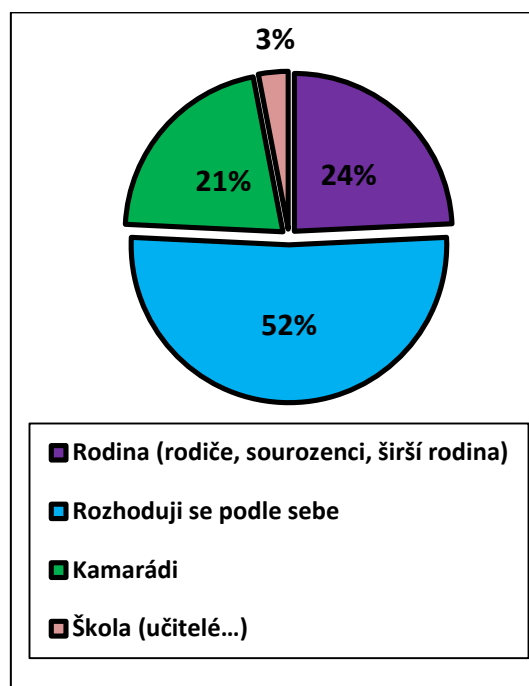
Při porovnání obrázků 15 a 16 je na první pohled vidět, že žáci šestých tříd jsou při výběru volnočasové činnosti nejvíce ovlivněni rodinou, zatímco žáci devátých tříd se rozhodují především podle svého uvážení. Další, kdo má na žáky značný vliv, jsou kamarádi. Podle nich se řídí 20 % žáků šestých tříd (14 respondentů) a 15 % žáků tříd devátých (10 respondentů). Kdo žáky ovlivňuje při výběru organizovaných a pravidelných volnočasových aktivit – zájmové činnosti, ověřovala v dotazníku položka č. 8. Odpovědi na tuto položku se neorientovaly pouze na rodinu, kamarády a své uvážení, ale byly rozšířeny o školu a vedoucího zájmového kroužku.

Zastoupení jednotlivých odpovědí na položku č. 8 prezentuje tabulka 13, která je součástí přílohy C. Na položku č. 8 odpovídali jen ti, kteří navštěvují nějakou zájmovou činnost (183, 100 %). Nejvíce zastoupenými odpověďmi byly – rodina (43,7 %), rozhodují se podle sebe (27,9 %) a kamarádi (20,8 %). V 11 případech žáky při výběru zájmové činnosti ovlivnil samotný vedoucí zájmového kroužku.

Rozdíly v odpovědích, stejně jako v předchozím případě, můžeme spatřit u 55 žáků šestých a 33 žáků devátých tříd (viz obrázek 17 a 18).

Obrázek 17 – Činitelé ovlivňující výběr zájmové činnosti žáků šesté třídy

Obrázek 18 – Činitelé ovlivňující výběr zájmové činnosti žáků deváté třídy

I zde je z porovnání obrázku 17 s obrázkem 18 patrné, že v nadpoloviční většině jsou žáci šestých tříd ovlivněni především rodinou a žáci devátých tříd se rozhodují podle sebe. Jedna pětina žáků (šestých i devátých tříd) dá při výběru zájmového kroužku na své kamarády. Žáky šesté třídy ovlivnil ve čtyřech případech vedoucí zájmového kroužku, jednoho žáka deváté třídy učitel ze školy.

*Závěr k H5: Na základě zjištěných údajů je nadpoloviční většina žáků šestých tříd (58 %, 41 žáků) při výběru volnočasové aktivity ovlivněna rodinou (zejména rodiči) a zároveň nadpoloviční většina žáků devátých tříd (71 %, 47 žáků) se rozhoduje při výběru volnočasové činnosti na základě svého vlastního rozhodnutí. Údaje potvrzuje i doplňující položka č. 8, která zjišťovala, kdo žáky nejvíce ovlivňuje při výběru zájmových kroužků. **H5 přijímáme** za platnou.*

Hypotéza č. 6: Existuje vztah mezi ročníkem a dobou strávenou u televize a internetu.

Hypotézu č. 6 v dotazníku sytily položky č. 10 a 11. Při jejím ověřování bylo zkoumáno, zda existuje statisticky významná závislost (vztah) mezi ročníkem a dobou strávenou u televize (položka č. 10) a internetu (položka č. 11). Hypotéza byla statisticky testována a podrobena analýze z pohledu doby strávené u televize ve všední den, doby strávené u televize o víkendu, doby strávené na internetu ve všední den a doby strávené na internetu o víkendu. Hypotéza bude přijata za předpokladu, pokud bude prokázána závislost mezi ročníkem a oběma médii (televizí i internetem) alespoň u třech ze čtyř výše zmíněných pohledů.

Proto, abychom i v tomto případě mohli použít pro ověření hypotézy Test dobré shody chí-kvadrát, byly doby strávené u televize a internetu sdruženy do tří složek na: 0-2 hod., 2-4 hod., 4 a více hod. Výpočet testového kritéria (na hladině významnosti 0,05) vycházel z údajů z tabulek 13, 14, 15 a 16 (viz níže).

K ověření závislosti (vztahu) mezi ročníkem a dobou strávenou sledováním televize ve všední den (viz tabulka 13) a o víkendu (viz tabulka 14) byly stanoveny následující nulové hypotézy:

- **H6⁰¹ Předpokládám, že neexistuje statisticky významná závislost mezi ročníkem a dobou strávenou u televize ve všední den.**
- **H6⁰² Předpokládám, že neexistuje statisticky významná závislost mezi ročníkem a dobou strávenou u televize o víkendu.**

Tabulka 13 – Doba strávená u televize ve všední den

Třída	Celkem respondentů	Doba strávená u televize ve všední den		
		0-2 hod.	2-4 hod.	Více než 4 hod.
6. třída	71	36	27	8
7. třída	65	41	17	7
8. třída	70	45	20	5
9. třída	66	30	24	12
Celkem	272	152	88	32

Z tabulky 13 jsme vypočítali hodnotu testového kritéria $\chi^2 = 8,879$ a následně ho porovnali s kritickou hodnotou. Při porovnání vypočítané hodnoty s příslušnou kritickou hodnotou zvoleného testového kritéria $\chi^2_{0,05}(6) = 12,592$ jsme dospěli

k závěru, že vypočítaná hodnota χ^2 (8,879) je menší než kritická (12,592), a proto zamítáme alternativní hypotézu a přijímáme H_6^{01} na hladině významnosti 0,05, což znamená, že neexistuje statisticky významná závislost mezi ročníkem a dobou strávenou u televize ve všední den.

Z tabulky lze také vyčíst, že nadpoloviční většina všech respondentů sleduje televizi ve všední den maximálně 2 hodiny denně. V rozmezí od 2 do 4 hodin se na televizi dívá 32,3 % žáků, zbylých 11,8 % žáků se věnuje televizi více než 4 hodiny. Rozdíly v odpovědích žáků podle ročníků jsou zanedbatelné. Kolik volného času žáci tráví u televize o víkendu, ilustruje tabulka 14.

Tabulka 14 – Doba strávená u televize o víkendu

Třída	Celkem respondentů	Doba strávená u televize o víkendu		
		0-2 hod.	2-4 hod.	Více než 4 hod.
6. třída	71	24	33	14
7. třída	65	24	30	11
8. třída	70	24	36	10
9. třída	66	28	29	9
Celkem	272	100	128	44

Z tabulky 14 jsme vypočítali hodnotu testového kritéria $\chi^2 = 2,290$ a následně ho porovnali s kritickou hodnotou. Při porovnání vypočítané hodnoty s příslušnou kritickou hodnotou zvoleného testového kritéria $\chi^2_{0,05}(6) = 12,592$ jsme dospěli k závěru, že vypočítaná hodnota χ^2 (2,290) je menší než kritická (12,592), a proto zamítáme alternativní hypotézu a přijímáme H_6^{02} na hladině významnosti 0,05, což znamená, že neexistuje statisticky významná závislost mezi ročníkem a dobou strávenou u televize o víkendu.

Tabulka 14 dokládá, že čas strávený sledováním televizního vysílání se o víkendu prodlužuje. Oproti všednímu dni klesla sledovanost v časovém rozmezí do 2 hodin o 19,2 %, a naopak se zvýšila doba sledovanosti v rozmezí 2 až 4 hodin (o 14,8 %) a nad 4 hodiny (o 4,4 %). O víkendu se respondenti nejčastěji dívají na televizi 2 až 4 hodiny denně.

K ověření závislosti (vztahu) mezi ročníkem a dobou strávenou na internetu ve všední den (viz tabulka 15) a o víkendu (viz tabulka 16) byly stanoveny následující nulové hypotézy:

- **H6⁰³** Předpokládám, že neexistuje statisticky významná závislost mezi ročníkem a dobou strávenou na internetu ve všední den.
- **H6⁰⁴** Předpokládám, že neexistuje statisticky významná závislost mezi ročníkem a dobou strávenou na internetu o víkendu.

Tabulka 15 – Doba strávená na internetu ve všední den

Třída	Celkem respondentů	Doba strávená na internetu ve všední den		
		0-2 hod.	2-4 hod.	Více než 4 hod.
6. třída	71	43	18	10
7. třída	65	27	27	11
8. třída	70	34	30	6
9. třída	66	25	33	8
Celkem	272	129	108	35

Z tabulky 15 jsme vypočítali hodnotu testového kritéria $\chi^2 = 11,967$ a následně ho porovnali s kritickou hodnotou. Při porovnání vypočítané hodnoty s příslušnou kritickou hodnotou zvoleného testového kritéria $\chi^2_{0,05}(6) = 12,592$ jsme dospěli k závěru, že vypočítaná hodnota $\chi^2 (11,967)$ je menší než kritická (12,592), a proto zamítáme alternativní hypotézu a přijímáme H6⁰³ na hladině významnosti 0,05, což znamená, že neexistuje statisticky významná závislost mezi ročníkem a dobou strávenou na internetu ve všední den.

Tabulka 15 nepřinesla žádná překvapivá zjištění, protože doba, kterou žáci tráví ve všední den na internetu, je podobná době, kterou žáci věnují sledování televize. Nejčastěji respondenti používají internet (prostřednictvím počítače, tabletu a notebooku) v rozmezí do 2 hodin (47,4 %). 39,7 % tráví na internetu v rozmezí od 2 do 4 hodin a zbylých 12,9 % žáků více než 4 hodiny. Kolik volného času žáci věnují tomuto médiu o víkendu, prezentuje tabulka 16.

Tabulka 16 – Doba strávená na internetu o víkendu

Třída	Celkem respondentů	Doba strávená na internetu o víkendu		
		0-2 hod.	2-4 hod.	Více než 4 hod.
6. třída	71	28	27	16
7. třída	65	16	29	20
8. třída	70	19	32	19
9. třída	66	9	25	32
Celkem	272	72	113	87

Z tabulky 16 jsme vypočítali hodnotu testového kritéria $\chi^2 = 17,721$ a následně ho porovnali s kritickou hodnotou. Při porovnání vypočítané hodnoty s příslušnou kritickou hodnotou zvoleného testového kritéria $\chi^2_{0,05}(6) = 12,592$ jsme dospěli k závěru, že vypočítaná hodnota $\chi^2 (17,721)$ je větší než kritická (12,592), a proto zamítáme H_0 ⁰⁴ a přijímáme alternativní hypotézu na hladině významnosti 0,05, což znamená, že existuje statisticky významná závislost mezi ročníkem a dobou strávenou na internetu o víkendu.

Z tabulky 16 je na první pohled patrné, že doba strávená na internetu se s věkem žáků mění. Z odpovědí můžeme např. vyčíst, že nejméně (0-2 hod.) se internetu věnují žáci šesté třídy, naopak žáci třídy deváté na internetu tráví více než 4 hodiny denně. Čas žáků, který věnují internetu, se během víkendů podobně jako v případě sledování televize prodlužuje. Oproti všednímu dni kleslo užívání internetu v časovém rozmezí do 2 hodin o 20,9 %, a naopak se zvýšila doba v rozmezí 2 až 4 hodin (o 1,8 %) a nad 4 hodiny (o 19,1 %). Nejčastěji žáci ve virtuálním světě stráví 2 až 4 hodiny svého volného času (41,5 %).

Z výsledků položky č. 9 jsme zjistili, že respondenti značnou část svého volného času tráví sledováním televize či používáním internetu. Pokud výsledky položky č. 10 porovnáme s výsledky MŠMT, dojdeme k alarmujícímu zjištění. Např. dle výzkumu MŠMT (viz obrázek 1 uvedený v kapitole 3.3.4) 80 % žáků staršího školního věku ve všední den sleduje televizi nejčastěji v rozmezí do 2 hodin a zbylých 20 % žáků nad 2 hodiny. Z empirického šetření této práce vyšlo, že v rozmezí do 2 hodin sleduje televizi pouze 55,9 % žáků a zbylých 44,1 % tráví u televize více než 2 hodiny (z toho 11,8 % žáků i více než 4 hodiny) denně. Domnívám se, že tomu tak může být proto, že ve většině případů je televize

i připojení k internetu běžným vybavením dětského pokoje. Bohužel se touto problematikou práce nezabývala.

Závěr k H6: Z výše zjištěných údajů se:

1. Prokázala statistická závislost mezi ročníkem a jedním pohledem (dobou strávenou na internetu o víkendu).

2. Neprokázala statistická závislost mezi ročníkem a třemi pohledy (dobou strávenou u televize ve všední den, dobou strávenou u televize o víkendu a dobou strávenou na internetu ve všední den).

*Vzhledem k počátečnímu předpokladu pro přijetí hypotézy o existenci závislosti (vztahu) mezi ročníkem a oběma médii alespoň u třech ze čtyř zmíněných pohledů se **H6 nepřijímá.***

Závěr

Diplomová práce se zabývala volnočasovými aktivitami žáků druhého stupně základních škol. Jejím cílem bylo charakterizovat základní pojetí volného času, vybraná zařízení pro výchovu mimo vyučování, osobnost žáka, nabídku volnočasových aktivit v Hořicích a následným výzkumným šetřením zmapovat současnou situaci týkající se trávení volného času žáky druhého stupně základních škol v tomto městě. Tomuto cíli byla přizpůsobena i struktura předkládané práce.

Teoretická část práce (kapitola 1-4) se věnovala vymezení pojmu volného času, jeho funkcím a vztahu k výchově. Popisovala volnočasové aktivity a vybraná zařízení pro výchovu mimo vyučování. Zabývala se vývojovými obdobími osobnosti, zejména pak starším školním věkem, a činiteli, které na dospívajícího žáka působí. Dále mapovala prostředí a aktuální nabídku volnočasových aktivit ve městě Hořice.

Empirická část práce (kapitola 5) obsahovala výzkumné šetření, jehož hlavním výzkumným nástrojem byl nestandardizovaný dotazník vlastní konstrukce, na jehož základě byly zjišťovány informace o tom, jakým způsobem žáci druhého stupně základních škol v Hořicích tráví svůj volný čas, jakým volnočasovým aktivitám se nejčastěji a nejraději věnují a kdo je ovlivňuje při jejich výběru. Druhou a zároveň doplňující metodou výzkumného šetření byl nestrukturovaný rozhovor se zástupci jednotlivých základních škol, který sloužil k vytvoření charakteristik těchto škol.

Výzkumného šetření se zúčastnily tři základní školy v Hořicích (ZŠ Na Habru, ZŠ Na Daliborce a ZŠ Komenského), které pro své žáky připravují nepřeborné množství aktivit, projektů, výletů, exkurzí, soutěží apod. Téměř polovinu hlavního výzkumného souboru tvořili žáci druhého stupně ze ZŠ Na Habru. Zastoupení žáků jednotlivých ročníků (šesté, sedmé, osmé a deváté třídy) bylo vyrovnané. Celkově bylo osloveno 125 dívek a 147 chlapců staršího školního věku, z nichž více jak 60 % bydlí v daném městě. Výzkumným šetřením se mi podařilo zjistit řadu zajímavých skutečností. Pozitivně hodnotím skutečnost, že dvě třetiny dotazovaných respondentů tráví volný čas organizovaně a využívá nabídek volnočasových zařízení (DDM, sportovních organizací, ZUŠ apod.). U chlapců je nejvyhledávanější a nejoblíbenější zájmovou aktivitou sport (52,4 %), zatímco dívky mají spektrum zájmů vyváženější a věnují se nejenom aktivitám sportovním

(46,4 %), ale i estetickovýchovným (35,2 %). Návštěvnost těchto kroužků je determinována ročníkem (tj. čím jsou žáci starší, tím méně zájmových kroužků navštěvují), nikoli bydlištěm žáků.

Dále se dotazníkovým šetřením podařilo zjistit, že nejoblíbenější činnosti nekorespondují s činnostmi nejvyhledávanějšími. Mezi nejčastější činnosti dotazovaných žáků provozované mimo organizovaný volný čas patří používání hromadných sdělovacích prostředků a trávení volného času se svými vrstevníky anebo s rodinou. Z výsledků výzkumu je patrné, že s rostoucím věkem klesá počet těch, kteří tráví volný čas s rodinou, naopak roste počet těch, kteří tráví volný čas mezi vrstevníky. Doba věnovaná sledování televize a používání internetu není věkem žáků determinována. Nejčastěji se žáci těmito médii ve všední den věnují v limitu do dvou hodin, o víkendu se tato doba prodlužuje až na čtyři hodiny denně. Žákům nižších ročníků (šesté třídy) pomáhá s výběrem volnočasových aktivit (včetně zájmové činnosti) nejčastěji rodina, zatímco žáci starších ročníků (deváté třídy) se rozhodují především sami. Empirické šetření také ukázalo, že více než dvě třetiny respondentů se domnívá, že má dostatek volného času a zároveň je spokojeno s tím, jak tento čas tráví.

Volnému času dětí je zapotřebí věnovat stále velkou pozornost. To, jak se v dětství člověk naučí s volným časem nakládat, ovlivní i jeho další život. Děti by měly být vedeny k takovým volnočasovým činnostem, které na ně budou mít pozitivní vliv, budou odpovídat jejich potřebám, přáním a zájmům. Rodina, škola, volnočasová zařízení, resp. celá společnost by se měla snažit spolupracovat, vynakládat prostředky a ovlivňovat prožívání volného času tak, aby jej tato mladá generace co nejméně promarňovala a nesmyslně s ním plýtvala.

Práce a mnou zjištěné informace o způsobu trávení volného času žáků staršího školního věku by se mohly promítnout do nabídky volnočasových aktivit základních škol a zařízení v Hořicích. Výsledky empirického šetření budou předány vedení Domu dětí a mládeže Domeček Hořice a jednotlivým základním školám. Díky nim budou moci pružně reagovat a uzpůsobovat nabídku volnočasových aktivit tak, aby odpovídala aktuálním potřebám jejich dětí.

Seznam použitých zdrojů

BALÁŽ, Ondrej. *Sociálne aspekty výchovy*. Bratislava: Veda, 1981, 354 s.

BOCAN, Miroslav a kol. *Děti v ringu dnešního světa: hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let* [online]. 1. vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, © 2012, 98 s. [cit. 2015-01-21]. ISBN 978-808-7449-240. Dostupné z: http://userfiles.nidm.cz/file/KPZ/KA1-vyzkumy/web_pdf__Deti_v_ringu_dnesniho_sveta_.pdf

Brontosaurus: o nás. In: *Hnutí Brontosaurus: příroda, památky, dobrovolnictví a zážitky na celý život* [online]. Brno, © 1974-2004 [cit. 2014-10-30]. Dostupné z: <http://www.brontosaurus.cz/o-nas>

CSÉMY, Ladislav a Pavla CHOMYNOVÁ. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách: přehled hlavních výsledků studie v České republice v roce 2011. In: *Zaostřeno na drogy 1* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 20. 2. 2012, roč. 10, č. 1, s. 1-12 [cit. 2015-01-10]. ISSN 1214-1089. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Zaostreno-1_12_web.pdf

ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: Institut sociálních vztahů, 1996, 302 s. ISBN 80-858-6615-3.

ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1997, 415 s. ISBN 80-7066-534-3.

ČECH, Tomáš. Aktivity ve volném čase brněnských dětí. In: *Socialia 2002: k sociální analýze mládeže*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003, s. 36-42. ISBN 80-7041-557-6.

Česká tábornická unie: co je ČTU. In: *Česká tábornická unie: informační stránky organizace* [online]. © 2009-2014 [cit. 2014-10-30]. Dostupné z: <http://www.tabornici.cz/info-o-ctu/co-je-ctu/>

Duha. In: *Duha: sdružení dětí a mládeže pro volný čas, přírodu a recesi* [online]. © 2000-2009 [cit. 2014-10-30]. Dostupné z: <http://www.duha.cz/>

Dům dětí a mládeže: kroužky In: *Dům dětí a mládeže Domeček* [online]. © 2014 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: <http://ph.hostujeme.cz/ddmhoricecz/krouzky.php>

FALTÝSKOVÁ, Jarmila. Koncepce výchovy ve volném čase. In: NĚMEC, Jiří a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času: pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002, s. 15-26. ISBN 80-7315-012-3.

FILIPCOVÁ, Blanka. *Člověk, práce, volný čas*. Praha: Svoboda, 1966, 155 s.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2010, 797 s. ISBN 978-80-7367-686-5.

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, 240 s. ISBN 978-80-7367-473-1.

HERZOG, Aleš. Standardy nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. In: KLÍMA, Petr. *Éthum: bulletin pro sociální prevenci, pomoc a intervenci*. Praha: VS Tiskárna Pankrác, 2003, s. 15-19.

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, 176 s. ISBN 80-7178-927-5.

Hořice (JI). In: *Český statistický úřad: Krajská správa ČSÚ v Hradci Králové* [online]. 19. 08. 2013, 26. 01. 2015 [cit. 2015-01-26]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/xh/redakce.nsf/i/horice_\(ji\)/\\$File/401813129.pdf](http://www.czso.cz/xh/redakce.nsf/i/horice_(ji)/$File/401813129.pdf)

Hořice v Podkrkonoší: město kamenné krásy [online]. Hořice, © 2015 [cit. 2015-01-25]. Dostupné z: <http://www.horice.org/cz/>

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, 286 s. ISBN 80-7178-535-0.

JANIŠ, Kamil. *Úvod do problematiky volného času*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2009, 61 s. ISBN 978-80-7248-530-7.

JANIŠ, Kamil, Blahoslav KRAUS a Pavel VACEK. *Kapitoly ze základů pedagogiky: studijní text*. 5. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, 163 s. ISBN 978-80-7435-083-2.

Junák: o nás. In: *Junák – svaz skautů a skautek: středisko 522.02 Hořice v Podkrkonoší* [online]. 2014 [cit. 2015-01-29]. Dostupné z: <http://www.junakhorice.cz/index.php?odkaz=5&id=1>

KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, 101 s. ISBN 978-80-7315-223-9.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014, 215 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

KRAUS, Blahoslav et al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, 156 s. ISBN 80-7315-125-1.

KRAUS, Blahoslav a Jolana HRONCOVÁ. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010, 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2008, 112 s. ISBN 978-80-7367-504-2.

NZDM PoHoDa: Klub a vše okolo. In: *Nízkoprahový klub PoHoDa* [online]. 2010 [cit. 2015-01-28]. Dostupné z: <http://www.pohoda-klub.cz/klub-a-vse-okolo>

PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008, 224 s. ISBN 978-80-7367-423-6.

Pionýr: kdo jsme. In: *Pionýr: dobrodružství na míru* [online]. © 2012 [cit. 2014-10-30]. Dostupné z: http://www.pionyr.cz/vyr_zpravy/vyrocní_zprava_pionyr_2013.pdf

PRŮCHA, Jan. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, 936 s. ISBN 978-80-7367-546-2.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, 268 s. ISBN 80-85931-48-6.

SAK, Petr. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000, 291 s. ISBN 80-7229-042-8.

Skauting: zajímavá fakta a čísla. In: *Skauting: najít kamarády – zažít dobrodružství* [online]. © 2011 [cit. 2014-10-30]. Dostupné z: <http://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu/fakta-cisla>.

STALKER, Glenn J. A Widening Parental Leisure Gap: the family as a Site for late Modern Differentiation and Convergence Leisure Time within Canada, the United Kingdom and the United States. *Canadian Journal of Sociology* [online]. 2011, vol. 36, issue 1, s. 25-58 [cit. 2015-01-28]. ISSN: 0318-6431. Dostupné z: <https://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/CJS/article/viewFile/6661/7915>

STAŠOVÁ, Leona. Rodina jako výchovný a socializační činitel. In: KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 78-85. ISBN 80-7315-004-2.

VACKOVÁ, Bohuslava. *Výzkumná zpráva: Zájmové vzdělávání jako nástroj účelného využívání volného času dětí a mládeže*. Praha: NIDM, 2005, 84 s. Dostupné z: <http://www.specialnipedagogika.cz/socius/data/523.pdf>

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, 528 s. ISBN 80-7178-308-0.

VÁŽANSKÝ, Mojmir. *Základy pedagogiky volného času*. 2. dopl. vyd. Brno: Print-Typia, 2001, 184 s. ISBN 80-86384-00-4.

VÁŽANSKÝ, Mojmir a Vladimír SMÉKAL. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995, 171 s. ISBN 80-901737-9-9.

Vyhláška MŠMT č. 74 ze dne 9. února 2005 o zájmovém vzdělávání. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2005, částka 20, s. 509-512. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/2005/020-2005.pdf>

Vyhláška MPSV č. 505 ze dne 15. listopadu 2006, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 164, s. 7021-7035. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/2006/164-2006.pdf>

Vývojová ročenka školství MŠMT. In: *MŠMT: Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy* [online]. © 2013-2014 [cit. 2014-10-30]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vyvojova-rocenka-skolstvi-2003-04-2013-14>

YMCA: info o YMCA. In: *YMCA v České republice* [online]. © 2008 [cit. 2014-10-30]. Dostupné z: <http://www.ymca.cz/info-o-ymca/>

Zákon č. 561 ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10262-10332. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/2004/190-2004.pdf>

Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/2006/037-2006.pdf>

ŽUMÁROVÁ, Monika. Mládež a volný čas. In: KRAUS, Blahoslav et al. *Sřredoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006, s. 49-58. ISBN 80-7315-125-1.

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Dělení celkového času	13
Tabulka 2 – Počty žáků podle tříd a pohlaví	62
Tabulka 3 – Počty žáků podle školy a místa bydliště	63
Tabulka 4 – Nejčastější a nejoblíbenější aktivity žáků ve volném čase	65
Tabulka 5 – Jak nejčastěji žáci tráví víkendy	66
Tabulka 6 – S kým nejčastěji žáci tráví víkendy, podle tříd	68
Tabulka 7 – Návštěvnost zájmových kroužků podle tříd	71
Tabulka 8 – Návštěvnost zájmových kroužků podle místa bydliště	71
Tabulka 9 – Nejčastěji navštěvované zájmové činnosti	74
Tabulka 10 – Nejoblíbenější zájmové kroužky mezi žáky	74
Tabulka 11 – Čas žáků strávený s rodiči ve všední den a o víkendu	77
Tabulka 12 – Činitelé ovlivňující výběr volnočasové činnosti	79
Tabulka 13 – Doba strávená u televize ve všední den	82
Tabulka 14 – Doba strávená u televize o víkendu	83
Tabulka 15 – Doba strávená na internetu ve všední den	84
Tabulka 16 – Doba strávená na internetu o víkendu	85
Tabulka 17 – Doba strávená s rodiči ve všední den, žáci 6. třídy vs. žáci 9. třídy ..	101
Tabulka 18 – Doba strávená s rodiči o víkendu, žáci 6. třídy vs. žáci 9. třídy	101
Tabulka 19 – Činitelé ovlivňující výběr zájmových kroužků	102

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Sledování televize ve všední den, děti ve věku 10-15 let.....	47
Obrázek 2 – Sledování televize o víkendu, děti ve věku 10-15 let.....	48
Obrázek 3 – Správní obvod Hořic	50
Obrázek 4 – Procentuální zastoupení základních škol.....	62
Obrázek 5 – Procentuální zastoupení dívek a chlapců	63
Obrázek 6 – Počty žáků podle pohlaví a místa bydliště	64
Obrázek 7 – Kde nejčastěji žáci tráví víkendy	67
Obrázek 8 – Spokojenost žáků s využitím volného času.....	68
Obrázek 9 – Návštěvnost zájmových kroužků	70
Obrázek 10 – Frekvence návštěvnosti zájmových kroužků.....	72
Obrázek 11 – Druh zájmové činnosti	73
Obrázek 12 – Spokojenost žáků se zájmovými kroužky	76
Obrázek 13 – Doba strávená s rodiči ve všední den.....	78
Obrázek 14 – Doba strávená s rodiči o víkendu	78
Obrázek 15 – Činitelé ovlivňující výběr volnočasové činnosti žáků šesté třídy	80
Obrázek 16 – Činitelé ovlivňující výběr volnočasové činnosti žáků deváté třídy.....	80
Obrázek 17 – Činitelé ovlivňující výběr zájmové činnosti žáků šesté třídy.....	81
Obrázek 18 – Činitelé ovlivňující výběr zájmové činnosti žáků deváté třídy	81

Seznam příloh

Příloha A – Dotazník: Jak trávíš volný čas?

Příloha B – Otázky rozhovoru se zástupci základních škol

Příloha C – Tabulky

Přílohy

Příloha A

Dotazník: Jak trávíš volný čas?

Ahoj,

jmenuji se Tereza Knapová a chtěla bych Tě poprosit o vyplnění tohoto krátkého dotazníku týkajícího se Tvého volného času. Protože se jedná o zcela **anonymní** šetření, nemusíš mít obavu ze zneužití získaných údajů.

Při vyplňování dotazníku odpovědi zřetelně zaškrtni nebo čitelně doplň. Prosím Tě o pravdivé odpovědi!

Předem Ti děkuji za Tvůj čas, který si dotazníku věnoval/a.

1. Pohlaví: dívka chlapec

2. Bydliště: město vesnice

3. Navštěvuješ pravidelně nějaký zájmový kroužek (kroužky)?

1

2

3 a více

žádný nenavštěvuji (*uved' proč*) _____

Zaškrtni pouze 1 možnost

Pokud žádný zájmový kroužek nenavštěvuješ, prosím pokračuj otázkou číslo 9.

4. Jak často navštěvuješ zájmový kroužek (kroužky)?

1x týdně

2x týdně

3x týdně

více než 4x týdně

Zaškrtni pouze 1 možnost

5. Jaký zájmový kroužek (kroužky) navštěvuješ?

společenskovední (historie, sběratelství, cizí jazyk, společenské události ...)

pracovní-technický (práce s různými materiály, modelářství, elektronika ...)

přírodovědný (pěstitelství, chovatelství, rybářství, včelařství, myslivost ...)

estetickovýchovný (výtvarné činnosti, hra na hudební nástroj, zpěv, divadlo ...)

sportovní (plavání, basketbal, fotbal, florbal, tenis, mažoretky, turistika ...)

jiný (*uved' jaký*) _____

U 5. otázky můžeš zaškrtnout i více odpovědí

6. Který konkrétní zájmový kroužek (kroužky) navštěvuješ nejraději?

1 _____

2 _____

Prosím vypiš
(Př. fotbal, mažoretky, ...)

7. Jsi spokojený/á se zájmovým kroužkem (kroužky), který navštěvuješ?

jsem spokojený/á

chtěl/a bych navštěvovat méně kroužků

chtěl/a bych navštěvovat více kroužků

nejradši bych nechodil/a do žádného kroužku

jiná možnost (*uved' jaká*) _____

Zaškrtni pouze 1 možnost

8. Kdo tě **nejvíce** ovlivnil při výběru zájmového kroužku (kroužků)?

Zaškrtni pouze 1 možnost

☐ rodiče	☐ sourozenci
☐ rozhodl/a jsem se podle sebe	☐ širší rodina (prarodiče, teta ...)
☐ kamarádi	☐ škola (učitelé, výchovný poradce...)
☐ vedoucí zájmového kroužku	☐ někdo jiný (uved' kdo) _____

9. Které z těchto aktivit **děláš NEJČASTĚJI** ve svém volném čase?

Ohodnoť jako ve škole podle četnosti: 1 – nejvíce časté, 5 – nejméně časté

Př. 2 sledování TV, DVD 3 poslech hudby ...

☐ sledování TV, DVD	☐ sportování a vycházky do přírody
☐ četba knih, novin a časopisů	☐ poslech hudby, radia
☐ trávení času s rodiči a sourozenci	☐ trávení času s kamarády
☐ návštěvy zájmového kroužku	☐ péče o domácí zvíře
☐ počítač, notebook, tablet	☐ domácí práce
☐ učení, příprava do školy	☐ nicnedělání, odpočinek
☐ péče o zevnějšek a zdraví	☐ návštěva kulturních a společenských akcí
☐ jiné (uved' jaké) _____	

10. Kolik času denně strávíš sledováním televize?

Ve školní den:

- méně než 1 hod.
- 1-2 hod.
- 2-3 hod.
- 3-4 hod.
- 4-5 hod.
- více jak 5 hodin

O víkendu:

- méně než 1 hod.
- 1-2 hod.
- 2-3 hod.
- 3-4 hod.
- 4-5 hod.
- více jak 5 hodin

U každého zaškrtni
1 možnost

11. Kolik času denně strávíš na internetu prostřednictvím počítače, notebooku či tabletu?

Ve školní den:

- méně než 1 hod.
- 1-2 hod.
- 2-3 hod.
- 3-4 hod.
- 4-5 hod.
- více jak 5 hodin

O víkendu:

- méně než 1 hod.
- 1-2 hod.
- 2-3 hod.
- 3-4 hod.
- 4-5 hod.
- více jak 5 hodin

U každého zaškrtni
1 možnost

12. Kolik času denně strávíš alespoň s jedním ze svých rodičů?

Ve školní den:

- méně než 1 hod.
- 1-2 hod.
- 2-3 hod.
- 3-4 hod.
- 4-5 hod.
- více jak 5 hodin

O víkendu:

- méně než 1 hod.
- 1-2 hod.
- 2-3 hod.
- 3-4 hod.
- 4-5 hod.
- více jak 5 hodin

U každého zaškrtni
1 možnost

13. Které z těchto aktivit bys dělal/a NEJRADEJI ve svém volném čase?

Ohodnoť jako ve škole podle oblíbenosti: 1 – nejvíce oblíbené, 5 – nejméně oblíbené

Př. 4 sledování TV, DVD 1 poslech hudby ...

☐ sledování TV, DVD	☐ sportování a vycházky do přírody
☐ četba knih, novin a časopisů	☐ poslech hudby, radia
☐ trávení času s rodiči a sourozenci	☐ trávení času s kamarády
☐ návštěvy zájmového kroužku	☐ péče o domácí zvíře
☐ počítač, notebook, tablet	☐ domácí práce
☐ učení, příprava do školy	☐ nicnedělání, odpočinek
☐ péče o zevnějšek a zdraví	☐ návštěva kulturních a společenských akcí
☐ jiné (uved' jaké) _____	

14. Jak, kde a s kým nejčastěji trávíš víkendy?

Jak? _____

Kde? _____

S kým? _____

Prosím vypiš

15. Kdo tě nejvíce ovlivňuje při výběru volnočasové činnosti?

- rodiče
- rozhodují se podle sebe
- sourozenci
- širší rodina (prarodiče, teta...)
- kamarádi
- někdo jiný (uved' kdo) _____

Zaškrtni pouze 1 možnost

16. Domníváš se, že máš dostatek volného času?

- ANO NE

17. Jsi spokojený/á s tím, jak trávíš svůj volný čas?

- ANO NE

Zaškrtni pouze 1 možnost

18. Pokud nejsi spokojený/á, co ti v tom brání?

Prosím vypiš

Děkuji za vyplnění!

Příloha B

Otázky rozhovoru se zástupci základních škol

- 1** Jaká je maximální kapacita (počet žáků) Vaší základní školy a jaká je kapacita školní družiny ve škole?
- 2** Jaké je složení pedagogického personálu na škole, včetně vychovatelů školní družiny a asistentů pedagoga?
- 3** Jak se nazývá školní vzdělávací program na Vaší základní škole?
- 4** V kolika kmenových třídách, na prvním i druhém stupni, probíhá výuka?
- 5** Jaké aktivity Vaše základní škola připravuje pro své žáky, popř. do jakých činností své žáky zapojuje?
- 6** Nabízí Vaše škola nějakou nabídku zájmových činností pro žáky druhého stupně? Pokud ano, o jaké kroužky se jedná a kým jsou vedeny?

Příloha C

Tabulky

Tabulky vztahující se k hypotéze č. 4

Tabulka 17 – Doba strávená s rodiči ve všední den, žáci 6. třídy vs. žáci 9. třídy

Počet hodin	Žáci 6. třídy		Žáci 9. třídy	
	Počet	%	Počet	%
Méně než 1 hod.	5	7,0	11	16,7
1-2 hod.	8	11,3	21	31,8
2-3 hod.	8	11,3	12	18,2
3-4 hod.	19	26,8	10	15,1
4-5 hod.	20	28,2	6	9,1
5 a více	11	15,4	6	9,1
Celkem	71	100,0	66	100,0

Tabulka 18 – Doba strávená s rodiči o víkendu, žáci 6. třídy vs. žáci 9. třídy

Počet hodin	Žáci 6. třídy		Žáci 9. třídy	
	Počet	%	Počet	%
Méně než 1 hod.	0	0,0	5	7,6
1-2 hod.	5	7,0	11	16,7
2-3 hod.	9	12,7	18	27,3
3-4 hod.	11	15,5	14	21,2
4-5 hod.	16	22,5	8	12,1
5 a více	30	42,3	10	15,1
Celkem	71	100,0	66	100,0

Tabulka 19 – Činitelé ovlivňující výběr zájmových kroužků

	Pohlaví					
	Dívka		Chlapec		Souhrn	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Rodiče	31	36,5	31	31,7	62	33,9
Sourozenci	5	5,9	4	4,1	9	4,9
Širší rodina	2	2,3	7	7,1	9	4,9
Rozhodují se podle sebe	25	29,4	26	26,5	51	27,9
Kamarádi	17	20,0	21	21,4	38	20,8
Škola (učitelé, výchovný poradce)	0	0,0	2	2,1	2	1,1
Vedoucí zájmového kroužku	5	5,9	6	6,1	11	6,0
Někdo jiný	0	0,0	1	1,0	1	0,5
Celkem	85	100,0	98	100,0	183	100,0